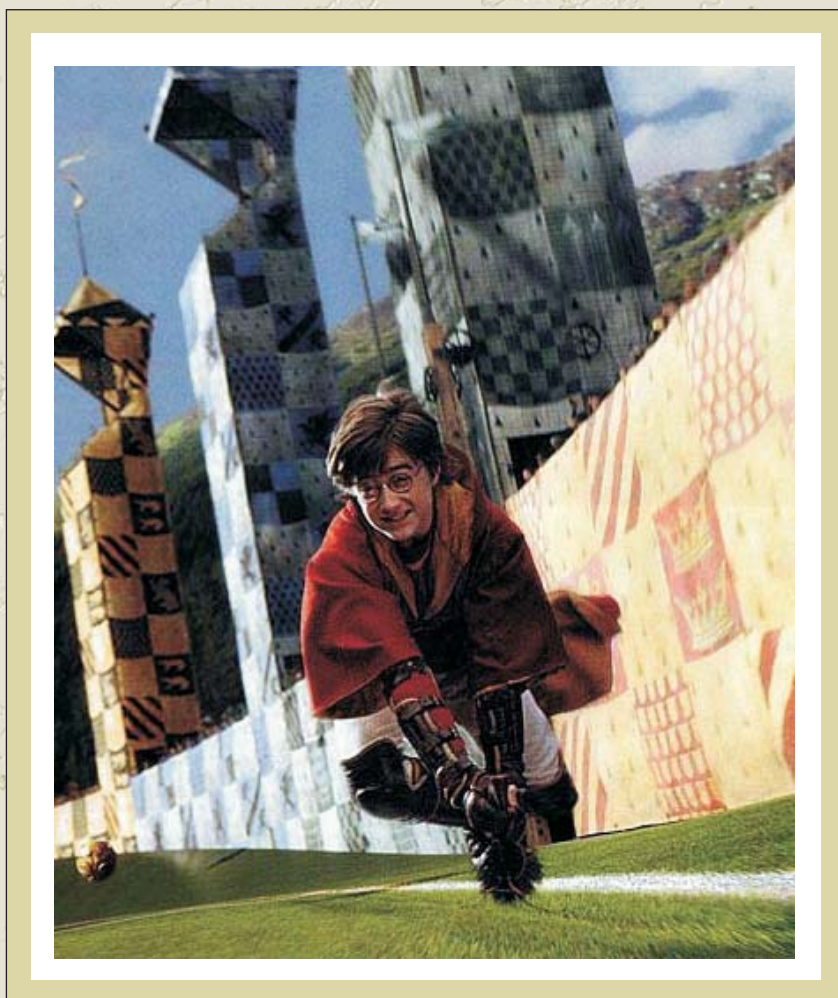

ПостМетодика

№2(66), 2006

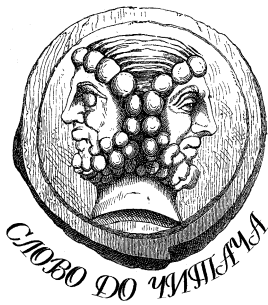
ISSN 1815-3194

ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО

Postmethods

"Школа майбутнього" – та, "ДЕ УЧНЕВІ ЗРУЧНО НАВЧАТИСЯ"

Будувати школу майбутнього бралося багато педагогів і в різні часи. Вони починали цю нелегку працю на власний страх і ризик, їм майже завжди заважала матеріальна скрута, а головне – повне нерозуміння оточення: "Мудрують".

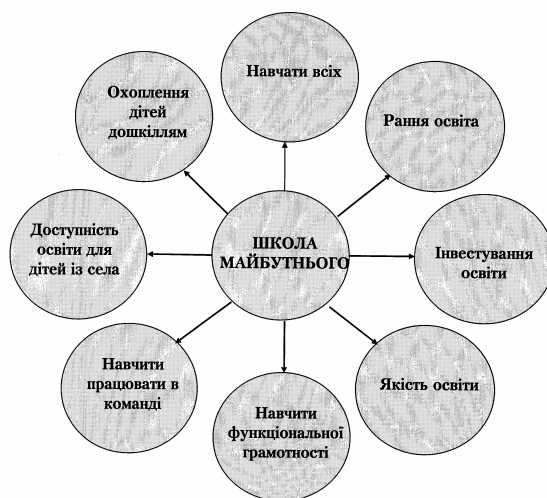
Багато новаторів не завершували почате, відступали перед складністю завдань. Але пошук не припинявся ніколи і, незважаючи на різне бачення школи майбутнього, більшість творчих педагогів були переконані: нова школа не повинна нагадувати стару, у ній мусять панувати дух свободи та індивідуальність дитини.

Перше вагоме слово про школу майбутнього сказав Л.Толстой: *"Майже всі педагоги дивляться на клас із кафедри, шукають засоби, за допомогою яких учителю зручніше навчати. Я дивлюся на клас з іншого боку – із парти. Треба викладати так, щоб учню було зручно навчатися"*. Головним критерієм доброго чи поганого навчання Толстой вважав один: інтерес дітей до навчання. Цікаво дітям учитися, світяться їхні очі – гарна школа; нудно їм, обтяжливо, *"тьмяні без блиску очі"* – школа погана.

І сьогодні міністерські документи, шкільна практика, вчителі визначають: головне в навчальному процесі – дитина. Заради неї стали переоцінювати цінності, глибоко аналізувати минуле, проектувати майбутнє.

Розгортанню цієї діяльності на Полтавщині сприяли Указ Президента України від 4 липня 2005 р. "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні"; започаткування Міністерством освіти і науки України пілотного проекту "Школа майбутнього" та прийняття сесією Полтавської обласної ради Програми "Пілотний проект "Школа майбутнього" на 2006 – 2012 роки".

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського розпочав роботу щодо залучення загальноосвітніх навчальних закладів області до експериментально-пошукової діяльності з розроблення моделей "Школи май-

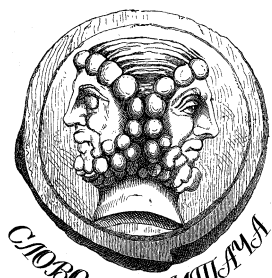

Слово до читача

бутнього". 30 листопада 2005 р. на базі Новосанжарського навчально-виховного комплексу проведено обласний семінар директорів загальноосвітніх навчальних закладів **"Упровадження педагогічних інновацій у навчально-виховний процес освітнього закладу як шлях до створення моделі "Школи майбутнього"** (детальніше про перебіг семінару – на стор. 8 - 27).

12 квітня 2006 р. на базі Полтавського міського ліцею № 1 ім. І.П. Котляревського відбулося друге заняття цього семінару, що мало тему **"Управління процесом упровадження інновацій як фактор створення "Школи майбутнього"**. Предметом уваги керівників шкіл області стали перспективи, необхідність та ризики формування школи майбутнього.

(Продовження читайте, будь ласка, на стор. 64)

"Школа майбутнього" – та, "ДЕ УЧНЕВІ ЗРУЧНО НАВЧАТИСЯ"

(Продовження. Початок читайте, будь ласка, на 2-й стор. обкладинки)

... Серед думок, які прозвучали на засіданні "круглого столу" в рамках семінару "Управління процесом упровадження інновацій як фактор створення "Школи майбутнього", були такі.

Освіта потребує змін. Незважаючи на модернізацію нашої освіти порівняно із змінами в деяких країнах Європи та світу, у нас не все так ідеально, як здається на перший погляд. Цікавим прикладом визначення пріоритетів у освітній галузі є Фінляндія, у результаті чого фінські учні досягли найкращих у світі показників у тестах PISA (Україна навіть на бере участі в таких дослідженнях якості освіти) та Ірландія — колишня бідна аграрна країна, а сьогодні другий після США експортер комп'ютерних програм. Наша держава за індексом готовності інформаційної структури посідає 82-ге місце поряд із Замбією і Танзанією. Один мільйон українських дітей навчається в школах, де немає жодного комп'ютера (див. Коментар до Інформаційного збірника МОН України, № 1, 2006).

У навчанні відбувається революція. Вона зобов'язує навчити кожного учня вміння керувати знаннями, планувати свою працю, розвивати творче мислення (водночас надаючи право на помилку), подати, пояснити і відстояти ідею проекту, оцінити інших і себе, розрізняти, які речі є правдивими, а які не відповідають дійсності. Усі ці здібності школа повинна розвивати, створюючи відповідні умови для учня, заохочуючи до самооцінювання, оскільки лише самооцінювання є внутрішнім поштовхом для зростання особистості. *Учитель в таких умовах є транслятором знань, дорадником і "сприячем" у навчанні.* (Про те, наскільки ефективним дорадником може бути школа не лише для учнів, а і для їх батьків та цілої громади, запрошуємо довідатися з уміщеного в цьому номері матеріалу "Громадсько активна школа — ініціатор змін на місцевому рівні" (стор. 30).

В обговоренні проблем створення школи майбутнього, зокрема, взяли участь кандидат філософських наук, доцент, проректор з наукової роботи ПОІППО С.Ф.Клепко; заступник начальника управління освіти Полтавського міськвиконкому Л.Є.Акініна; завідуючий центром педінновацій та інформації ПОІППО Г.О.Сиротенко; методист центру педінновацій та інформації ПОІППО Т.І.Гладка.

Директор Полтавського ліцею № 1 Н.А.Вергал поділилася досвідом управління процесом упровадження інновацій в очолюваному нею закладі, що створює певні передумови для побудови нової школи. Вчителі ліцею на відкритих уроках продемонстрували практику використання інноваційних педагогічних технологій та їх результативність.

Підсумком роботи семінару стало прийняття рекомендацій, у яких експериментально-пошукову діяльність з розроблення моделей "Школи майбутнього" визначено як провідну у 2006 р. тему роботи творчої групи директорів області.

Учасники зібрання переконані, що проблеми в освітній галузі не повинні сприйматися педагогічною громадськістю Полтавщини песимістично, а надихати на активні дії. Саме в такому аспекті має відбуватися пошук нових стратегій.

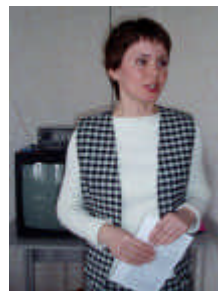
Надзавдання цього пошуку — формування принципово іншого образу школи, яка б створювала для кожної дитини ресурс її особистісного розвитку, підтримувала бажаня навчатися відповідно до індивідуальних можливостей, оцінювала досягнення, а не помилки.

Заступник начальника управління освіти Полтавського міськвиконкому Л.Є.Акініна

Директор Полтавського ліцею № 1 Н.А.Вергал

Учитель французької мови Полтавського ліцею № 1 І.В.Ступак

Г.О.Сиротенко

ВИДАВЦІ:

Управління освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

П.І.Матвієнко (голова),
А.І.Бардаченко, С.Ф.Клепко,
М.В.Гриньова,
Н.М.Барболіна, І.О.Кіптілий

РЕДКОЛЕГІЯ:

О.А.Білоусько, А.М.Бойко,
Б.П.Будзан, М.С.Вашуленко,
М.В.Гриньова, В.В.Громовий,
М.Б.Євтух, В.М.Золотухіна,
І.А.Зязюн, В.Р.Ільченко,
В.Г.Кремель, О.М.Кривуля,
М.Д.Кулаєва, В.С.Лутай,
О.О.Мамалуй, П.І.Матвієнко,
В.І.Мирошніченко,
В.Ф.Моргун, М.М.Рогожа,
С.Сванберг, Н.М.Тарасевич,
Г.Хіліг

Головний редактор:

С.Ф.Клепко

Відповідальний секретар:

І.О.Кіптілий

Літературні редактори:

О.В.Стоцька, О.Є.Козлов

Технічний редактор,

макет та верстка:

Т.В.Шарлай

Оператор:

Н.Ю.Землякова

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях
несуть самі автори. Висловлені в
цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не повер-
таються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

36029, Полтава,
вул. Жовтнева, 64
(05322) 7-26-08;
тел./факс: 50-80-85
e-mail: redpm@pei.poltava.ua
http://ipe.poltava.ua

Ресстраційне свідоцтво:

ПЛ № 51 від 17 лютого 1994 р.

© ПОІППО

Підписано до друку 04.05.2006

Формат 61x80 1/8.

Ум. друк. арк. 9,6.

Тираж 400.

ПП "Інарт"

вул.Г.Сталінград, 34/24,
корп. 1, к. 128, м.Полтава, 36040
тел. (0532) 61-13-30

Постановою Президії ВАК
України від 09.06.1999, №1-05/7

"ПМ" включено у перелік
наукових видань, у яких можуть
публікуватися основні
результати дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" № 2 (66), 2006 р.
підписано до друку за рішенням
вченої ради ПОІППО (протокол
№ 2 від 27.04.2006 р.).

ISSN 1815-3194

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

"Школа майбутнього" – та, "де учневі зручно навчатися"

Г.О.Сиротенко

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Розвиток управлінського потенціалу керівника загально-
освітнього навчального закладу в системі післядипломної
освіти

Г.В.Єльникова.....2

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Сьогодні у "Школі майбутнього".

Матеріали обласного семінару директорів ЗНЗ.....8

◆ Експериментальний шлях до інноваційної освіти

Г.І.Гладка.....9

◆ Інноваційність у навчальних закладах

Новосанжарського району
Г.О.Романець.....17

◆ Візитна картка Новосанжарського НВК.....19

◆ Управління навчальним закладом: досягнення,

проблеми, перспективи інноваційного пошуку
М.І.Решетило.....21

◆ Як навчати англійської (з досвіду вчителя В.А.Мороз)

О.Ф.Десятун.....22

◆ Виховання громадянської культури учня

Н.М.Скирда.....24

◆ Курс "Культура життєвого самовизначення"

К.П.Вісич.....26

◆ Економічна освіта – уже з першого класу

Г.І.Калантіря.....27

Чи загрожує Гаррі Поттер українській школі?.....27

Дистанційне навчання англійської мови як інструмент
реалізації комп'ютерних технологій у XXI ст.

І.І.Костікова.....31

Соціально-педагогічна мобільність учителя початкових
класів

Л.В.Зімакова.....37

Розвиток культури мислення старшокласників засобами
дослідницької діяльності

О.В.Марченко.....42

Технологія визначення рівня управління мотивацією
професійної діяльності викладачів

В.М.Радченко.....46

РЕПРОМЕТОДИКА

Становлення та функціонування інституту домашніх вихо-
вателів на території України: історичний аспект

Н.В.Ковалевська51

МЕНЕДЖМЕНТ І БІЗНЕС-ОСВІТА

Теоретичні засади визначення змісту управлінської культури

В.В.Медведь.....56

СКАРПА ДИДАСКАЛА

Знайти свою гру

В.В.Шкода61

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Г.В.Єльнікова

Однією із складових підвищення якості діяльності загальноосвітнього навчального закладу є розвиток управлінського потенціалу його керівника. Розв'язання цієї **проблеми** має велике значення для забезпечення цілеорієнтованої діяльності загальноосвітньої школи в умовах переходу України до ринкових стосунків. Важливим у рішенні означеної проблеми є наукова розробка технологічних основ розвитку управлінського потенціалу керівника, розкриття сутності та способів рефлексивного розвитку цього потенціалу у процесі післядипломної освіти.

Дослідженню управлінського потенціалу керівника загальноосвітнього навчального закладу присвячені наукові праці Л.І.Даниленко, Л.В.Буркової [1], В.І.Маслова [2], І.П.Підласого [4], Г.В.Єльнікової [5], О.Л.Ануфрієвої [5], О.І.Зайченко [5], К.М.Чернухи-Гадзецької [5], які розкривають методику формування управлінської праці керівника школи, дають конкретні поради молодим керівникам з її наукової організації, наводять приклади встановлення зовнішніх зв'язків для врегулювання діяльності педагогічного колективу тощо. Конкретних наукових досліджень, які б розкривали розвиток управлінського потенціалу керівника загальноосвітньої школи в сучасних умовах українського державотворення, немає. Саме цьому питанню й присвячена пропонується стаття.

Метою цієї статті є наукове розкриття сутності розвитку управлінського потенціалу керівника загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ), означення та розгляд способів його визначення.

Словник С.І.Ожегова тлумачить поняття "потенціал" як сукупність засобів, можливостей, необхідних для будь-чого [5, с. 569]. Перекладаючи сказане на поняття управлінського потенціалу, зазначимо, що це сукупність засобів, можливостей, необхідних для управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Розвиток управлінського потенціалу пов'язаний з оновленням наявних або набуттям інноваційних управлінських знань з боку керівника загальноосвітньої школи, опануванням нових управлінських технологій.

У цих умовах підвищуються вимоги і до професіоналізму управлінців, що потребує переоцінки та переосмислення свого потенціалу керівниками. Це викликає соціологізацію та психологізацію управлінських дій і створює підґрунтя для розвитку управлінського потенціалу керівників шкіл.

У статті йдеться про такі управлінські ресурси керівника, як самоменеджмент, кваліметрична модель управлінської компетентності та моніторинг управлінської компетентності й управлінської діяльності, що створюють підґрунтя розвитку управлінського потенціалу.

Самоменеджмент – це самовиховання, самоорганізація індивіда, самоспрямування своєї життєдіяльності у бажаному напрямі.

Самоменеджмент спрямований на послідовне і цільове застосування випробуваних методів роботи у повсякденній практиці для оптимального, осмисленого використання часу.

Отже, самоменеджмент як самоорганізація індивіда орієнтує керівника на самооцінку свого потенціалу в кожній з управлінських функцій та заощаджує найдефіцитніший і важливий ресурс – власний час.

У праці "Теорія і практика самоменеджменту" М.П.Лукашевич визначає, що основним завданням самоменеджменту є максимальне використання власних можливостей для свідомого управління течією свого життя і переборювання зовнішніх обставин. На цьому ж наголошував свого часу Д.Вашингтон, стверджуючи, що успіх треба вимірювати не стільки станом, якого людина досягла в житті, скільки тими перешкодами, які вона пододала на шляху до успіху. Процес самовдосконалення відбувається як результат подолання цих перешкод. Він ґрунтує усвідомлений саморозвиток особистісних якостей керівника.

Усвідомлений саморозвиток передбачає постійне спрямування своєї діяльності на стабілізацію умов, які забезпечують продуктивність праці і життєтворчості індивіда.

Для вимірювання рівня управлінської діяльності можна користуватися кваліметричною моделлю професійної діяльності керівника ЗНЗ.

Визначаючи глобальну мету діяльності суб'єкта освітньої системи, ми усвідомлюємо його основну цільову функцію, яка має інтегративний характер і є системоутворюючою для всіх напрямів і компонентів діяльності цього суб'єкта. Декомпозуючи глобальну мету, ми визначаємо основні фактори діяльності. Виділяючи зміст кожного напрямку діяльності, ми визначаємо змістові критерії цієї діяльності. Встановлення вимог до здійснення діяльності і вагомості кожної її складової забезпечує модель кваліметричним апаратом вимірювання, який будується на основних принципах кваліметрії. Вагомість факторів відповідає ранжуванню їх

пріоритетності у межах одиниці. Кваліметричні оцінки визначаються шляхом порівняння результатів вимірювання якості діяльності з її еталоном. Комплексна оцінка становить середньовіважену арифметичну залежність вигляду $K_{\text{заг}} = M_1 K_1 + M_2 K_2 + M_3 K_3 + \dots + M_n K_n$, де $M_1, M_2, \dots, M_n$ – вагомість факторів у частках одиниці; $K_1, K_2, \dots, K_n$ – ступінь проявлення критерію у діяльності, яка оцінюється. Таким чином, методичним супроводжувальним інструментарієм розвитку управлінського потенціалу є кваліметричні варіативні моделі, які дають змогу заміряти якість різних напрямів управлінської діяльності керівника у межах одиниці (табл. 1).

Таблиця 1

Базова кваліметрична модель діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу

Фактор діяльності – (Ф)	Вагомість фактора – (М)	Змістові критерії діяльності	Вагомість критеріїв – (р)	Коефіцієнт проявлення критерію – К
1. Безперервна освіта БО – Φ_1 $\Phi_1 = M_1(p_1 K_1 + p_2 K_2 + p_3 K_3 + p_4 K_4)$	$M_1 = 0,24$	1.1. Кваліфікаційні вимоги. 1.2. Поповнення фахових знань з управління ЗНЗ. 1.3. Розвиток фахових умінь з управління ЗНЗ. 1.4. Рівень фахової культури.	$p_1 = 0,30$ $p_2 = 0,25$ $p_3 = 0,25$ $p_4 = 0,25$	$K_1 =$ $K_2 =$ $K_3 =$ $K_4 =$
2. Особистісні якості керівника ОЯК – Φ_2 $\Phi_2 = M_2(p_5 K_5 + p_6 K_6 + p_7 K_7)$	$M_2 = 0,22$	2.1. Комунікативні здібності. 2.2. Організаторські здібності. 2.3. Особистісні якості.	$p_5 = 0,33$ $p_6 = 0,35$ $p_7 = 0,32$	$K_5 =$ $K_6 =$ $K_7 =$
3. Посадові обов'язки ПО – Φ_3 $\Phi_3 = M_3(p_8 K_8 + p_9 K_9 + p_{10} K_{10} + p_{11} K_{11})$	$M_3 = 0,23$	3.1. Знання та використання законодавчо-нормативних актів про освіту. 3.2. Реалізація державної політики освітньої галузі в роботі ЗНЗ. 3.3. Здійснення системного підходу до управління на високому рівні фахової компетенції. 3.4. Рівень реалізації управлінських функцій.	$p_8 = 0,2$ $p_9 = 0,2$ $p_{10} = 0,2$ $p_{11} = 0,4$	$K_8 =$ $K_9 =$ $K_{10} =$ $K_{11} =$
4. Забезпечення соціального розвитку ЗНЗ ЗСР – Φ_4 $\Phi_4 = M_4(p_{12} K_{12} + p_{13} K_{13} + p_{14} K_{14})$	$M_4 = 0,16$	4.1. Запровадження соціальних інновацій в роботу ЗНЗ. 4.2. Розвиток організаційної культури ЗНЗ. 4.3. Забезпечення і підтримка позитивного психологічного клімату у ЗНЗ.	$p_{12} = 0,31$ $p_{13} = 0,36$ $p_{14} = 0,33$	$K_{12} =$ $K_{13} =$ $K_{14} =$
5. Розвиток соціальної активності керівника РСАК – Φ_5 $\Phi_5 = M_5(p_{15} K_{15} + p_{16} K_{16} + p_{17} K_{17} + p_{18} K_{18})$	$M_5 = 0,15$	5.1. Особиста участь у професійних конкурсах. 5.2. Виступи з питань управління ЗНЗ через ЗМІ, зокрема участь у педярмарках. 5.3. Представлення ЗНЗ на конференціях, нарадах, у державних органах управління ЗСО. 5.4. Робота з громадянською, формування позитивної громадської думки щодо діяльності ЗНЗ	$p_{15} = 0,22$ $p_{16} = 0,27$ $p_{17} = 0,26$ $p_{18} = 0,25$	$K_{15} =$ $K_{16} =$ $K_{17} =$ $K_{18} =$

Комплексна оцінка діяльності керівника ЗНЗ (загальноосвітнього навчального закладу) дорівнює:

$$\Phi_{\text{заг}} = \Phi_1 + \Phi_2 + \Phi_3 + \Phi_4 + \Phi_5,$$

якщо загальна сума балів у таких межах:
0,5 – рівень діяльності керівника критичний;

0,5 – 0,75 – рівень діяльності керівника відповідає нормі (допустимий);

0,75 – 1,0 – рівень діяльності керівника оптимальний (режим саморозвитку).

Ця модель пропонується для оцінки діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ). Вона створена на основі чинних нормативів і може використовуватися як для самоменеджменту керівника, так і для зовнішнього моніторингу вищих управлінськими структурами.

Особливістю цієї моделі є те, що для оцінки кожного фактора розроблені спеціальні картки, які розкривають кожний критерій цього фактора і можуть доповнюватися або коригуватися, враховуючи місцеві умови та реагуючи на зміни обставин, а у зв'язку із цим і появу нових вимог. Можливість адаптації моделі на "кожного керівника" забезпечує її варіативність. Це досягається шляхом включення нормативних вимог місцевих органів управління до діяльності керівника школи у відповідні пункти оцінних карток. Позитивним є також те, що кожний критерій виділяється на основі нормативного документу, що потребує вдосконалення нормативної основи діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу на місцях.

Розглянемо деякі можливості використання моніторингових процедур для саморегулювання управлінської діяльності, для "вирівнювання" управління загальноосвітніми навчальними закладами у районі (регіоні) та для атестації керівника школи.

У процесі самоменеджменту керівник загальноосвітнього навчального закладу проводить зіставлення своєї діяльності з нормативними вимогами до нього, які "закладені" в оцінних картках, і визначає ступінь проявлення цих вимог у своїй діяльності. Наприклад, із п'яти вимог він продуктивно виконує три. Тоді ступінь проявлення дорівнюватиме $3 : 5 = 0,75$. Отже, у цьому випадку $K = 0,75$. Так само проводиться оцінка діяльності за всіма критеріями. При цьому керівник отримує інформацію про резерви покращення своєї управлінської діяльності і здійснює її поточне коригування. Це допомагає "включити" механізми рефлексії, що підвищує вмогливість до себе і формує критичне ставлення до своїх успіхів, а все разом сприяє професійному саморозвитку керівника.

У роботі районних (міських) органів освіти модель доцільно використовувати для зіставлення якості управління загальноосвітнім навчальним закладом ке-

рівниками різних шкіл району (міста). При цьому можна диференціювати потоки інформації за такими даними:

- ♦ Управлінська діяльність "молодих" директорів шкіл (ті, які працюють на цій посаді до 3-х років).

- ♦ Управлінська діяльність директорів гімназій, ліцеїв, комплексів тощо.

- ♦ Фактори, за якими отримані найкращі показники управлінської діяльності серед директорів усіх шкіл району (міста).

- ♦ Фактори, які вказують на резерви розвитку управлінського потенціалу всіх директорів шкіл району (міста) або окремих директорів.

- ♦ Критерії діяльності, які потребують регулювання нормативної бази управління загальноосвітнім навчальним закладом з боку місцевих органів загальної середньої освіти.

- ♦ Визначення найбільш сильних боків роботи окремих директорів шкіл району (міста) для організації обміну управлінським досвідом як засобом розвитку управлінського потенціалу.

Цей список можна продовжувати, оскільки інформація, яка отримується в процесі поточного відслідковування (моніторингу), може "фільтруватися" за будь-яким напрямом залежно від конкретної потреби. На основі аналізу цієї інформації можна здійснювати індивідуальний або груповий консалтинг (управлінське консультування), організовувати роботу управлінських майстерень, де готувати резерв керівників шкіл або стажувати молодих директорів. Зіставляючи рівень діяльності різних керівників за різними факторами, можна "вирівнювати" управління загальноосвітніми навчальними закладами в районі (місті). У цілому, здійснення моніторингу з боку районних (міських) органів управління загальною середньою освітою спрямовує діяльність рай(міськ)ВО не на жорсткий контроль, а на допомогу керівнику і координацію управління загальноосвітніми закладами в районі.

Окремо декілька думок про атестацію керівника школи. У Законі України "Про загальну середню освіту" наголошується на тому, що керівник загальноосвітнього навчального закладу повинен мати спеціальну професійну підготовку з управління закладом освіти. Будь-яка професійна підготовка з часом застаріває і потребує оновлення. Крім того, професійні знання та уміння первинно засвоюються неоднаково. Тому на кожному робочому місці здійснюється періодична оцінка діяльності працівника для поповнення знань або подальшого просування по службі. Оцінка є функціональною складовою кадрового менеджменту. Отже, якщо ми хочемо мати справжнього професіонала-управлінця в особі керівника школи, необхідно впроваджувати його періодичну

оцінку – атестацію. Міністерство освіти і науки України видало проект Положення про атестацію керівних працівників загальноосвітніх навчальних закладів. Цей проект обговорювався на рівні наукових, методичних служб МОН та практиків, але доробка і впровадження цього документа з якихось причин затримується.

Ще раз висловлюючи думку про доцільність упровадження атестації директора школи, відзначмо, що подана кваліметрична модель діяльності керівника ЗНЗ може становити основу атестації. Для цього на державному рівні розробляється шкала, у межах якої виділяються категорії керівника. Наприклад, якщо загальна оцінка директора у межах від 0,5 до 0,65, йому присвоюється категорія "керівник"; якщо у межах від 0,65 до 0,8 – "керівник першої категорії"; якщо у межах від 0,8 до 1,0 – "керівник вищої категорії". Присвоєння останньої категорії доцільне при обов'язковому освітньому рівні "магістр" за спеціальністю 8.000009 – управління навчальними закладами.

Таким чином, самоменеджмент із використанням представленої моделі сприяє рефлексивному спрямуванню діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу на результат, який поєднує можливості керівника з вимогами до нього і відповідає державній політиці в галузі загальної середньої освіти.

Окремо можна говорити про створення такого самого інструментарію для вимірювання управлінської компетентності керівника ЗНЗ.

Для розроблення методики вимірювання професійної компетентності директора школи можна застосувати модель компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу, розроблену В.І.Масловим [2], яку трансформувати у кваліметричну модель оцінки професійної (управлінської) компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу [5].

У моделі професійної компетентності директора школи В.І.Масловим виокремлені напрями управлінської діяльності керівника, а саме: педагогічне керівництво суспільним вихованням учнів; управління навчально-виховним (або освітнім) процесом; загально-адміністративна й фінансово-господарська робота (менеджмент).

Окремо йдеться про фахове викладання й особистісні якості директора школи, які мають сильний вплив на результативність управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Отже, якщо виходити з того, що кожен із названих напрямів управлінської діяльності, а також фахове викладання й особистісні якості директора мають певний вплив на розвиток професійної компетентності керівника, то можна виділити прямі й опосередковані фактори впли-

ву: прямі фактори впливу на розвиток управлінської компетентності керівника – це перші три складові компетентності; опосередковані фактори впливу на розвиток управлінської компетентності керівника – це четверта і п'ята складові фахової компетентності керівника ЗНЗ.

Критеріями професійної компетентності керівника є відповідні знання й уміння. Для перших чотирьох факторів знання були систематизовані на основі цільових функцій керівника. Тому виділені такі групи знань, що необхідні керівникові загальноосвітнього навчального закладу: законодавчо-нормативні; методологічні; загальнотеоретичні; організаційно-технологічні;

Уміння групувалися відповідно із загальними управлінськими функціями: діагностично-прогностичні (моделюючі); організаційно-регулятивні; контрольно-коригуючі.

Для здійснення предметно-фахової діяльності керівникові необхідно орієнтуватися у навчальних планах, програмах і підручниках із своєї дисципліни, володіти сучасними методиками організації навчання, поновлювати фахові знання відповідно до нових досліджень і досягнень науки, розвивати свою педагогічну майстерність тощо.

Особистісні якості керівника характеризуються політичною культурою, високою моральністю, суспільною активністю, патріотичними та інтернаціональними почуттями тощо.

Показниками проявлення критеріїв слугує конкретний перелік знань, умінь та якостей керівника.

Ступінь проявлення критеріїв обчислюється як індексна оцінка: кількість наявних знань, умінь або якостей керівника співвідноситься із загальною кількістю (що у відповідному переліку) знань, умінь і якостей.

Для висновку про стан професійної компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу ми пропонуємо таку шкалу:

якщо загальна сума балів не перевищує значення 0,5 – недостатній рівень професійної компетентності керівника; якщо загальна сума балів має значення у межах 0,5 – 0,65 – критичний рівень професійної компетентності керівника; якщо загальна сума балів має значення у межах 0,66 – 0,79 – достатній рівень професійної компетентності керівника; якщо загальна сума балів має значення у межах 0,80 – 1,00 – оптимальний рівень професійної компетентності керівника.

Загальна модель має вигляд таблиці, графі якої становлять фактори й критерії, їх вагомість, та загальна кількість визначених умовних балів у межах одиниці (табл. 2).

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Таблиця 2

Базова кваліметрична модель професійної компетентності
керівника загальноосвітнього навчального закладу

Прізвище директора:
ЗНЗ №:

Фактор - Ф	Вагомість факторів	Критерії	Вагомість критеріїв	Ступінь проявлення критеріїв	Часткова оцінка факторів
Фактори прямого впливу: 1. Педагогічне керівництво суспільним вихованням учнів	0,21	1. Законодавчо-нормативні знання.	0,12		0,00
		2. Методологічні знання.	0,12		
		3. Загальнотеоретичні знання.	0,12		
		4. Організаційно-технологічні знання.	0,13		
		5. Діагностико-прогностичні вміння.	0,16		
		6. Організаційно-регулятивні вміння.	0,16		
		7. Контрольно-коригувачі вміння.	0,19		
2. Управління навчально-виховним процесом	0,21	8. Методологічні знання.	0,12		0,00
		9. Загальнотеоретичні знання.	0,12		
		10. Методичні знання.	0,12		
		11. Організаційно-технологічні знання.	0,13		
		12. Діагностико-прогностичні вміння.	0,16		
		13. Організаційно-регулятивні вміння.	0,16		
		14. Контрольно-коригувачі вміння.	0,19		
3. Загально-адміністративна і фінансово-господарська діяльність	0,21	15. Законодавчо-нормативні знання.	0,12		0,00
		16. Методологічні знання.	0,12		
		17. Загальнотеоретичні знання.	0,12		
		18. Організаційно-технологічні знання.	0,13		
		19. Діагностико-прогностичні вміння.	0,16		
		20. Організаційно-регулятивні вміння.	0,16		
		21. Контрольно-коригувачі вміння.	0,19		
Фактори опосередкованого впливу 4. Предметно-фахова діяльність	0,18	22. Знання.	0,45		0,00
		23. Уміння.	0,55		
5. Особистісні якості керівника	0,19	24. Політична культура.	0,14		0,00
		25. Патріотизм у поєднанні з повагою до інших народів і націй.	0,15		
		26. Високі моральні якості.	0,17		
		27. Суспільна активність.	0,14		
		28. Особисті якості.	0,14		
		29. Психологічні якості.	0,15		
		30. Організаційно-пропагандистські якості.	0,11		
Загальна оцінка	1,00				0,00
в частках одиниці					

Для автоматизації процесу обчислення модель набирається в табличному процесорі Excel.

Перша графа містить назву факторів, третя графа – назву критеріїв.

У другій і четвертій графі вдруковуються числові значення вагомості факторів і критеріїв.

П'ята графа призначається для виставлення коефіцієнта проявлення критеріїв, що відповідає оцінці від нуля до одиниці й може становити: 0,00; 0,25; 0,50; 0,75; 1,00.

У шостій графі в комірках, що позначені 0,00, записується формула, за якою проводиться автоматичне підрахування результату. Так, для підрахування часткової

оцінки першого фактора необхідно у графу формул закласти: $=B8*(D8*E8 + D9*E9 + D10*E10 + D11*E11 + D12*E12 + D13*E13 + D14*E14)$. Так само закладаються й інші формули. Загальна оцінка обчислюється як сума значень відповідної графи (у нашому випадку граф 2 і 6).

Якщо з'являється потреба в одержанні порівняльної характеристики управлінської компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів району, можна за допомогою повної моделі професійної компетентності провести діагностику директорів усіх шкіл і спочатку скласти відповідну матрицю (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльна характеристика управлінської компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів району

Фактор - Ф	Узагальнені результати діагностики									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Білоусов	Степко	Повалій	Кравець	Пригула	Рудько	Ковалько	Кухта	Шевельов	Рябоконт
Фактори прямого впливу :										
1. Педагогічне керівництво суспільним вихованням учнів	0,12	0,12	0,14	0,16	0,15	0,16	0,15	0,14	0,18	0,18
2. Управління навчально-виховним процесом	0,14	0,13	0,14	0,16	0,15	0,17	0,19	0,15	0,17	0,18
3. Загально-адміністративна і фінансово-господарська діяльність	0,11	0,10	0,14	0,14	0,14	0,15	0,18	0,15	0,18	0,19
Фактори опосередкованого впливу:										
4. Предметно-фахова діяльність	0,10	0,11	0,12	0,14	0,10	0,16	0,15	0,11	0,18	0,14
5. Особистісні якості керівника	0,12	0,11	0,11	0,12	0,14	0,16	0,14	0,17	0,17	0,15
Загальна оцінка в частках одиниці	0,59	0,57	0,65	0,72	0,68	0,80	0,81	0,72	0,88	0,84

Якщо загальна сума балів у таких межах:

до 0,50 – недостатній рівень, керівник не відповідає робочому місцю;

0,50 – 0,65 – критичний рівень компетентності;

0,66 – 0,79 – достатній рівень компетентності;

0,80 – 1,00 – оптимальний рівень компетентності.

При другому і третьому рівнях бажано набутти освітній рівень "магістр" за спеціальністю 8.000009, "Управління навчальними закладами".

Таким чином, попереднє застосування поданих кваліметричних моделей із використанням комп'ютерів впевнює у доцільності створення інформаційних технологій для управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу з метою розвитку його управлінського потенціалу. Такі технології дають змогу впровадити в роботу управлінців закон економії часу й об'єктивізувати процес прийняття управлінських рішень.

Перспектива дальших розробок полягає у створенні автоматизованої системи

інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень керівниками шкіл в усіх напрямках діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даниленко Л.І., Буркова Л.В. Експертиза освітніх проектів – ключова проблема // Педагогічна газета. – 1999. – № 10 (64).

2. Маслов В.И. Теория и методика организации непрерывного повышения квалификации руководителей школ: Учеб. пособие. – К.: МНО УССР, 1990. – 259 с.

3. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю.Шведовой. – 21 изд., перераб. и доп. – М.: Рус. Яз., 1989. – 924 с.

4. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів: Навч. посібник. – К.: Україна, 1998. – 343 с.

5. Підготовка керівника середнього закладу освіти: Навчальний посібник / За ред. Л.І.Даниленко. – К.: Міленіум, 2004. – 272 с.

Стаття надійшла в редакцію 4.04.06 ■

СЬОГОДНІ У "ШКОЛІ МАЙБУТНЬОГО"

На виконання Указу Президента України від 4 липня 2005р. № 1013/2-005 "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні" Міністерством освіти і науки України розробляється пілотний проект "Школа майбутнього".

Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського розпочато роботу щодо залучення загальноосвітніх навчальних закладів області до експериментально-пошукової діяльності з розроблення моделей "Школи майбутнього".

На базі Новосанжарського навчально-виховного комплексу ПОІПО організовано і проведено обласний семінар директорів загальноосвітніх навчальних закладів **"Упровадження педагогічних інновацій у навчально-виховний процес освітнього закладу як шлях до створення моделі "Школи майбутнього"**, мета якого — ознайомити директорів шкіл з інноваційними процесами в сучасному освітньому просторі, технологією здійснення інноваційної та експериментальної діяльності; презентувати інноваційні пошуки педагогічного колективу Новосанжарського НВК та залучити керівників шкіл до експериментально-пошукової роботи з розроблення моделей "Школи майбутнього".

Відповідно до програми семінару відбулася творча дискусія **"Школа майбутнього, яка вона?"**. Під час цієї дискусії учасники розглянули проблеми інноваційного розвитку сучасної школи, пошуку варіантів моделі "Школи майбутнього" та створення такого закладу в області.

Визнаючи інноваційну освітню діяльність, проведення педагогічних експериментів як шлях до створення моделі "Школи майбутнього", учасники семінару прийняли відповідні рекомендації та підтримали пропозицію організаторів семінару взяти участь у конкурсі-захисті власних проектів "Школи майбутнього", який буде проведений Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського у серпні — вересні 2006р.

Пропонуємо Вашій увазі окремі матеріали семінару.

On fulfilling of the Ukraine President's Decree, 4 July, 2005, № 1013/2-005 "About the urgent measures for the guarantee of functioning and development of education in Ukraine" by the Ministry of education and science of Ukraine is developing pilot project 'School of Future'.

Poltava regional in-service teacher training institute begins to involve educational establishments of region into experimental & research activities in order to develop models of 'School of Future'.

Regional seminar of school headmasters 'Implementation of pedagogical innovations into the education and teaching process of educational establishment as way of model 'School of Future' creation "was organized and carried out by INSET on the base of Novi Sanzhary education complex. Its purpose was to acquaint schools headmasters with innovation processes in contemporary education, technology of innovative and experimental work; to present the innovation searches of Novi Sanzhary education complex pedagogical staff and to involve schools headmasters into experimental & research work on the models of the "School of Future" development.

As the part of conference discussion 'School of Future': what does it look like?' has taken place. Its participants discussed some problems of modern school' innovative development, searching variants of 'School of Future' model and foundation of such kind of education establishment in region.

Considering the innovative education activity, carrying pedagogical experiments as part to create the model of the 'School of Future', seminar participants gave relevant recommendations and accepted proposal of the conference organizers to take part in competition of 'School of Future' projects, that will be held by IN SET in August-September, 2006.

Some materials of this seminar are presented to our readers.

ЗМІСТ

- ◆ Т.І.Гладка. Експериментальний шлях до інноваційної освіти.
- ◆ Г.О.Романець. Інноваційність у навчальних закладах Новосанжарського району.
- ◆ Візитна картка Новосанжарського НВК.
- ◆ М.І.Решетило. Управління навчальним закладом: досягнення, проблеми, перспективи інноваційного пошуку.
- ◆ О.Ф.Десятун. Як навчати англійської (з досвіду роботи вчителя В.А.Мороз).
- ◆ Н.М.Скирда. Виховання громадянської культури учня.
- ◆ К.П.Вісич. Курс "Культура життєвого самовизначення".
- ◆ Г.І.Калантиря. Економічна освіта — уже з першого класу.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ШЛЯХ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Т.І.Гладка

У Законі України "Про загальну середню освіту" [3], Національній доктрині розвитку освіти [7] передбачено участь навчальних закладів в інноваційній освітній діяльності, проведення на їх базі педагогічних експериментів. В умовах реформування системи освіти в Україні, входження її у європейський простір інноваційна діяльність навчального закладу є особливо ваговою. На думку міністра освіти і науки України С.М.Ніколаєнка, першочерговими завданнями освітньої галузі нашої держави є "створення системи освіти нового типу, пошук варіантів школи майбутнього, яка б базувалася на сучасних інформаційних технологіях..." [8].

Інноваційна освітня діяльність передбачає розроблення і застосування ефективних педтехнологій, стимулює творчу активність учителя, сприяє пошуку нових шляхів до якісної освіти. Для здійснення інноваційної освітньої діяльності керівник навчального закладу "повинен бути творчою особистістю..., професійно обізнаною з теоріями інноваційної педагогіки, освітнього менеджменту" [1].

У педагогіці поняття інноваційної та експериментальної діяльності часом ототожнюються. Це пояснюється тим, що експериментальна діяльність є складовою інноваційної, коли експериментально перевіряється ефективність та можливість застосування інновацій у системі освіти. Окрім того, експериментальна робота має свою специфіку проведення, і в цьому випадку вона виступає як окремий вид інноваційної діяльності. Але беззаперечним залишається те, що "застосування експериментального методу є ознакою інноваційного пошуку навчального закладу" [4].

Інноваційна освітня діяльність – розроблення, поширення та застосування освітніх інновацій [10].

Під **освітньою інновацією** розуміємо вперше створені, вдосконалені, застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності [11].

Нормативно-правовою базою інноваційної та експериментальної діяльності в області є Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (наказ МОН України від 7.11.2000 р. № 522), Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад (наказ МОН України від 20.02.2002 р. № 114) та наказ управління освіти і науки облдержадміністрації від 19.05.05 № 282 "Про стан та завдання інноваційної та експериментальної діяльності в області".

Освітня інновація від появи до збереження її в освітніх банках проходить певні етапи, які зумовлюють технологію здійснення інноваційної діяльності:

- ♦ народження інноваційної освітньої ідеї;
- ♦ розроблення інновації у формі інноваційного освітнього проекту;
- ♦ експертиза інноваційного освітнього проекту;
- ♦ отримання дозволу на всеукраїнський, регіональний або місцевий експеримент та його проведення;
- ♦ експертиза результатів експерименту щодо освітньої інновації;
- ♦ апробація результатів експерименту щодо освітньої інновації;
- ♦ опанування інновації;
- ♦ поширення інновації;
- ♦ збереження інновації.

Інноваційний освітній проект – це документ, у якому визначаються мета, завдання, перелік, послідовність дій виконавців і сфера їх відповідальності, необхідні ресурси, процедура контролю за

Представляємо книгу
"Революція в
навчанні"

Зміни, які відбуваються у світі, змушують змінюватися і школу. Український дослідник П.Хобзей називає такі ознаки революції у навчанні та школі: 1. Планування, вміння самому здобувати знання. 2. Творче мислення. 3. Вміння подати, пояснити і відстояти ідею проекту. 4. Вміння оцінити інших та себе.

Поняття "знання", "вчитель", "навчання" у ХХІ ст. потребують нових підходів, нової філософії. Пропонуємо довідатися про це зі сторінок книги новозеландського журналіста Г.Драйдена та канадського фахівця з ефективних методів прискореного навчання Дж.Вос "Революція в навчанні". Подаємо анотацію, зміст та відгуки деяких читачів, взяті із сайту, присвяченого цій книзі: <http://www.learning-revolution.lviv.ua>. На сайті розміщено також фрагменти тексту, інформацію про авторів, мережу розповсюдження.

Продовження на с. 10-19

**Книжка, "яка
здатна вести нас
XXI сторіччям"**

Анотація. Всесвітньо-відома книжка Гордона Драйдена та Джанет Вас "Революція в навчанні" пропонує читачам дієві програми, ефективні й прості, які допоможуть будувати краще майбутнє для себе, своєї родини, школи, фірми, громади й суспільства.

Завдяки цій книжці дізнаємося, як читати 4 книги за день і пам'ятати прочитане, як вивчити основи іноземної мови за 4-6 тижнів, як збагатити дитячий інтелект у перший найважливіший період життя – від народження до 8 років, як навчатися впродовж життя, як заповнити прогалини у знаннях за рекордно короткий час, як творити нові ідеї в бізнесі, школі й житті, як виявити власний стиль навчання, мислення і праці, як привабити учнів до навчання, відтягнувши їх від наркотиків і злочинності. Щобільше, це книжка про вашу революцію в навчанні, як розвинути власні таланти – максимально використовувати усі свої відчуття й вроджені здібності.

Ці вказівки аж ніяк не передчасні. Стара шкільна система жила себе, так як і минула індустріальна революція. Може, 50 років тому було й незле готувати 20 % кваліфікованих робітників, 30 % – комерсантів і чиновників, а решту 50 % залишати без освіти для поповнення рядів фермерів і чорноробів. Однак нині така політика призведе до лиха в національному й міжнародному масштабах. Майже всім нинішнім учням потрібно бути самостійними, упевненими в собі, справжніми "творцями власного майбутнього".

Рекомендуємо прочитати цю книжку всім батькам, опікунам, тим, хто самостійно вчиться, а також шкільним педагогам.

ходом реалізації передбачених заходів, що в установлені терміни мають забезпечити визначені результати [9].

Розроблення проекту включає такі дії:

1. Визначення мети проекту.
2. Формулювання завдань проекту.
3. Складання графіка проведення заходів щодо реалізації проекту.
4. Визначення людських та матеріально-технічних ресурсів, необхідних для здійснення кожного заходу.
5. Формулювання очікуваних результатів.
6. Розроблення системи оцінювання проміжних та кінцевих результатів проекту.
7. Укладання бюджету проекту.

Інноваційна освітня діяльність може здійснюватися на *всеукраїнському* (апробація інновацій та експериментальна перевірка продуктивності й можливості застосування освітніх інновацій); *регіональному* (апробація інновацій, розроблених у ході експериментів регіонального рівня, та експериментальна перевірка продуктивності й можливості застосування освітніх інновацій) рівнях; *на рівні окремого навчального закладу* (застосування інновацій та експериментальна перевірка продуктивності й можливості застосування освітніх інновацій).

Ініціатором проведення інноваційної освітньої діяльності, яка потребує експериментальної перевірки, може бути будь-яка фізична чи юридична особа.

Ініціатива на проведення експерименту може виявлятися шляхом складання заявки на проведення експерименту всеукраїнського або регіонального рівня та її подання у відповідний орган управління освітою.

Наводимо зразок оформлення заявки [6].

**Заявка управлінню освіти і науки Полтавської
облдержадміністрації на проведення експериментальної роботи**

1. Тема				
2. Рівень експерименту		всукраїнський регіональний		
3. Автор інновації, яка покладена в основу експерименту				
прізвище				
ім'я				
по батькові				
основне місце роботи	установа		вчене педагогічне звання	
	кафедра (відділ)		науковий ступінь	
	посада			
службова адреса	місто		телефон (код)	
	вул.		електронна пошта	
4. Науковий керівник дослідно-експериментальної роботи				
прізвище				
ім'я				
по батькові				
основне місце роботи	установа		вчене педагогічне звання	
	кафедра (відділ)		науковий ступінь	
	посада			
службова адреса	місто		телефон (код)	
	вул.		електронна пошта	
5. Термін проведення				
5.1. Етапи (за роками)				
6. Установа, що здійснює наукове керівництво	повна назва			
	адреса			
	телефон (код)			
	електронна пошта			
7. Інформація про інновацію	мета			
	завдання			
	гіпотеза			
	очікувані результати			
	визначення бази проведення експерименту (перелік навчальних закладів)			

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

8. Інформація про навчальний заклад, на базі якого проводиться експериментальна діяльність			
повна назва			
адреса			
телефон			
тип	☐ дошкільний ☐ ЗОШ I-II ст. ☐ ЗОШ I-III ст. ☐ НВК	інше (вказати)	
статус	☐ державний ☐ приватний	інше (вказати)	
орган управління освітою, засновники, яким безпосередньо підпорядкований			
рівень освіти	☐ дошкільна освіта ☐ по-аткова школа ☐ основна ☐ старша		
керівник навчального закладу	прізвище		
	ім'я		
	по батькові		
	посада		
	кваліфікаційна категорія		
	педагогічне вчене звання		
науковий ступінь			
9. Опис наявного і потрібного забезпечення експерименту	організаційного		
	науково-методичного		
	дидактичного		
	кадрового		
	матеріально-технічного		
фінансового			
10. Кошторис			
11. Пропозиції щодо здійснення контролю за ходом експерименту			
12. Підпис	автора заявки _____	наукового керівника експерименту _____	

До заявки додаються: підтвердження згоди на проведення експерименту навчальних закладів, а також органів управління освітою, засновників, яким вони підпорядковані; експериментальні навчальні плани, програми, інші експериментальні матеріали.

Експертиза заявки на проведення експерименту регіонального рівня проводиться відповідною експертною комісією, яка створюється згідно з наказом управління освіти і науки облдержадміністрації. Термін розгляду заявки відповідно до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності становить не більше трьох місяців із дня надходження заявки.

Якщо висновки експертної комісії є позитивними, на затвердження подається програма педагогічного експерименту, готується відповідний наказ управління освіти і науки про організацію і проведення експериментальної діяльності, а навчальним закладам, на базі яких здійснюватиметься така діяльність, надається статус експериментальних.

Одна із суттєвих вимог до проведення експерименту полягає в тому, що він повинен бути ретельно обґрунтованим [5]. Необхідною умовою його проведення є наявність програми і методики здійснення експерименту, а результативним він буде за умови, якщо всі зацікавлені в ньому учасники матимуть чітко визначені права і обов'язки.

Програма педагогічного експерименту має включати:

1. Загальну характеристику проблеми, джерела, що містять опис інновації.
2. Визначену мету проведення експерименту.
3. Чітко сформульовану гіпотезу.
4. Терміни проведення експерименту та конкретні завдання на кожному етапі.
5. ґрунтовний опис методики проведення експериментальної роботи, спрогнозованість позитивних та негативних наслідків.
6. Очікувані результати експерименту та методику їх оцінювання.
7. Об'єкти для проведення експерименту.
8. Конкретно визначені функції учасників та відповідальних осіб за проведення експерименту.
9. Визначені обсяги та джерела фінансування.
10. Сторінки програми мають бути пронумеровані, програма підписана автором.

Г.Драйден та Дж.Вос. "Революція в навчанні"

Драйден Г. Революція в навчанні/ Г.Драйден, Дж.Вос. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Заклик китайського бізнесовця до читачів з усього світу.

ВСТУП

Найновіша революція в історії людства: сила, що змінить ваше життя.

Розділ 1. МАЙБУТНЄ
Шістнадцять основних тенденцій, які формуватимуть майбутнє.

1. Епоха швидкісної комунікації.
2. Світ без економічних кордонів.
3. Єдина світова економіка.
4. Інтернет-торгівля та інтернет-навчання.
5. Нове суспільство послуг.
6. Поєднання малого й великого.
7. Нова доба дозвілля.
8. Зміна форм праці.
9. Жінка в керівній ланці.
10. Заново відкриємо свій чудовий мозок.
11. Розквіт національних культур.
12. Зростання кількості нижчого прошарку.
13. Швидке старіння людства.
14. Зростання популярності ідеї "зроби сам".
15. Спільне підприємництво.
16. Триумф особистості.

Розділ 2. ЧОМУ Б НЕ СТАТИ НАЙКРАЩИМ?
Тринадцять кроків до створення суспільства, яке навчається.

1. Нова роль електронних засобів комунікації.
2. Опануйте комп'ютер та Інтернет.
3. Доконечність удосконалення батьківської освіти.
4. Пріоритети раннього обстеження дітей.
5. Програми розвитку дітей у ранньому віці.
6. Догнати можна на будь-якому етапі.
7. Пристосування методів викладання до індивідуального стилю навчання.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

8. Як навчитися вчитися та мислити?
9. Що треба вчити у школі?
10. Навчання на чотирьох рівнях.
11. Три причини того, щоб учитися.
12. Де нам учитися?
13. Умійте відкривати свій розум і чітко висловлюватися.

Розділ 3. ПІЗНАЙТЕ СВІЙ ДИВОВИЖНИЙ РОЗУМ

Кожна людина – власник найпотужнішого комп'ютера.

Чотири в одному.

Нейрони, дендрити, гліальні клітини й ізоляційні системи.

Ваші центри компетентності.

Дві півкулі вашого мозку. Як мозок нагромаджує інформацію. Чотири окремі довжини хвиль, що має наш мозок. Живлення мозку киснем та іншими елементами.

Прості поради, як харчуватися з користю для мозку.

Емоційна компетентність інтелекту та її важливість.

Єдність розуму і тіла.

Розділ 4 ПОРАДНИК ДЛЯ САМОСТІЙНОГО НАВЧАННЯ

Перші 20 кроків, що провадять до швидшого, ефективнішого й легшого навчання.

1. Користайтеся з уроків спорту.

2. Не бійтеся мріяти й уявляти своє майбутнє.

3. Поставте перед собою мету і визначте остаточні терміни її втілення.

4. Знайдіть для себе наставника-ентузіаста, і то швидко!

5. Почніть із загального уявлення.

6. Запитуйте!

7. Шукайте головної застави.

8. Знайдіть три найліпші книжки, авторами яких є досвідчені успішні практики.

9. Навчіться заново, як читати швидше, ефективніше й легше.

10. Зробіть навчання ефективнішим за допомогою ілюстрацій та звукового сприйняття.

11. Програма повинна бути змістовно та стилістично грамотно оформлена.

Поточний контроль за перебігом експерименту всеукраїнського чи регіонального рівня здійснюють керівники навчальних закладів та органи управління освітою, яким вони підпорядковані. Загальний контроль покладається на орган управління освітою, що видав наказ про проведення експериментальної діяльності.

Орган управління освітою заслуховує звіти автора заявки та наукового керівника, проводить експертизу результатів експерименту.

Щорічно до 1 червня навчальні заклади, на базі яких проводиться експериментальна робота, готують інформацію в районний відділ освіти про перебіг експерименту для подальшого направлення в інститут післядипломної педагогічної освіти (центр педінновацій та інформації). Подаємо форму звіту про експериментальну діяльність у ЗНЗ [6].

Форма звіту

Додаток 4
до наказу управління освіти і науки
від 19.05.05 №282

Інформація про експериментальну діяльність, яка здійснюється в навчальному закладі

району

(подається у районний відділ освіти для направлення в ПОІППО)

1. Тема					
2. Рівень експерименту		всукраїнський		регіональний	
3. Автор інновації, яка покладена в основу експерименту					
прізвище					
ім'я					
по батькові					
основне місце роботи	установа	вчене педагогічне звання			
	кафедра (відділ)	науковий ступінь			
	посада				
службова адреса	місто	телефон (код)			
	вул.	електронна пошта			
4. Науковий керівник дослідно-експериментальної роботи					
прізвище					
ім'я					
по батькові					
основне місце роботи	установа	вчене педагогічне звання			
	кафедра (відділ)	науковий ступінь			
	посада				
службова адреса	місто	телефон (код)			
	вул.	електронна пошта			
5. Тип інновації		освітня система	зміст освіти	виховання	управління засоби навчання
6. Стадія		експеримент		апробація	масове розповсюдження
7. Орган управління освітою, що видав наказ про проведення інновації (повна назва, дата, №)					
8. Установа, що здійснює наукове керівництво		повна назва			
		адреса			
		телефон			
		електронна пошта			
9. Термін проведення					
9.1. Етапи					
10. Інформація про інновацію					
Мета					
короткий зміст					
оцінювані результати					
отримані результати (на даному етапі за рік)					
отримані кінцеві результати (якщо експеримент закінчено)					
джерела, що містять опис інновації					

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ					ТМ
11. Інформація про навчальний заклад, на базі якого проводиться експериментальна діяльність					11. Учїться через діяль- ність. 12. Замість нотувати, малюйте асоціативні схеми. 13. Як легко відтворюва- ти з пам'яті засвоєне? 14. Опануйте мистецтво розслабленої готовності. 15. Практика, практика і ще раз практика. 16. Повторюйте і роз- мірковуюйте. 17. Використовуйте до- поміжні засоби як стрижні для запам'ято- вування. 18. Веселїться і грайте в їгри. 19. Навчайте інших. 20. Запишіться на курси прискореного навчання.
повна назва					
адреса					
телефон					
електронна пошта					
Тип		☐ дошкільний	☐ ЗОШ І–ІІст.	☐ ЗОШ І–ІІІст.	
		☐ НВК			
		☐ інше (вказати)			
статус		☐ державний		☐ приватний	
		☐ інше (вказати)			
орган управління освітою, засновники, яким безпо- середньо підпорядкований					
рівень освіти		☐ дошкільне навчання	☐ початкова школа	☐ основна	
		☐ старша			
керівник навчального закладу		☐ прїзвище ☐ ім'я ☐ по батькові ☐ посада ☐ квалїфікаційна категорія ☐ педагогічне вчене звання ☐ науковий ступїнь			
учасники експерименту		☐ груп ☐ класів ☐ учнів ☐ учителів ☐ вихователів ☐ викладачів ☐ керівників ☐ інше (вказати)			
12. Установа, що здійснює експертизу заявки					
13. Відповідальні особи					
Керівник навчального закладу (підпис)		науковий керівник експерименту (підпис)			

*Інформацію надсилати в ПОППО (центр педінновацій та інформації) на e-mail: gladka@pei.poltava.ua та твердою копією.

У разі невиконання наказу про організацію і проведення експериментальної роботи, програми експерименту, недотримання виконавцями умов дослідницько-експериментальної роботи чи коли простежуються негативні результати експерименту, приймається рішення про припинення експериментальної діяльності. Якщо педагогічний експеримент мав позитивні результати, то інновація апробується, а потім переходить до етапу поширення.

На цей час в області експериментальна діяльність здійснюється в 10 районах (містах) (Полтава, Миргород, Кроківський р-н м. Кременчука, Лубни, Зінківський, Карлівський, Пирятинський, Решетилівський, Семенівський та Хорольський). Педагогічними експериментами охоплено 4 дошкільних та 9 загальноосвітніх навчальних закладів області, у яких працюють 244 педагоги та навчаються 3 982 учні.

В обласний банк експериментальної діяльності внесено 11 експериментів:

2 експерименти всеукраїнського рівня:

- ♦ "Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" (НВК ясла-садок-початкова школа № 26 "Перші кроки" м. Полтави, НВК ясла-садок-початкова школа № 45 м. Полтави, середня загальноосвітня школа № 34 м. Полтави);
- ♦ "Психолого-педагогічне проектування соціального розвитку особистості учнів" (гімназія ім. Т.Г.Шевченка м. Миргорода);

3 експерименти регіонального рівня:

- ♦ "Психолого-педагогічне проектування соціального розвитку особистості учнів" (Пирятинський ліцей);
- ♦ "Упровадження вальдорфської педагогіки у практику роботи дошкільних навчальних закладів Полтавської області" (ДНЗ

ТМ	ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ
6. Батьки – це перші вчителі. 7. Роль батьків у дошкільних осередках. 8. Радісний підхід до навчання – у школи! <u>Розділ 8. ТАЄМНЕ СЕРЦЕ НАВЧАННЯ</u> <u>Як пристосувати успішні бізнесові програми до навчального процесу</u> <u>Розділ 9. ЦІКАВИЙ І ШВИДКИЙ МЕТОД СПРАВЖНЬОГО НАВЧАННЯ</u> <u>Вказівки для вчителів та інструкторів XXI сторіччя.</u> 1. Оптиміальні умови навчання. 2. Принципи доброго подання матеріалу. 3. Обмірковування вивченої інформації, її тривале зберігання в пам'яті. 4. Активізуйте доступ до вивченого. 5. Застосовуйте те, чого навчилися. 6. Повторюйте, оцінюйте і святкуйте перемоги. Узагальнення. Шкільний експеримент Сімона Гаґґенгейма. Вільне спілкування французькою впродовж восьми тижнів. Військо вивчає іноземну мову в рекордний час. Учитель інтегрованого прискореного навчання. Що гальмує великі відкриття? <u>Розділ 10. НАВЧАЙТЕСЯ СТИЛЬНО</u> <u>Як виявити власний стиль навчання й використовувати різні типи компетентності.</u> Визначте свій індивідуальний стиль навчання. Як ви засвоюєте інформацію? Як ви впорядковуєте і перетворюєте інформацію? Умови, які стимулюють розвиток навчальних здібностей. Фізичні та біологічні потреби, які впливають на навчання. Як визначити індивідуальний стиль навчання учня? Ваш унікальний стиль роботи. Чотири стилі мислення. Застосовуйте дослідження для школи та власних потреб.	комбінованого типу, ясла-садок № 59 "Малятко"; Центр ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів м. Полтави; ДНЗ (ясла-садок) "Сонечко" м. Пирятина), ♦ "Формування цілісної, інтелектуально розвиненої особистості, відповідно до соціального запиту суспільства" (спеціалізована школа № 2 м. Зінькова) 6 експериментів районного рівня (спеціалізована школа № 6 з поглибленим вивченням англійської мови м. Лубен, спеціалізована школа № 7 м. Кременчука, Карлівська гімназія ім. Н.Герасименко, Жовтневий навчально-виховний еколого-валеологічний комплекс Решетилівського р-ну, Хорольська гімназія, Семенівський НВК № 2). У процесі експериментальної роботи (формуючий етап) "Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" дитячими дошкільними закладами № 26 "Перші кроки", № 45 м. Полтави вивчено показники навчальних досягнень експериментальних та контрольних груп, розроблено дидактичні матеріали для дітей із особливими потребами (індивідуальні ігри, картки для навчання дітей грамоти та математики), методичні рекомендації для педагогів у групах "включення", рекомендації для батьків "Відстоювання та захист прав дітей з особливими потребами". У Пирятинському ліцеї відповідно до програми експериментальної роботи "Психолого-педагогічне проектування соціального розвитку особистості учнів" успішно проведено четвертий зріз комплексного моніторингу психолого-соціального розвитку учасників навчально-виховного процесу. Експеримент перебуває на етапі завершення. На підготовчому етапі експериментальної роботи регіонального рівня "Упровадження вальдорфської педагогіки у практику роботи дошкільних навчальних закладів Полтавської області", яка була розпочата у 2004 р. на базі дошкільних закладів № 59 "Малятко" м. Полтави та "Сонечко" м. Пирятина, проведено фіксацію початкового стану показників системного спостереження за рівнем розвитку здібностей дітей, їх особистими якостями, здоров'ям та соціальною адаптованістю. Заслужують на увагу педагогічні експерименти районного рівня у Карлівській гімназії ім. Н.Герасименко та Жовтневому НВК Решетилівського району. "Створення рівних можливостей у виборі учнями освітніх маршрутів" – тема експериментальної діяльності, яка перебуває на узагальнюючому етапі у Карлівській гімназії ім. Н.Герасименко. В основі гімназії як школи рівних можливостей у виборі учнями освітніх маршрутів застосовується системний підхід до здійснення міжкласної профільної диференціації, особистісно орієнтований підхід до навчання. Розвиток і саморозвиток учня відбувається на основі врахування його індивідуальних особливостей. Створення рівних можливостей у виборі учнями освітніх маршрутів забезпечується у навчальному закладі шляхом удосконалення організації навчально-виховного процесу, вивчення і врахування вікових психологічних особливостей, розумових сил та пізнавальних можливостей дітей, темпів розвитку їх свідомості. Під час проведення педагогічного експерименту в школі працювали творчі групи, проводились семінари-практикуми, фестивалі фрагментів особистісно орієнтованих уроків, години спілкування з науковцями, семінари для молодосвідчених учителів, науково-практичні конференції. Результатом цього експерименту стали розроблення гнучкого освітнього середовища, адаптованого до потреб особистості, у якому дитині не нав'язуються шляхи становлення, а створюєть-

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ	ТМ
якомога більше умов для реалізації її можливостей, саморозвитку; модель особистісно орієнтованого уроку; авторські програми спецкурсів, підготовлені вчителями; створена циклограма роботи з обдарованими дітьми; система психолого-педагогічних досліджень розвитку особистості учня. Експеримент "Збереження психічного і фізичного здоров'я дітей в умовах навчально-виховного процесу", який здійснюється на базі Жовтневого НВБЕК Решетилівського району, внесений в обласний банк освітніх інновацій. Аналіз щорічних звітів щодо реалізації експерименту дає можливість стверджувати, що робота ведеться відповідно до завдань етапів експерименту. Під час експериментальної роботи педагогічним колективом розроблені шкільна програма валеологізації навчального процесу, система спортивно-масової роботи. Здійснення експериментальної діяльності супроводжується і певними проблемами. Так, через брак фінансування відбулося гальмування експериментальної роботи у Миргородській гімназії ім. Т.Г.Шевченка. Формально здійснюється наукове керівництво ХНУ ім.В.Н.Каразіна експерименту регіонального рівня "Формування цілісної, інтелектуально розвиненої особистості відповідно до соціального запиту суспільства" у спеціалізованій школі № 2 м. Зінькова. З 2003 р. зростає кількість районів області, залучених до експериментальної діяльності (2003 р. – 16 %, 2004 – 23 %, 2005 – 32 %). Не охопленими експериментальною роботою є навчальні заклади в 11 районах (Великобагачанський, Диканський, Глобинський, Гребінківський, Кременчуцький, Лубенський, Миргородський, Полтавський, Чорнухинський, Чутівський, Шишацький). З метою активізації впровадження інноваційної діяльності та проведення педагогічних експериментів у навчальних закладах області Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського у 2005 р. проведено комплекс заходів. Протягом року відбулися науково-практичні, навчально-методичні семінари методистів рай(міськ)методкабінетів, які відповідають за питання здійснення інноваційної та експериментальної освітньої діяльності в районі, з теми: "Технологія здійснення інноваційної освітньої діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі", завідувачів рай(міськ)методкабінетів "Організаційно-методичне забезпечення впровадження інновацій у навчально-виховний процес", директорів навчальних закладів області "Упровадження педагогічних інновацій у навчально-виховний процес освітнього закладу як шлях до створення моделі "Школи майбутнього". ПОІППО здійснювалася організаційна робота щодо участі навчальних закладів області в експериментах всеукраїнського рівня "Формування конструктивних умінь особистості засобами дизайн-освіти в умовах навчальних науково-виробничих комплексів" та регіонального рівня "Профільне навчання на основі індивідуального вибору школярем рівня вивчення предмету у загальноосвітніх навчальних закладах сільської місцевості". Навчальні заклади області були залучені в Канадсько-Український проект "Розбудова демократії", яким передбачено пілотне викладання курсу "Громадянська освіта (основи демократії)" в 11 класі та проведення апробації електронних засобів навчання. На виконання п. 2.7.4. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності та з метою забезпечення контролю за ходом експериментальної діяльності в області протягом 2005 р. на вченій раді ПОІППО слухалися питання проведення експериментів у навчальних закладах області "Про хід експериментальної діяльності в навчальних закладах Решетилівського	<u>Розділ 11. КОЛИ ПОЧИНАЄМО ЗАПІЗНО</u> <u>Найефективніші програми, які допомагають надолужити відставання. Два основних поєднання: тіло – розум і розум – мозок.</u> Спеціальна кінесіологія. Моделі Домена, Палмера, Ніклассонів, Гартіґанів. Метод "м'яча, палички, пташки". Як надолужити відставання у правописі? Метод писання на плечі для тих, хто нерозрізняє літер. Навчальні досягнення Нової Зеландії. Чотирихвилинна програма читання. "Пальцево"-фонетична програма. Навчальна програма "Читання з аудіозаписами". Взаємонавчання. Метод "Дивись і слухай". Новозеландська програма з активізації читання. Індивідуальні словнички ключових слів. Математична школа для початківців. Комп'ютерні програми, які заповнюють прогалини у знаннях. Математична програма для дітей зі спіненим розвитком. Три лікувально-освітні програми. <u>Розділ 12. ЯК ЗАРАДИТИ ТОМУ, ЩОБ УЧНІ НЕ ПОКИДАЛИ ШКОЛИ</u> <u>Як зробити, щоб освіта взяла гору над наркотиками, бандами та злочинністю</u> 1. Використання методів японського бізнесу для вдосконалення школи. 2. Інтегроване навчання використовує світ як клас для занять. 3. Навчання у групі й методики узагальненої картини. 4. Шеститижневий курс поступового прямування до успіху. 5. Методика Super-Camp як об'єднувальний чинник. <u>Розділ 13. ПЛАНУВАННЯ ШКІЛ МАЙБУТНЬОГО</u> <u>Дванадцять кроків до того, щоби реформувати національну систему освіти</u> 1. Школа як ресурсний інформаційний центр.

ТМ	ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ
що працює увесь рік і навчає впродовж життя. 2. Довідайтеся, чого хочуть клієнти. 3. Гарантуйте клієнтам бажані результати. 4. Пристосуйтеся до всіх стилів навчання й активізуйте всі центри компетентності. 5. Використовуйте найефективніші у світі методи викладання. 6. Дбайте про ваш головний ресурс – учителів. 7. Хай кожен одночасно буде і вчителем, і учнем. 8. Планування чотирикомпонентної навчальної програми. 9. Зміна системи оцінювання. 10. Використовуйте новітні технології. 11. Повністю використовуйте ресурсні можливості громади. 12. Право вибирати для кожного. Розділ 14. МАЙБУТНЄ БІЗНЕСУ <u>Відкриття широких перспектив для організації, що вчатьсЯ.</u> Можливості електронних мультимедіа. Можливості прискореного навчання у сфері бізнесу. Продаж послуг і навчальних курсів як додаток до товарів. Компанія – організація, що вчиться. Школа чи коледж як бізнесова структура Розділ 15. ЗРОБІТЬ ЦЕ! <u>Будь-яка країна здатна провести революцію в навчанні, отож і ви це можете!</u> Сінгапурська модель централізованого керівництва. Децентралізована нозеландська модель Нові шведські моделі. Модель акредитації. Моделі керування фірмою. Модель роздавання. Модель інтернет-продажу. Модель "бізнес – учитель – мультимедіа". Модель фундації. Модель міжнародної конференції. Модель організації, що навчається. Модель групування. Китайська модель "повернення до коренів". Винайдіть власну модель.	району", "Про підсумки проведення експериментальної роботи у Карлівській гімназії ім. Н.Герасименко щодо створення рівних можливостей у виборі учнями освітніх маршрутів", "Про хід експерименту всеукраїнського рівня "Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" (НВК № 26, 45, ЗНЗ № 34 м. Полтави), "Створення системи виховної роботи в ЗНЗ на основі психолого-педагогічного проектування соціального розвитку особистості учнів" (гімназія ім. Т.Г.Шевченка м. Миргорода). Протягом 2005 р. працівники ПОІППО надавали методичну допомогу у проведенні експериментальної діяльності колективам гімназії ім. Т.Г.Шевченка м. Миргорода, спеціалізованій школі № 2 м. Зінькова, Хорольській гімназії. На допомогу директорам, методистам районних (міських) методичних кабінетів центром педагогічних інновацій та інформації ПОІППО підготовлено збірник методичних рекомендацій "Здійснення інноваційної діяльності та проведення педагогічних експериментів в загальноосвітніх навчальних закладах". У 2006 році навчальні заклади області мають включитися в експериментальну діяльність з розроблення та реалізації інноваційних освітніх проектів, які сприятимуть інноваційному розвитку школи, пошуку варіантів нової моделі "Школи майбутнього". ЛІТЕРАТУРА 1. Даниленко Л. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі ЗСО//Управління освітою. – 2005. – № 105. – 9 травня. – С.6–7. 2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с. 3. Закон України "Про загальну середню освіту", прийнятий 13 травня 1999 року, № 651-ХІV. 4. Кленко С.Ф. Наукова робота і управління знаннями: Навчальний посібник. – Полтава: ПОІППО, 2005. – 201 с. 5. Найн А.Я. Педагогические инновации и научный эксперимент // Постметодика. – 1998. – № 1 (19). – С.26–30. 6. Наказ управління освіти і науки Полтавської облдержадміністрації від 19.05.05 №282. 7. Національна доктрина розвитку освіти//Освіта України. – 2002. – № 33. – 23 квітня. – С.4. 8. Николаєнко С.М. Творити освіту нового типу (тези доповіді на підсумковій колегії МОН України "Про виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України "Назустріч людям" щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти") // Управління освітою. – 2005. – № 114. – 18 вересня. – С. 2 – 6. 9. Освітній менеджмент: Навчальний посібник / За редакцією Л. Даниленко, Л.Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 400 с. 10. Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад (наказ МОН від 20.02.02 № 114). 11. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (наказ МОН від 07.11.2000 № 522). Стаття надійшла в редакцію 15.12.05 ■

ІННОВАЦІЙНІСТЬ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НОВОСАНЖАРСЬКОГО РАЙОНУ

Г.О.Романець

Соціально-економічна ситуація в нашій країні зумовила нові завдання у навчанні та вихованні учнівської молоді, розв'язання яких потребує нових підходів у теоретичному осмисленні педагогічних процесів та вимагає внесення змін в організацію навчально-виховної роботи в школі.

Особливої актуальності набуває проблема впровадження сучасних педагогічних технологій та інноваційних методів навчання. Тому першочерговими завданнями відділу освіти є вивчення, поширення та контроль за впровадженням сучасних методів роботи, прийняття оптимальних управлінських рішень.

Мережа навчально-виховних закладів Новосанжарського району формувалася відповідно до демографічної ситуації, що характеризується невідпинним зменшенням кількості дітей. Якщо за станом на 1 вересня 2001 р. в районі було 5 639 учнів, то на 1 вересня 2005 р. – 4 467.

Дітей дошкільного віку нараховується 687. Усього дошкільним вихованням охоплено майже 54 % дітей: у селищі – 96,5 %, у сільській місцевості – майже 40 %. У районі є тенденція до збільшення кількості дітей, які відвідують дитячі садочки. Хоча досить проблемним залишається забезпечення якісною підготовкою до школи 80 % дітей п'ятирічного віку. Це обумовлено тим, що, по-перше, ще не в усіх селах є дошкільні навчально-виховні заклади, по-друге, учителі, які займаються підготовкою дітей до школи, недостатньо обізнані з особливостями методики роботи з дітьми дошкільного віку.

Відділ освіти багато зусиль докладає для створення комфортних умов у навчанні дітей шестирічного віку. Є перші класи, які повністю працюють на базі дитячих садочків. Другий варіант – першу половину дня діти перебувають у школі, другу – в ДНЗ. Третій – шестирічки залучаються до груп продовженого дня і четвертий – першу половину дня – в школі, другу – вдома.

Досягнення в навчанні не мусять здобуватися ціною здоров'я. Здоров'я дитини – найцінніший, найбільший скарб. Для його зміцнення вживаємо всіх необхідних заходів. Усі діти початкових класів одержують гаряче харчування. А всього в районі 82 % учнів харчуються в школі.

У більшості шкіл упроваджено третій урок фізкультури. Діти активно залучаються до участі в районних спортивних змаганнях. За підсумками минулого року район посів перше місце серед сільських шкіл на обласній спартакіаді школярів.

За рахунок варіативної частини в Кустолівській школі Новосанжарського району введено дві години спортивного туризму. У цьому напрямі спеціалізується і Новосанжарський будинок дитячої і юнацької творчості. Новосанжарські туристи отримують призові місця в обласних змаганнях і становлять кістяк обласної команди, яка вдало виступає на Всеукраїнських туристичних змаганнях.

Новосанжарський дошкільний навчальний заклад № 2 в обласному конкурсі-огляді на найкращу систему фізичного виховання дітей дошкільного віку посів третє місце. При закладі діє "Школа творчого розвитку дитини", яка включає систему гуртків різного спрямування з урахуванням природних задатків та інтересів дітей. Саме це і дає можливість закладати основи розвитку майбутньої творчої особистості.

Новосанжарський НВК включений у Європейську мережу шкіл сприяння здоров'ю. У закладі викладається валеологія, проводиться комплекс заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я дітей.

У районі діє система економічної освіти й виховання дітей, яка реалізується в усіх ланках освітньої діяльності: дитячий садок – початкова – основна і старша школа. Базовими у вирішенні цих питань є Соколовобалківський ДНЗ та Новосанжарський ДНЗ № 1.

ІЗ ВІДГУКІВ

на книгу Г.Драйдена
та Дж.Вос
"Революція в
навчанні"

...українських читачів:

"...гіперактивна дитина менше, ніж будь-яка інша, належить своїм батькам. Велетенські зусилля, які докладають батьки, щоб її виростити, зрештою придушують самого малюка, і він приречений розвиватися в "автономному режимі". З часом батьки розуміють, що левину частку часу витратили не на виховання дитини, а на те, щоб прискотувати її до себе, "приборкати". Ця книжка дає можливість зрозуміти, що так звані гіперактивні діти, дошкульні і негамовні, голосні авантюристи, більше, як будь-які інші, належать майбутньому. Справа батьків – усього лиш забезпечити їм правильний старт".

Наталія Тодчук,
мама двох дітей

"Мені 12 років. Я добре вчуся в школі, хоч навчання не завжди приносить мені радість. Коли мама, прочитавши "Революцію в навчанні" (у польській версії), навчила мене, як швидко й легко робити домашні завдання, запам'ятовувати довгі параграфи з біології та історії, вчити нові слова з німецької чи англійської, у мене з'явилося більше часу на футбол, комп'ютерні ігри та улюблені книжки. А оцінки зовсім не погіршилися, навпаки стали кращими. Тішуся, що цю книжку зможу прочитати сам, бо вона вже вийшла по-українськи".

Назар Франчук,
6-Г клас, Львівська
гімназія міжнародних
відносин

ТМ	ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ
"... Послання авторів книжки – Гордона Драйдена і Джанет Вос – просте і надзвичайно важливе: ми живемо на початку найкардинальнішої революції в історії, з якою настане нова ера. Час глобального інтернет-інтелекту уможливує негайний доступ до найрізноманітнішої інформації, яка згодом зв'язуватиме ледь не весь світ світовою навчальною павутиною. Читач повинен усвідомити: "Ми вчимося користуватися найпотужнішим людським засобом – мільярди комірків і тисячі мільярдів зв'язків звичайного людського мозку мають необмежені можливості". Частота мозкових хвиль, ритм дихання – дуже цікаві складові навчального процесу, на які потрібно звернути увагу. Учні, які вільно спілкуються французькою після восьми тижнів навчання, – це не рекламний фокус, а результат роботи висококваліфікованих учителів". <i>Інна Корнелюк, журналіст газети "Поступ"</i> ...закордонних читачів: "Це найдивовижніша книжка про навчання, яку я читала як педагог. Переконана, що автори поставили правильну мету – змінити освіту, яка так потребує вдосконалення. Ми справді вчимо так, ніби живемо в XIX сторіччі, хоч навколо панує ера технологій. І незважаючи на це, ще досі багато методів, згаданих у цій книжці, не увійшли до шкільної практики. Однак уже саме ознайомлення з тим, хто робить ці дослідження і про	У початковій ланці вивчаються уроки цікавої економіки. В основній школі, згідно з державним компонентом, викладається курс "Моя економіка" за програмою І.Ф.Радіонової. Десятикласники вивчають "Основи економіки", а в одинадцятих класах більшості шкіл викладаються спецкурси "Основи підприємницької діяльності" та "Приватна справа". У районі другий рік поспіль функціонують міжшкільні факультати "Основи економіки" та "Основи менеджменту", заняття у яких ведуть викладачі Полтавського університету споживчої кооперації. Співпраця відділу освіти з вищим навчальним закладом має й інші позитивні результати. На базі навчально-виховного комплексу за активної фінансової підтримки університету другий рік функціонує центр підготовки учнівської молоді до навчання у ВНЗ. У 2005 р. майже 60 випускників шкіл району стали студентами найпрестижніших факультетів цього університету. На базі позашкільних навчально-виховних закладів діють міжшкільні факультати з біології, хімії, математики, де заняття ведуть найкращі вчителі району. Для поглибленого вивчення навчального курсу юні біологи у 2004-2005 н.р. працювали в наукових лабораторіях ПДПУ ім. В.Г.Короленка. У нинішніх умовах надзвичайно важливим є розвиток комунікативних здібностей. Реалізується він у процесі вивчення рідної мови, вироблення навичок спілкування іноземною. Наш край – це батьківщина геніального поета, всесвітньвідомого державного і громадського діяча Б.І.Олійника. Борис Ілліч підтримує зв'язки із Зачепилівською та Новосанжарською школами, де свого часу навчався. На честь ювілею поета відділ освіти на базі Зачепилівської школи організував літературно-мистецьке свято. Також відділом освіти впорядковано і видано збірку дитячих віршів "Уклін Вам, поете". Поряд із вивченням рідної мови та літератури багато уваги приділяється оволодінню учнями англійської мови, її вивчення починається з дитячих садочків. Учні шкіл Новосанжарського району беруть участь у конкурсах-захистах учнівських наукових робіт Малої академії наук, обласних і Всеукраїнських предметних олімпіадах, виборюючи призові місця. Майже кожного року наші діти з успіхом витримують конкурсний відбір для навчання у Сполучених Штатах Америки. Немало випускників шкіл стають студентами найпрестижніших лінгвістичних ВНЗ. І в цьому велика заслуга вчителів іноземної мови В.А.Мороз, О.М.Сіврюк, Т.М.Леценко, Н.Г.Дашко та багатьох інших. У навчальних закладах району запроваджено вивчення інтегрованого курсу "Довкілля". Вивчається він у чотирьох дошкільних навчально-виховних закладах, у початкових класах 14 шкіл, завершується пропедевтичним курсом природознавства у 5 – 6 класах усіх навчальних закладів. Уже не перший рік у Новосанжарському навчально-виховному комплексі вивчається курс "Громадянська освіта". Його викладає активний член Всеукраїнської Асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова Доба" Н.Т.Скирда, яка стажувалася у Сполучених Штатах Америки. Багаті на нетрадиційні форми проведення занять і уроки з "Основ правознавства", на які запрошують керівників державних органів місцевої виконавчої влади та самоврядування, відомих у районі юристів та керівників правоохоронних органів. Часто проводяться уроки й позаурочні заходи, упродовж яких учні мають змогу попрацювати з додатковою літературою з питань цивільно-правових відносин. Усе це формує у школярів міцні знання й активну громадянську позицію. Активно впроваджує інноваційні технології педагогічний колектив Пологівської загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів (директор І.О.Бровко). Заслужовують на увагу попредметний розподіл навчальних занять у початковій школі та впровадження інноваційної педагогічної технології "Школа-родина". Завдяки цій технології батьки є активними учасниками шкільного життя. Упровадження педагогічних інновацій – це запорука вагомих результатів у навчанні та вихованні учнівської молоді. <i>Стаття надійшла в редакцію 15.12.05</i> ■

ВІЗИТНА КАРТКА НОВОСАНЖАРСЬКОГО НВК

У Новосанжарському НВК активно впроваджуються інноваційні освітні технології, педагоги розробляють та впроваджують власні методики. Школа бере участь у міжнародному проєкті "Рівний – рівному", є членом Європейської мережі шкіл зміцнення здоров'я, входить у Всеукраїнську асоціацію "Нова Доба".

Навчально-матеріальна база Новосанжарського НВК включає 68 класних кімнат, 5 майстерень, 2 комп'ютерні

класи, шкільний стадіон на 3 тис. місць, 2 спортивні зали загальною площею 900 квадратних метрів, естетичний та валеологічний кабінети, бібліотеку і читальний зал, шкільний музей, літературну кімнату Б.Олійника, зал для занять із хореографії та ритміки, медпункт та сучасний стоматологічний кабінет.

Педагогічний колектив закладу дбає про всебічний розвиток особистості учня. У школі організовано значну кількість факультативів та спецкурсів, зокрема "Культура життєвого самовизначення", "Моя економіка", "Вчимося бути громадянами", "Основи валеології". Діє наукове товариство учнів, що нараховує близько 200 членів. Працюють валеологічний, спортивний клуби, клуб "Дебати", КВК, ЮІР (Юні інспектори руху). На базі валеологічного кабінету створено шкільний оздоровчий центр "Пізнай себе". До послуг учнів – 9 спортивних секцій і гуртків (волейбол, бокс, футбол, легка атлетика тощо).

Школа забезпечує професійну підготовку випускників із таких напрямів: водії вантажних автомобілів категорії "С", майстри художньої вишивки, швеї. Популярною є шкільна студія образотворчого мистецтва, її учасники займаються живописом, вчаться ліпити вироби з глини, пластиліну, працювати із соломкою.

У закладі відпрацьована система вивчення англійської мови на рівні вільного мовленнєвого спілкування (Мороз В.А., учитель англійської мови, заслужений учитель України).

Учні Новосанжарського навчально-виховного комплексу протягом багатьох років стабільно отримують до 15 дипломів на обласних предметних олімпіадах і стають переможцями всеукраїнських. Для переможців і призерів олімпіад, конкурсів МАН після закінчення навчального року відкривається літній оздоровчий табір "Наукова зміна", де школярі поєднують активний відпочинок із заняттями з окремих предметів. Працюють у цьому таборі, крім вихователів, учителі-предметники.

Крім моральних стимулів, учням-переможцям та вчителям, які їх підготували, видаються грошові премії. У 2005 р. для них була організована екскурсійна поїздка Кримським узбережжям.

Уже традиційно в школі проводяться День науки, свято "Ми – діти твої, Україно", огляд-конкурс найкращих художніх колективів, зустрічі учнів школи з викладачами та студентами американського університету Lee University (штат Теннесі).

що вони, стає тим вихідним пунктом, із якого починаються зміни в шкільництві. Пропоновані тут концепції – інноваційні й цікаві. Як можна стояти осторонь змін у школі й не змінюватися самому, коли читаєш про реальний світ і ті вимоги, які він ставить перед учнями, що готуються стати успішними людьми ХХІ сторіччя? Я справді бачу, що освіта – цей останній рубіж застою – потребує оновлення".

*Патрісія Гендрікс
(Тікондерога, штат
Нью-Йорк, США)*

"Дивовижний і надзвичайно позитивний проєкт майбутнього. І для батьків, і для вчителів".

*Роналд Гокволт,
голова об'єднаного
шкільного округу Вол-
нат Воллі в Лос-Ан-
джелесі (Каліфорнія,
США)*

"Це важлива книжка, яка здатна вести нас ХХІ сторіччям".

*Марк В. Генсен,
співатор книжки
Chicken Soup For The
Soul*

Центром естетичного розвитку та творчого вдосконалення значної частини учнівської молоді є дитячий вокально-хореографічний ансамбль "Веселка". Цей колектив – неодноразовий переможець і призер міжнародних та всеукраїнських конкурсів і фестивалів: "Пісенний вернісаж", "Слов'янський базарчик", "Азовські вітрила", "Веселі канікули осені", "Біля Чорного моря". Нещодавно цей колектив одержав звання зразкового.

Серед вихованців школи є чемпіони області та України з боксу, призери обласних змагань із волейболу.

Про основні події, які відбуваються в школі, батьки, громадськість району можуть довідатися з радіопередачі "Шкільна орбіта", що виходить в ефір два рази на місяць. Готують передачу діти та вчителі школи.

Адміністрація НВК турбується про створення позитивного іміджу школи. Для всіх школярів придбано учнівські значки, (дизайн розробили діти). Учні гімназійних класів мають залікові книжки, де не лише виставляються семестрові та річні оцінки, а й записуються подяки, інші моральні заохочення.

Навчально-виховний комплекс має свою пісню, прапор, емблему.

Школа співпрацює з районною газетою "Злагода", де вміщуються не лише інфор-

маційні матеріали про школу, а й творчі доробки учнів – членів шкільної літературної студії.

Адміністрація НВК, педколектив намагаються формувати у своїх вихованців стійкі переконання, що бути сучасним – це, перш за все, бути освіченим, дотримуватися здорового способу життя, мати активну життєву позицію, вміти поєднувати власні інтереси з інтересами громади та суспільства.

Умови для творчого зростання учнів створюються завдяки високопрофесійному педагогічному колективу, який очолює досвідчений керівник, умілий організатор, відкрита до співпраці людина – Микола Іванович Решетило. Ось уже протягом 16

років він гідно несе нелегку ношу керівника інноваційного закладу. Разом з директором чітку організацію навчально-виховного процесу забезпечують його заступники: Десятун Олександр Федорович, Мехелько Галина Олексіївна, Селюк Тетяна Миколаївна.

Новосанжарський НВК часто відвідують гості, приїждять запозичити досвід директори з інших областей. Тут радо всіх вітають і завжди готові до активної педагогічної співпраці. ■

Підготувала Т.І.Гладка

НОВОСАНЖАРСЬКИЙ НВК

РЕШЕТИЛО Микола Іванович

директор

ДЕСЯТУН Олександр Федорович

заступник директора

МЕХЕДЬКО Галина Олексіївна

заступник директора

СЕЛЮК Тетяна Миколаївна

заступник директора

вул. Жовтнева, 41

смт. Нові Санжари, Полтавська обл., 39300

тел. 8 (05344) 3-17-81, 3-16-43, 3-19-07.

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ: ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОШУКУ

М.І.Решетило

Управління навчальним закладом є складною, відповідальною, але водночас цікавою справою. Творити освіту нового типу в сучасних умовах нелегко: потрібні добра навчально-матеріальна база, високопрофесійний колектив учителів, глибока обізнаність керівника школи з інноваційними процесами, які відбуваються в освітньому просторі.

Яким є сьогодні Новосанжарський НВК, яким він має бути найближчим часом?

Наша школа у 2005 р. відсвяткувала свій перший столітній ювілей. Учні й учителі добре розуміють, що ювілей – це не лише урочистості та свята, а, перш за все, своєрідний звіт перед пам'яттю тих, хто протягом десяти років "цеглинка до цеглинка" вибудовував сучасний навчально-виховний заклад.

Завдяки спільній постійній турботі й допомозі районної держадміністрації, депутатського корпусу, відділу освіти, батьків упродовж останніх років вдалося вирішити питання, які раніше здавалися непосильними. Здійснено добудову школи, споруджено другий спортивний зал, шкільний стадіон, каналізаційну насосну станцію, автогараж, реконструйовано котельню, обладнано два комп'ютерні класи, залу для занять з хореографії та читальну, кабінети валеологічний та образотворчого мистецтва, створено літературну кімнату Б.І.Олійника, шкільний музей, сучасний стоматологічний кабінет. У 2005 р. вдалося збільшити кількість місць у шкільній їдальні, обладнати технологічні цехи з приготування їжі, відкрити шкільний буфет. Школа зуміла об'єднати навколо себе усіх, хто не байдужий до її проблем. Можемо з певністю сказати, що нашим дітям створені для навчання всі необхідні умови.

Проте проблем вистачає, найголовніші з них – подальша комп'ютеризація навчально-виховного процесу, поповнення кабінетів, майстерень і лабораторій сучасним обладнанням, необхідною літературою.

З часом змінюються шкільні пріоритети, удосконалюються навчальні плани і програми, але незмінними залишаються одвічні шкільні цінності – повага до знань як основи людського прогресу, відданість

педагогічного колективу своїй справі, віра у творчі сили дитини. Учителі Новосанжарського НВК щоденною копіткою працею намагаються зберегти ці величні ідеали, наповнити їх новим сучасним змістом.

Адміністрація школи головну увагу зосереджує на забезпеченні атмосфери творчості та ініціативності учасників навчально-виховного процесу. Статут школи нового типу дає нам змогу модернізувати навчально-виховний процес, зробити його динамічнішим, таким, що відповідає вимогам сьогодення.

У школі поряд із загальноосвітніми класами створено 13 гімназійних: із поглибленим вивченням математики, англійської мови, біології. Це уможливило впровадження новітніх програм та передових педагогічних технологій. Практично кожен учитель школи працює над проблемою розроблення та застосування сучасних методик.

Учні гімназії успішно виступають на обласних предметних олімпіадах. Учень 9-В класу Максим Бабаєв взяв участь у Всеукраїнській олімпіаді з біології, виборовши четверте місце. Біологія – не єдине його захоплення: хлопець любить історію, літературу, наполегливо вивчає англійську мову. Нинішній навчальний рік Максим разом зі своїм однокласником Дмитром Русановим як переможці конкурсу знавців англійської мови проведуть в Америці.

Члени Малої академії наук Олександр Наталенко, Олександр Сліпець, Аня Бажул стали призерами обласного етапу конкурсу МАН, а учень 9-Б класу Артем Охрей, вийшовши переможцем обласного конкурсу юних біологів, отримав третє місце на всеукраїнському. До речі, юнак – переможець обласного конкурсу "Моя родина – моя Україна", гідно представляв школу в м. Києві.

Ці успіхи стали можливими завдяки копіткій щоденній праці всього педагогічного колективу, насамперед, таких педагогів, як Т.В.Байбара, В.Ф.Бойко, Г.В.Бунецька, К.П.Вісич, Л.Ф.Ковальчук, В.Д.Конько, В.А.Мороз, Ж.П.Таран, Л.Л.Писаренко, О.Л.Свідерський, О.М.Сіврюк, Н.М.Скирда та ін.

Школа постійно підтримує творчі зв'язки з Полтавським університетом споживчої кооперації, Полтавським технічним університетом ім. Ю.Кондратюка, Полтавським державним педагогічним університетом ім. В.Г.Короленка. Це сприяє успішному вступу випускників до вищих навчальних закладів.

Вихованці нашого НВК мають досягнення не тільки в інтелектуальних змаганнях, а й у спорті, художній самодіяльності. Так, юнацька волейбольна команда школи у 2004 – 2005 н.р. виборола в області друге місце, а дівчата – третє (тренер О.П.Дерев'янка). Радують нас виступами учасники художнього колективу "Веселка" (керівники Н.Г.Рябуха, А.В.Сліпець), солісти Настя Петрушко, Женья Мілько, Аліна Кисіль, Владик Зименко. Шкільна екологічна бригада (керівник В.Д.Конько) в області посіла третє місце, а юні інспектори руху (керівники А.О.Гамалій, М.А.Заріцький, Т.М.Селюк, М.В.Янко) постійно входять у коло найкращих команд області.

Учениця 5 класу Настя Вакула – переможниця обласного етапу Міжнародного конкурсу знавців української мови імені Петра Яцика.

Діти люблять свою школу, намагаються бути схожими на своїх наставників. Про це вони пишуть у своїх творах. "Хочу, щоб моя школа залишалася завжди такою, як зараз. Адже не кожному навчальному закладу вдається виглядати так молодо у свої сто". (О.Ляхно, 11-Б). "Для мене школа – це другий дім, куди завжди поспішаю з радістю, бо там мене чекають мої однокласники і друзі" (Н.Горобець, 10-В). "Ми святкуємо ювілей школи, а для всіх нас ця дата ніби особиста, від щастя серце хоче вирватися з грудей" (Т.Кирчата, 11-А).

Така оцінка ролі школи в житті дітей не лише тішить, а й викликає бажання працювати ще краще. Усе зроблене є лише початком виконання головного завдання педагогічного колективу – у найближчому майбутньому перетворити Но-восанжарський НВК на школу радості для новосанжарських дітей.

Стаття надійшла в редакцію 20.12.05 ■

ЯК НАВЧАТИ АНГЛІЙСЬКОЇ

(З ДОСВІДУ ВЧИТЕЛЯ В.А.МОРОЗ)

О.Ф. Десятун

Система викладання англійської мови, розроблена Валентиною Андріївною Мороз, характеризується логічною послідовністю і спрямована на досягнення основної мети – успішного оволодіння учнями англійською мовою на рівні непередбаченого мовленнєвого спілкування.

Використовуючи різноманітні прийоми навчальної гри (розгадування кросвордів, ребусів, демонстрація яскравих малюнків), Валентина Андріївна пробуджує в дітях інтерес до предмета. На початковому етапі вивчення англійської мови діти не лише спілкуються, а й малюють, співають, танцюють.

"Основне завдання вчителя на початковому етапі, – вважає Валентина Андріївна, – це навчити дітей правильної вимови звуків, мелодики, інтонації". Для цього діти розучують різні речівки, римівки і сценівки, вчать передавати голосом різні почуття: радість, сум, захоплення, розчарування, невдоволення.

У навчально-методичному комплексі кожен розділ завершується секцією "Learning Diary". Ця секція змушує учнів повертатися до вивченого матеріалу розділу, оцінювати, наскільки добре засвоєний його зміст. Учні позначають кожен вивчений сегмент структурного розділу за допомогою символу — обличчя (щасливого, нещасливого, нейтрального). Потім вони заповнюють тест самоконтролю у робочому зошиті й таким чином дають інформацію про те, що вони засвоїли добре, а що ні.

Серед напрацьованих методичних прийомів, якими користується вчитель, особливе місце займають рольові ігри за схемою "учень – учень", "група — група", "учень – група".

Значне місце на уроках відводиться діалогу, що здійснюється за певними функціональними схемами. Це допомагає дітям швидко поповнювати власний мовленнєвий запас функціональних реплік, а вчителю – ефективно керувати навчальним процесом.

Дієвим засобом розвитку й удосконалення невідготовленого мовлення, особливо в старших класах, є дискусія. Саме під час дискусії, керованої вчителем, відбувається вміня учнів чітко, логічно, а головне, правильно формулювати власну думку, узагальнювати, знаходити контраргументи. За змістом, логічним навантаженням дискусії можна поділити на кілька етапів: перший етап (найпростіший) має назву "Пріоритети", потім – "Рейтинг", "Вибори кандидата", "Призер" тощо. Цей вид роботи є ефективним за

таких умов: дискусії повинні бути обмежені в часі, відзначатися багатством лексики, мати цікавий зміст.

Особливе місце у процесі формування навичок мовленнєвого спілкування належить проектам "Group Project", бо саме у проектах найбільш широко виявляється світоглядне сприйняття дітьми навколишньої дійсності, відточується логіка мислення, формуються переконання.

Особливо популярними у дітей є навчальні інтелектуальні ігри: "Ток-шоу", "Перший мільйон", "Що? Де? Коли?", "Брейн-ринг", "Дебати" тощо.

Усі учні, яких навчає Валентина Андріївна, користуються підручниками англійських видавництв Oxford University Press, Cambridge University Press, Longman.

Спілкування із цікавим підручником стає для дитини джерелом радості та насолоди. Крім того, ці книги спонукають і самого вчителя працювати над собою, сприяють його фаховому зростанню. Підручники оксфордського видавництва містять багато цікавих і корисних текстів, де діти черпають інформацію з психології, мистецтва, науки, літератури.

Учитель намагається розширити світогляд учнів, збагатити їх словниковий запас за допомогою системної добірки текстів для роботи в класі та домашнього читання, заохочує читати твори англійських авторів в оригіналі.

Результати роботи вчителя говорять самі за себе. Близько двох десятків учнів Валентини Андріївни навчаються на факультетах романо-германських мов у

найкращих ВНЗ Києва, Одеси, Полтави, Харкова. Багато її колишніх учнів уже закінчили інститути, університети і працюють учителями англійської мови, перекладачами, займають інші посади, де знання англійської мови є обов'язковим.

Особливо творчий дар і педагогічний хист учителя розкрився в роботі з дітьми, які виявляють підвищену зацікавленість до вивчення англійської мови, прагнуть бути кращими.

Лише впродовж останніх 5 років Валентина Андріївна підготувала 18 переможців і призерів обласних та Всеукраїнських олімпіад з англійської мови, 11 її вихованців одержали дипломи I, II ступеня на обласному конкурс-захисті науково-дослідницьких робіт МАН.

Щорічно близько двадцяти учнів 9-10 класів, яких навчає Валентина Андріївна, беруть участь у відбірковому конкурсі за направленням на навчання в Сполучені Штати Америки. Починаючи з 2000 р., п'ять учнів НВК стали переможцями програми ACCELS і навчалися в США.

Англомовна шкільна команда "Дебати" стала переможцем регіональних змагань у м. Харкові, успішно виступила на всеукраїнських змаганнях.

Багато з тих, хто відвідував уроки Валентини Андріївни, зазначають, з якою легкістю і невимушеністю веде вчитель своїх учнів складним лабіринтом знань, але за всім цим криється щоденна напружена праця вчителя, помножена на її творчий і багаторічний досвід.

Стаття надійшла в редакцію 20.12.05 ■

В.А.Мороз

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНЯ

Н.М. Скурда

Не можу забути одну, здавалося б, не суттєву, ще й не мені адресовану фразу. Було це 2003 р. Як тренер Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова Доба" я проводила навчальний семінар. Мова йшла про актуальність громадянської освіти. Один із учасників, який, на жаль, так і залишився при своїй думці, у перерві поділився враженнями з колегою: "Яка там громадянська освіта! Головне, щоб людина була людиною – доброю, людиною". Ніхто не стане заперечувати, що доброта й людяність є одними з найважливіших людських чеснот. Але як хотілося б, щоб добрі люди були ще й дієвими громадянами, вміли захищати та відстоювати свої цінності. Нерозумно, навіть безглуздо визначати, що важливіше: бути добрим чи бути громадянином. Відповідь виникає сама по собі – бути добрим громадянином. Нікому не спаде на думку оскаржувати цінність прав людини. Але важливо зрозуміти їх як феномен світової культури – вони є одночасно і складовою правової системи суспільства, і життєвою необхідністю людини – бути, рости, розвиватися. Тоді зникає проблема, що важливіше – бути людиною чи громадянином. Права людини не подаровані їй державою. Необхідне їх утвердження не тільки як стандарту, а ще і як рівня захищеності особи, того необхідного мінімуму, що дає можливість людині бути людиною.

Саме школа, як на рівні щоденного співжиття, так і в аспекті виховання та формування цінностей, відтворює наявну систему влади й управління, певний спосіб виробництва, відносини між представниками соціальних груп; зберігає, щоденно повторюючи, певні моделі поведінки, а також формує нові, якщо держава й суспільство вбачають у цьому необхідність. І найголовніше – саме школа виконує гуманістичну функцію: вона формує особистість [1]. Бо хто, як не школа, знає справжню ціну правам людини, які починаються для маленьких хлопчиків і дівчаток з першого класу відчуттям радості перемоги й пекучим болем несправедливості, насолодою від інтелектуальної праці й криком вчительки, яка нічого не вчить, а тільки карає за невивчені уроки.

Громадянська освіта є специфічною сферою педагогічної діяльності. Вона включає процес здобуття певних знань, які стають основою необхідних дій громадян, а також переживання, почуття, на основі яких в особі виникає бажання діяти. Тому процес творення громадянина має як освітній, так і виховний компонент. Специфіка громадянської освіти в школі полягає ще й у тому, що в країнах усталеної демократії формування громадянина є справою всієї політичної системи, тоді як в Україні не сформовані не тільки інституції, які б разом зі школою працювали над створенням громадянського суспільства, а й сама ідея цінності й важливості громадянського суспільства. Поверховий, спрощений підхід до громадянської освіти може зашкодити більше, ніж здається з першого погляду. Брак системності, раціональності в роботі роблять неефективним весь процес і породжують думки про недієспроможність громадянської освіти та виховання. За зовні легкими, ігровими вправами криється серйозна робота, копітка підготовка і, безперечно, науковий підхід до організації всього навчально-виховного процесу.

Це добре розуміють у Новосанжарському навчально-виховному комплексі, де впроваджено систему громадянської освіти. Громадянська освіта розглядається як щоденна робота, що здійснюється шляхом інтеграції громадянознавчих аспектів у курси історії, за допомогою факультативних курсів та різних учнівських проєктів.

Повсякденне життя школи є тим тлом, на якому учні засвоюють моделі поведінки дорослого світу. Крім того, під час щоденного спілкування учні та вчителі перебувають у постійній взаємодії. Від їх взаємоповаги, від готовності вчителя не тільки декларувати демократичні погляди, а й керуватися ними у спілкуванні залежить готовність дитини позитивно сприймати громадянські цінності.

Громадянське виховання в сучасній моделі шкільної освіти є надпредметною сферою діяльності школи. Не тільки автономне викладання окремих курсів, інтеграція громадянської освіти в навчальні програми з історії, географії, літератури, які покликані бути основою процесу

громадянської освіти в школі, має величезне значення для розвитку громадянських компетенцій. Включення компонента громадянської освіти в тематику різних шкільних предметів та позакласних заходів дає можливість синтезувати закономірності багатьох наук у єдину світоглядну систему [2].

Структура громадянської освіти та виховання в Новосанжарському НВК передбачає існування двох факультативних курсів: для учнів 7-8 класів "Вчимося бути громадянами" (до речі, наша школа була серед найкращих навчально-виховних закладів України, у яких апробовувався цей курс) та для 10-го класу "Ми – громадяни України", що вже викладається третій рік і є популярним серед учнів.

Участь у житті великої країни починається з участі в житті маленького села. Добрими громадянами не народжуються. Це тільки паспорт отримують, але від запису в ньому ще ніхто не став гарним громадянином. Цього треба навчатися. Курс "Вчимося бути громадянами" зосереджує увагу учнів на вмінні жити в громаді. Громада – це село, місто чи селище, де живе дитина. Громада – це і країна, у якій людина реалізує свої права та виконує певні вимоги у вигляді обов'язків. Громада – це ще й колектив: сім'я, вулиця, друзі, школа. Завдання курсу – навчити дитину бути активним і свідомим членом кожної з груп, відчувати причетність до справ своєї громади. Особлива увага під час викладання курсу приділяється стимулюванню прагнення дитини приносити користь своєму суспільству, своїй країні.

Усвідомлення своєї позиції, готовність працювати, щоб змінити те, що довкола, відчуття причетності до справ своєї країни, а також набуття молодого людиною досвіду соціальної дії – ось головне завдання курсу "Ми – громадяни України".

Завдяки широкому застосуванню інтерактивних методик, що є найбільш прийнятними для досягнення очікуваних результатів цього курсу, учні отримують знання з теорії громадянства та основ і закономірностей функціонування громадянського суспільства, а також здійснення народовладдя, становлення і розвитку демократичних інституцій. Демократичне суспільство можуть збудувати і підтримувати тільки демократичні люди. З цього і виходить курс "Ми – громадяни України", передбачаючи опанування дітьми навичок ефективної комунікації, розв'язання конфліктів, прийняття колективних та індивідуальних рішень.

Під час занять діти навчаються свободи, а також правил, що її обмежують, вчаться приймати відповідальні рішення,

здобувати, аналізувати й використовувати інформацію. Якими громадянами будуть мої учні після закінчення школи, у яку суму вони оцінять свій голос, чи будуть вони готові взяти на себе відповідальність за справи свого маленького селища і великої країни – залежить тільки від них. Курс "Ми – громадяни України" дає молодим людям відчуття причетності, усвідомлення того, що все залежить від них.

Оскільки демократії не створюються, а виростають, непросто навчити бути громадянином. Справжня громадянськість формується там, де люди готові змінити спершу себе, а потім оточення, там, де люди усвідомлюють, що свобода кожного буде існувати тільки за умови свободи для всіх, там, де люди розуміють, що свобода не приходить сама по собі, там, де люди знають, що зберегти свободу можна, лише усвідомлюючи її і відчуючи відповідальність за неї [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбатенко В. Цінності епохи постмодерну і розвиток соціально-гуманітарної освіти в Україні//Доба. – 2002. – №4. – С.4 – 7.
2. Кендзьор П. Основні напрями громадянського становлення учнівської молоді у вітчизняній системі освіти і виховання//Доба. – 2005. – №1. – С. 13 – 17.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: Республика, 1994. – 527 с.

Стаття надійшла в редакцію 20.12.05 ■

КУРС "КУЛЬТУРА ЖИТТЕВОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ"

К.П.Вісич

Основою самовизначення людини є орієнтація не на пізнання і володіння, а взаєморозуміння. Осмислити цінності інших людей, порівняти різні позиції, дослухатися до власного внутрішнього голосу, усвідомити сенс свого існування і визначити своє місце в культурі, а відповідно в житті, – така сьогодні логіка освіти як провідного соціалізуючого чинника.

Метою курсу "Культура життєвого самовизначення" є формування в учнів життєвих навичок соціальної компетентності (комунікація, прийняття рішень, критичне і творче мислення, управління емоціями, стресами та конфліктними ситуаціями, розпізнавання та формування цінностей), які дозволять адекватно виконувати норми і правила, прийняті в суспільстві, ефективно вирішувати проблеми повсякденного життя.

Різноманітність впливів навколишнього світу на становлення та розвиток особистості зумовила інтегративний характер курсу, у якому синтезовані елементи практичної психології, етики, суспільствознавства, екології, гігієни.

Провідною ідеєю курсу є формування ціннісних орієнтацій школяра в різних сферах його життєдіяльності. Тому у зміст курсу закладено чотири базові компоненти розвитку та становлення особистості: ставлення до себе (особистісне самовизначення); ставлення до інших (самовизначення у сфері комунікації); ставлення до діяльності (професійне та поведінкове самовизначення); ставлення до навколишнього світу (суспільне самовизначення).

Завдання тематичних блоків реалізуються на практиці шляхом використання інтерактивних форм навчання.

Робота щодо реалізації окремих завдань передбачає взаємодію з батьками, яка в курсі

"Культура життєвого самовизначення" здійснюється за допомогою інформації-звернення "Слово до батьків" з проблем, які діти обговорюють на заняттях.

Основними питаннями, які розглядаються у молодших класах, є особливості зовнішності та чуттєвого світу дитини. Поряд із цим важливими є питання дружби, культури спілкування з дорослими, членами родини.

Підручник "Культура життєвого самовизначення" в середній школі (5-9 кл.)

Підлітковий вік – один із найважливіших етапів життя людини. Розвиток психічних функцій підлітка сприяє розширенню пізнавального кругозору, опануванню релятивною стороною поведінки і самостійної діяльності. Важливим моментом самосвідомості підлітка є статева самоідентифікація та поглиблене вивчення самого себе, підліток реалізує свою потребу у формуванні образу "Я".

Підручник "Культура життєвого самовизначення" в старшій школі (10-12 кл.)

Головною ознакою періоду юнацтва є потреба знайти внутрішню позицію дорослої людини, обрати професію, усвідомити себе членом суспільства, визначити свій життєвий шлях та розробити власний життєвий план. Тому основна увага у роботі з учнями приділяється способам досягнення життєвих цілей, аналізу суб'єктивних та об'єктивних ресурсів, які для цього знадобляться, формуванню життєвої компетентності.

Курс "Культура життєвого самовизначення" може бути реалізований як факультатив, гурток за рахунок індивідуальної роботи з учнями чи виховних годин.

Стаття надійшла в редакцію 20.12.05 ■

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА – УЖЕ З ПЕРШОГО КЛАСУ

Г.І.Калантиря

Курс "Економіка" у Новосанжарському НВК учні вивчають з першого класу. Є думка, що економіку слід вивчати з другого класу, але з моїми вихованцями ми не відчували проблем і в першому. Головне – проводити не звичайні уроки, а уроки-по-дорозі в казку, де існує країна Економіка. Там править король Економ-І зі своєю дружиною та дітьми. Добра Фея Економіка навчає їх мудрості, а зла Фея Обмеженість у всьому обмежує їх потреби...

Діти з нетерпінням чекають уроків економіки. Фантазують, розмірковують, аналізують, вчать висловлювати свої думки. Почуте і відчуте на уроці потім удома

відтворюють у малюнках, які на наступному уроці детально обговорюються. Усі дитячі малюнки збираю в окрему папку "Країна Економіка".

Часто на уроках використовую групу форму роботи, під час якої оцінюються знання з теми та ділова активність. Улюбленими є "Бюро цікавинок" та "Служба соціологічних опитувань". Надалі планую спробувати таку форму роботи, як

лялькова вистава. Вивчаючи тему "Гроші", ми зібрали власну колекцію паперових та металевих грошей 20 країн світу, назви яких діти наводять без труднощів. У колекції є гроші, яким понад 100 років.

У пошуках потрібної інформації стало звичним відвідування бібліотеки. Діти вчаться працювати з енциклопедіями, в

Інтернеті. Екскурсії у музей, магазин, банк, на підприємство теж допомагають опанувати економічну науку.

На мій погляд, вивчення економіки в початкових класах забезпечує не тільки засвоєння теоретичних понять, а й значний загальний розвиток дитини.

Стаття надійшла в редакцію 20.12.05 ■

P.S. Пошук варіантів "Школи майбутнього" триває...

Ми звертаємося до педагогічної громадськості із пропозиціями поділитися своїми думками щодо створення такого закладу в нашій області.

А тим часом зазирнімо на сторінки роману "Гаррі Поттер", освітянської періодики та інтернетівської словесності.

Що ж написала єдинбурзька вчителька Джоан Роулінг про навчальний заклад, у якому дітям цікаво навчатися (школу майбутнього?) – академію чарівників Гогвортс? Якими є обра: цієї "найкращої британської школи", її дух, стосунки вчителів, учнів? Чим сага про Гаррі Поттера може бути корисною сучасним українським дітям, учителям, батькам? Які педагогічне важливі думки є у "Гаррі Поттер/""? Запрошуємо довідатися про це з уміщених нижче текстів.

ЦИТАТИ "ПМ": ЧИ ЗАГРОЖУЄ ГАРРІ ПОТТЕР УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ?

ГАРРІ ПОТТЕР У НЬЮ-ЙОРКУ ТА ВДОМА

*Програма радіо "Свобода".
Автор програми – Александр Генс*

"...У творах дорослих авторів школа займає так мало місця, що цьому, здається, є тільки одне пояснення: виростаючи, ми намагаємося про неї швидше забути. Для дитини школа – рай, що вже на другий день став пеклом. Потрібно бути ненормальним, щоб туди не прагнути, і збоченцем, щоб її полюбити. Машина катувань, школа обертає радість пізнання на знаряддя катування. У світі немає нічого цікавішого, ніж учитися. Наприклад, футболі. Але школа бере насильством те, що ми б віддали їй по любові".

"... У "Гаррі Поттері" я пізнаю мрію мого дитинства. Вона збігається з ідеалом кожного англієця. 11-літньому очкарикові поталанило потрапити в казкове царство. Готична архітектура, темні коридори, густонаселені примарами, запилені фоліанти, парадні мантиї, вічні традиції, ексцентричні вчителі і цікаві уроки. Краєц у світі британська школа за винятком тих кошмарів, що роблять її майже нестерпною".

www.svoboda.org ■

ЧИ ЗАГРОЖУЄ ГАРРІ ПОТТЕР УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ?

Фрагмент статті Р.М.Охрмчук, канд. психол. наук, завідувачої лабораторією дитячих об'єднань Інституту проблем виховання АПН України

"Про школу, у якій учителі не "цілковиті маглі"

"Схоже, це та школа, про яку мріють і діти, і батьки. **Не тому, що вчитись у ній легко, а тому, що вона є школою, сповненою життя.** У ній дітям не лише розповідають про життя, а й занурюють дітей у різні ситуації, що їх вони проживають як пригоди і, проживаючи, під прямим чи опосередкованим керівництвом старших, навчаються".

✓ "Саме життя мислиться як велика пригода, як серйозна гра. У ній не все заздалегідь сплановане і передбачене. У ній багато того, що не залежить від людини, того, що може звалитися на голову несподівано, і в ньому, такому нестабільному середовищі, треба самому залишатися сильним, упевненим, компетентним, швидко орієнтуватись..."

"Особистість такого суспільства є зрілішою психологічно і морально, тому суворий контроль влади над нею може бути змінений на самоконтроль. "Учинком по секрету" називав А.Макаренко критерій моральності: якщо без зовнішнього контролю, у ситуації,

коли ніхто не бачить і ніколи не дізнається, який вибір зробила людина – моральний чи аморальний, вона, урешті-решт, чинить морально, на таку людину можна завжди покладатись, їй не потрібна буква закону, контроль начальника, вона має контроль у самій собі. **Гогвортс у цьому розумінні є школою демократичного суспільства**".

"У Гогвортсі шанують кращих учнів. Добре навчатися, знати і вміти багато –там престижно. Гаррі, Рон та Герміона не пасуть задніх у навчанні. Герміоні важко знайти рівню у прагненні до навчальної праці та знань! Чи слід боятися батькам негативного впливу Гаррі та його друзів на їхніх дітей? Здається, скоріше їм треба було б боятися тих українських та російських казок, у яких "були три брати: два – розумні, а третій дурень" і той, що був дурнем, завжди вигравав – чи то палац, чи то царівну, чи то скарби".

Культури, у яких досвід передається від батьків до дітей, де діти вчаться одне в одного, та де батьки вчаться у дітей, названі постфігуративними, конфігуративними та префігуративними. Розвинені країни перебувають на межі префігу-ративної культури. А у школах таких країн навчально-виховний процес побудовано таким чином, аби діти, поряд із передачею досвіду від учителя до учня, могли вчитись одне в одного, а також, аби вчителі могли набувати нового досвіду через дітей. Зрозуміло, ідеться про нову генерацію вчителів. Не маглів, а готових усе життя вчитися".

Можливо, Гогвортс – школа XXI століття?

"Як виглядатиме клас школи XXI століття? Вважають, що звичними засобами навчання стануть мультимедійні монітори, глобальна комп'ютерна мережа та багатоканальні системи зв'язку... Діти на основі аналізу емпіричних фактів висувати припущення, виводитимуть закономірності та перевірятимуть їх з допомогою інтерактивного відео. Усе це може суттєво змінити не тільки форми організації навчально-виховного процесу, а й пріоритетних знань та навичок!

І як виглядає Гогвортс? Чи не нагадує він школу, у якій для розвитку креативності та винахідництва широко використовуються комп'ютери, мультимедійні компакт-диски, інформаційні мережі? Може, з допомогою мультимедійних технологій поняття та образи, що раніше здавались абстрактними, стали у Гогвортсі конкретними та наочними? Пригадуєте стелю, схожу на небо, у бенкетному залі? А сріблястих, як борода директора школи Дамблдора, привидів? А "гладку леді", на-

мальовану на картині, що раптом з написаної ставала об'ємно-реальною та надто реально вимагала "Пароль!?"

"Хлопчик, що вижив"

"Чого можна повчитися сучасній дитині у Гаррі Поттера, що "жив у комірчині під сходами"? Суспільство продовжує інтенсивно стратифікуватись: у "комірчині під сходами" опинилася значна частка дітей.

Що мав би почувати, дивлячись на всі ці предмети мрій кожного підлітка, десятирічний злидар? Заздрість, образу, лють, біль несправедливості? У Гаррі Поттера ці почуття не домінують. Він поводитьсь так, начебто вже пізнав сенс життя та знає справжню ціну задоволення матеріальних потреб. Схоже, природа наділила його, "хлопчика, що вижив", мудрістю, яку здобувають (а то й не здобувають) дорослі у зрілому віці. Було б чудово, коли б сучасні хлопчики та дівчатка не піддавалися духу безмежного споживацтва...

Як на мене, **Гаррі Поттер допомагає дітям досягнути трагізм стратифікації, не перетворюючи його на трагедію життя**".

"Ще П.Каптерев писав, що найбільше виховне значення у школі мають не зміст підручників, не метод ведення уроку, а спілкування. Воно є "життєвим нервом", "духом" школи. Не раз на це звертали увагу А.Макаренка, Л.Толстой. Якою має бути школа, аби дитина почувалась у ній комфортно, аби вчитель у ній був другом і наставником, а не наглядачем, начальником, урокодавцем?

Ті, хто працює у школі, добре знають, що діти ніколи не тягнуться до вчителя, який нагадує камінний пам'ятник собі найумілішому і негрішному. Вчитель –жива людина. Він може помилятися, піддаватися спокусі, гартувати свій високий моральний дух, бути слабким. Я б радила почитати вчителям "Гаррі Поттера", щоб побувати у Гогвортсі".

"...Людина — це не властивість характеру, а зроблений нею вибір"

"Від чого залежить, якою стане дитина? Від того, чим наділила її природа, чи від того, ким цілеспрямовано витворює вона себе сама? Чуття власної сили, інтуїція, тяжіння душі... Чи як іще усвідомлювати власне "Я" дитиною та своє призначення у світі? Мудрий сортувальний Капелюх визначає, до якого з гуртожитків Гогвортса відправити Гаррі, він зовсім не одними природними задатками дітей керується. Він, хитромудрий Капелюх, який знає все, утім, прислухається до свого "Я", до усвідомлення дитиною, може, ще не зовсім упевненого і виразного, а все ж такого, що народжується відчуттям власного

життєвого призначення. Мудрий сортувальний Капелюх (пригадалося тут, як люблять нині сортувати та тестувати дітей по класах: за рівнем успішності, за рівнем фінансового становища батьків, за рівнем таланту...) не сортує дихотомічне, — є якість, немає, — а на тлі потенційних можливостей дитини зацентровує те, що прагне актуалізуватися, виявитись у конкретних вчинках. Мудрий Капелюх бачить у дитині суб'єкта свого вибору. Хоча вибирає, себто сортує, начебто він".

✓ "Не здібності визначають сутність людини, а вибір, який робить вона сама! А для дитини це ще й віра в те, що завжди все можна змінити на краще".

Про Гаррі Поттера і комп'ютерне мислення

"Сьогоднішні діти, погодьтеся, не такі, якими були інші діти, до них. Електронні носії інформації відкрили для них можливість у грі моделювати різні ситуації, будувати різні варіанти вирішення проблем, випробовувати себе у віртуальному світі, у найфантастичніших пригодах, емоційно занурюватись у ситуації, у яких треба швидко і ризиковане діяти... Хіба можуть ці діти гратися ляльками із катранів та дивитися 'Катрусин кінозал'?"

Психологи говорять про те, що діти, які днями просиджують біля комп'ютерів, мають так зване комп'ютерне мислення. До цього часу у психологів немає однозначної відповіді на запитання: "Як відбувається процес формування такого мислення? Утім, зрозуміло, що мислення дітей змінюється".

"Можливо, саме тому, що 'Гаррі Поттер' написаний у стилі динамічної комп'ютерної гри, він так легко і захоплююче прочитується дітьми, які вже відвели од читання художньої літератури".

Дітям бракує добрих героїв

"Останні дослідження психологів свідчать про те, що діти, перебуваючи у травмуючому тривожному соціальному середовищі, починають особливо тяжіти до сім'ї, як до найзначущішого суб'єкта, для якого вони завжди є рідні, любі, хороші. Вони ховаються під плащ Геріда.

Чи не тому їм такий близький Гаррі, що кожному, хто потребує притулку і захисту від цинічних нападок мелфоїв, упевнено каже: "Не турбуйтеся, я буду поряд!".

ЗВИЧАЙНІ ЧАРІВНІ РЕЧІ

MisEducation¹ із приємністю повідомляє, що відкрила Гаррі Поттера до того, як найперша книга про його пригоди проклала свій магічний шлях у список бестселлерів. Під час одного з її книжкових "полювань" вона випадково натрапила на перше (американське) видання "Гаррі Поттер та магічний камінь" і багато вечорів у колі сім'ї насолоджувалась кожною сторінкою, захоплюючись вишуканою красою коштовного каменю, подарованого їй.

Увесь світ повинен захоплюватися Гаррі Поттером! (MisEducation завжди випереджала свій час, гм!).

Тепер, коли її пророцтво збулось і кожна людина на планеті знає до найдрібніших деталей Гогвортс, MisEducation почала розуміти, що справжня магічна сила Гаррі Поттера та Гогвортсу в тому, чому вони нас навчають.

Без сумніву, MisEducation не перша вивчає персонажів Дж. Роулінг, сподіваючись проникнути в їх глибинну суть і використати її для своїх особистих цілей. Їх християнська духовність (чи демонічна спрямованість?) була вичерпно досліджена у книгах, відео, проповідях церкви та протестах цензури.

Але MisEducation із притаманною їй скромністю вважає, що вона, можливо, перша (а вона в своєму архівному усамітненні добре інформована!) співвідносить світ Гаррі Поттера з реальними шкільними темами більше, ніж з темами Недільних шкіл.

Три уроки Гаррі Поттера — школярам:

1. Теми життя, що вивчають поза школою. Гаррі починає розуміти, що таке насправді сім'я, друзі, вірність, відданість, моральний вибір, сміливість, навчання заради поставленої мети, і приймає нескінченні виклики, які вимагають усвідомлення своєї неповторності, відповідальності та уміння користуватися своїми особливими здібностями та обдарованнями. Жодну з перерахованих тем не вивчають на заняттях у Гогвортсі та не екзамнують на СОВ-иних екзаменах.

2. Індивідуальності не замінні. Людей не можна стандартизувати, хоча ми часто

¹Гра слів: MisEducation — Панна Освіта і MisEducation — неправильна освіта (термін, що вживається у США. Детальніше про нього можна довідатися за адресою http://visnyk.iatp.org.ua/dev/cat_article/296/).

прагнемо це зробити. Учителство, батьківство та служіння суспільству для абсолютних індивідуальностей не є ні величними званнями, ні щитом – їх суть знаходиться посередині між ними. Все залежить від особистості. Гаррі зрозумів, що серед його учителів є справжні неос-півані, але також є ошуканці та шахраї, а дехто з них становить навіть безпосередню загрозу. Найкращі з учителів – це не зразки досконалості, і вони зовсім не схожі між собою (згадайте Дамблдора, Мак-Конагала та мадам Гуч і порівняйте зі Снейпом та Квізелом). Особи з різними владними повноваженнями, такі, як члени Ради школи, можуть бути обмеженими, егоїстичними, тупими, зумисне робити зло. (Згадайте містера Кроуча, Міністра магії та Люциуса, батька Драко Малфоя).

На протигагу їм незграбний Геґрід, не маючи диплома про закінчення школи магичних наук, є одним із тих, від кого найобдарованіші, самотивовані учні навчаються найбільше.

3. Життя несправедливе, правила встановлюються для того, щоб їх порушувати, у оцінках немає нічого магичного. Ті чи інші шкільні градації, тестування, покарання (навіть очки у квідичі) можуть здаватися абсолютними та об'єктивними, але на практиці можуть бути неправильними, такими, що не відповідають стандартам. У них немає нічого надприродного, хоча б тому, що їх здобувають у школі! Професор Снейп проявляє ірраціональну ненависть до Гаррі за найменшої можливості, навіть поширюючи її на заняттях зіллязнавства. У такий спосіб усі студенти – від улюблениці учителів Герміони до відкинутого усім товариством Драко Малфоя – дізналися, як наділені владою особи можуть маніпулювати підвищеннями та навчальними оцінками для утвердження швидше власних переконань, ніж для об'єктивного оцінювання.

Якщо школа зникає у пільмі, то це відбувається не тому, що вона гірша за Гогвортс, а тому, що не має можливості скористатися чарівними речами, доступними навіть у світі магів.

Але MisEducation покладається на те, що батьки-магли свідомі своїх можливостей створення чарівного світу своїм дітям.

З англійської переклала Л.Іщенко ■

КОНТЕКСТ

ГРОМАДСЬКО АКТИВНА ШКОЛА – ІНІЦІАТОР ЗМІН НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

"У той час як мешканців одного із селищ України навчають засобів зміни стилю життя для покращення здоров'я, за сотні кілометрів від них російські школярі зайняті у волонтерській програмі "Я, Ти, Громада". У той же час у Чеській Республіці батьки вчаться говорити англійською мовою та користуватися Інтернетом.

Це – приклади діяльності шкіл, що прийняли концепцію громадсько орієнтованої освіти. Зусилля Фонду Ч.С.Мотта з організації громадсько активних шкіл (ГАН) на міжнародному рівні беруть початок з 1935 р., коли громадсько орієнтована освіта отримала розвиток у рідній громаді Ч.С.Мотта – Флінті, штат Мічиган, США. У той час як багато факторів, що впливають на ГАН, змінилися за 70 років, основна концепція залишилася незмінною: школи – це центри навчання для людей різного віку. Програми ГАН відрізняються, відображаючи особливості країни та громади, у якій вони реалізуються" (Merri I. Ярузель, кореспондент Фонду Ч.С.Мотта).

У листопаді 2005 р. в Києві Всеукраїнський фонд "Крок за кроком" провів міжнародну конференцію **"Громадсько активні школи як механізм активізації місцевих громад"**. Лідери ГАН із 12 країн: Казахстану, Угорщини, Чехії, Азербайджану, Великобританії, Боснії та Герцеговини, Сербії, Молдови, Білорусії, Вірменії, Росії та України поділилися досвідом та запланували співпрацю на майбутнє.

Про місію ГАН ішлося у виступі одного із головних доповідачів конференції **Чаби Лорінці** (Інститут відкритого суспільства, Угорщина): *"Громадська освіта через діяльність громадських центрів та школи існує в нашій області більше ніж: десятиліття. Школи стали освітніми, культурними центрами та центрами відпочинку для людей різного віку"*.

Одним із важливих етапів роботи конференції було представлення досвіду роботи Східної та Центральної Європи (України, Росії, Великобританії, Чехії). **Владислав Вік** (директор "Нової школи", Чехія), представив історію громадсько орієнтованої освіти в Чехії, яка почалася 1989 р. Він зазначив, що в Чехії існує 8 ГАН. В.Вік так сформулював зміни в Мондраске, початковій школі на 800 учнів у передмісті Праги, з якої постанала "Нова школа": *"7 років тому школа була типовою соціалістичною багатоповерхівкою, темною і сірою, з недостатньою кількістю зацікавлених учителів і відвідувачів. Сьогодні це яскравий, веселий і добре оснащений навчальний центр, у який приходять місцеві бізнесмени, батьки і мешканці мікрорайону, і всі ці люди представлені в Раді школи. Школа стала центром активної діяльності, який пропонує 50 класів для дорослих упродовж дня і вечора, де відбуваються курси з мистецтва, а також сертифіковані мовні курси, забезпечується догляд за дітьми місцевих мешканців, охочих попрацювати в Інтернеті або відвідати курси. А Клуб Матерів використовує школу для спілкування і планування різних заходів"*.

Досвід діяльності ГАН України був представлений директором ВФ "Крок за кроком" **Наталією Софій**. Координатори ГАН України представили свою роботу за програмою "Школа як осередок розвитку громади" у вигляді стендових доповідей.

*За матеріалами Вісника "Громадсько активна школа", листопад /грудень 2005 р
підготувала О.Стоцька ■*

Проаналізовано роль дистанційних технологій навчання англійської мови у вищих навчальних закладах, зроблено ретроспективний огляд історії виникнення дистанційного навчання; охарактеризовано переваги комп'ютерного підручника для дистанційного навчання; окреслено основні перспективи дистанційного навчання.

The role of distance technologies of English learning in colleges and universities is analyzed in the article. The retrospective history survey of distance learning is done, the advantages of the CD course for distance learning are characterized, the basic prospects of distance learning are looked over as well.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ХХІ СТ.

І.І.Костікова

На сучасному етапі ми є свідками виникнення нової парадигми у сфері освіти і науки й високих технологій, суть якої – конвергенція інформаційних і телекомунікаційних технологій та професійних знань. Темпи цієї конвергенції врешті-решт визначатимуть конкурентну здатність української вищої школи. У травні 2005 р. Україна приєдналася до Болонської конвенції зі створення загальноєвропейського простору вищої освіти у рамках інтеграційних процесів. Ця значуща для вищої освіти подія, що відбулася на конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти, потребує від сучасних ВНЗ кардинальних змін для формування нових знань, умінь і навичок. Тому актуальною для дискусії темою стає проблема дистанційного навчання. Особливо гостро це питання постає тоді, коли йдеться про вивчення англійської мови за допомогою новітніх технологій як мови міжнародного спілкування.

Створення інформаційних і комунікаційних технологій освітнього простору України, доступного для всіх, незалежно від місця проживання, має виняткове значення. Аналіз останніх наукових досліджень свідчить про глибокий інтерес до поставленої проблеми в українській періодиці [1, 2], тому що ця проблема є міждисциплінарною й інтегративною. Основам активізації діяльності студентів в умовах дистанційного навчання присвячена кандидатська дисертаційна робота О.В.Собаєвої [3]. У ґрунтовній роботі дослідників за редакцією Є.С.Полат зосереджено увагу на використанні Інтернет-технологій у школі для навчання гуманітарних дисциплін – літератури, історії, мов [4]. Але невирішеною проблемою залишається аналіз перспектив упровадження дистанційних технологій навчання саме англійської мови, зокрема у вищих навчальних закладах.

Мета нашого дослідження – проаналізувати роль дистанційних технологій у навчанні англійської мови.

Для вирішення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: зробити ретроспек-

тивний огляд історії створення дистанційного навчання; охарактеризувати переваги комп'ютерного підручника для дистанційного навчання; окреслити основні перспективи дистанційного навчання.

Ретроспективний аналіз наукової літератури вказує на те, що основи системи дистанційного навчання виникли в Англії 1969 р. з ініціативи прем'єр-міністра Г.Вільсона. До середини 90-х рр. ХХ ст. система найчастіше реалізовувалася у вигляді Open University – "відкритих університетів", куди щорічно подавали заяви близько 65 тис. чоловік. В Англії функціонувало близько сорока подібних навчальних закладів, у яких навчалися люди різного віку, різного рівня підготовки й навіть громадяни з інших країн. Система дистанційного навчання набула великої популярності серед населення Англії і швидко поширилася в інших країнах: США, Канаді, країнах Західної Європи. Це були нові, необхідні форми навчання, побудовані на використанні комп'ютерних технологій доставки знань студенту у місце його проживання чи роботи. Так, у багатьох високорозвинених країнах навчання молоді й дорослих поступово набуло колосальних масштабів. Новітня педагогічна технологія дала людям можливість навчатися вдома, у зручний для них час, і це стало досить істотним чинником для осіб, які працювали чи навчалися стаціонарно, або для тих, які бажали отримати другу вищу освіту чи додаткову кваліфікацію. Для дорослих людей чи людей похилого віку, осіб з обмеженими фізичними можливостями така форма дистанційного навчання дала особливу можливість опанувати англійську мову як мову міжнародного спілкування та як фахову дисципліну.

Вартість такого виду навчання порівняно з традиційним значно зменшилася. Наприклад, в Англії на стаціонарні навчання коштує 3 000 фунтів стерлінгів, а в системі дистанційного навчання – 300. Навчання у "відкритих університетах" коштувало студентам у 8 – 10 разів дешевше, ніж у звичайних денних ВНЗ. Насамперед це було пов'язано з

різким скороченням витрат на експлуатацію аудиторій, лабораторій, обладнання, утримання будинків. Скоротився штат викладачів, адміністрації й обслуговуючого персоналу. Консультації для студентів проводилися через мережу телестудій чи комп'ютерну мережу. Сьогодні в Англії програма підготовки студентів включає понад 130 дистанційних курсів, більшість з яких мають міждисциплінарний характер. Професори та викладачі ВНЗ видають студентам щорічно близько 700 тис. завдань, перевіряють та оцінюють їх, використовуючи для цього нові комп'ютерні технології.

Аналогічна система дистанційної освіти в США одержала назву "електронного університету", протягом ряду років у країні використовується мережа освіти Education Net "Еднет", що з'єднує телевізор з комп'ютером. Індивідуальні ЕОМ мають можливість підключення до мережі коледжів, технологічних інститутів й університетів. Наприклад, у США в наш час існують три тисячі навчальних закладів дистанційного типу, у 33 штатах США 85 % усіх місцевих коледжів мають факультети дистанційного навчання. Віртуальний університет міста Монтеррей (Мексика) пропонує 15 програм підготовки магістрів на різних факультетах. Ці програми охоплюють більш ніж 50 тис. студентів.

Уряд та суспільство, керівництво ВНЗ англomовних країн зрозуміли перспективність нових технологій дистанційного навчання і почали рішуче, з ентузіазмом упроваджувати їх у вищій школі. У наш час вихід у глобальні мережі для одержання необхідної інформації навчального призначення став звичайною справою. Але та швидкість, з якою відбуваються якісні зміни в інформаційних і комунікативних технологіях, не має аналогів. Це створює проблеми освоєння всіх наявних інформаційних і комунікативних можливостей і проблеми психологічного сприйняття нових методів навчання. Так нові інформаційні технології стали основою концепції відкритої освіти. Жодна національна система дистанційної освіти не може розвиватися ізольовано від світового науково-освітнього простору. Тому в ідеології системи дистанційної освіти центральне місце посідає міжнародна співпраця, й особливо це стосується діяльності викладачів англійської мови: як підтримання зв'язків з англійськими викладачами, так і з носіями мови англomовних країн.

Дистанційними прийнято вважати такі форми навчання, що надають можливість виключити прямий особистий контакт викладача зі студентами або значно його скоротити, незалежно від природи застосування інформаційних технологій. Завдання виключення особистого контакту не є при цьому основною метою побудови процесу навчання при вивченні англійської мови. У системі дистанційного навчання студентам надаються всі необхідні підручники й навчальні посібники, іноді у вигляді аудіо-, відеокасет, комп'ютер-

них мультимедійних засобів. Рівень підготовки фахівців завдяки дистанційному навчанню, наприклад, в англomовних країнах, досить високий і надає право одержання кваліфікації бакалавра, магістра, доктора.

Головне в системі дистанційного навчання, як ми впевнилися, це її зміст – розроблення чітких і продуманих навчальних програм, підручників, навчальних посібників, системи самоперевірки, методичних розробок, а не просто використання комп'ютерів й інших технічних засобів навчання. Прообразом дистанційного навчання в Україні є система кореспондентського навчання з англійської мови Єшко. Використання новітньої технології дистанційної освіти в нашій державі вкрай відстало від англomовних країн. Тому зараз важко говорити про будь-яку співпрацю ВНЗ в Україні або, тим більше, конкуренцію в цій сфері освіти. Проте в деяких українських ВНЗ намагаються розробляти й використовувати контактну-дистанційну систему освіти, для чого вже створюються й видаються підручники в комп'ютерному варіанті. З метою урахування позитивного досвіду діяльності Українського центру дистанційної освіти було відкрито Український інститут інформаційних технологій в освіті. У Києві створено Віртуальний університет як Міжнародне суспільне об'єднання "Центрально-східний європейський віртуальний університет" на базі НТУУ "КПІ", у який включено 15 технічних університетів із 9 країн Європи. Київський лінгвістичний університет, Київський міжнародний університет частково почали використовувати систему дистанційного навчання. Система дистанційного навчання використовується й у Харківському Гуманітарно-Технічному інституті. Велику організаційну роботу з дистанційної освіти веде Харківський національний технічний університет "ХПІ".

Існування самої дистанційної освіти з вивчення англійської мови можливо тільки завдяки новим технологіям. Гнучкість й адаптивність дистанційної системи навчання полягає в тому, що студенти не відвідують щотижневі регулярні практичні заняття, а працюють у зручний для себе час, у зручному місці, у звичному режимі. Це принципово важливо для тих, хто не може через об'єктивні й суб'єктивні обставини змінювати свій звичний уклад життя або службовий статус, місце роботи. Таким чином, широка багатоаспектна гнучкість й адаптивність системи забезпечує кожному студенту вибір, створення й реалізацію індивідуальної програми одержання ним освіти або набуття необхідних навичок і вмінь при вивченні англійської мови. В основу програми дистанційної освіти покладено модульний принцип. Наприклад, кожен окремий курс програми з англійської мови REWARD створює цілісне уявлення про визначену предметну область. Кожен модуль –

це п'ять практичних занять, відеоурок, контрольна робота. Однак програма налаштована так, що уможливилося з набору будь-якої кількості незалежних курсів-модулів формувати свою навчальну програму, що відповідає індивідуальним або груповим запитам студентів у ВНЗ різних типів. Відносно низька собівартість дистанційного навчання найчастіше досягається завдяки використанню концентрованого представлення й уніфікації змісту, орієнтованості технологій дистанційної освіти на велику кількість студентів, а також за допомогою ефективнішого використання матеріальних ресурсів, що існують на базі навчальних площ і технічних засобів багатьох ВНЗ. Економічна ефективність полягає у скороченні витрат коштів на утримання аудиторії, лабораторії і штату і, своєю чергою, скорочує собівартість навчання студента.

Як показує наше анкетування, орієнтація на запити українського суспільства така, що нові технології й дистанційна освіта в наш час є одним із найбільш важливих факторів успіху розвитку держави, оскільки з різних причин та обставин не всі люди можуть регулярно відвідувати навчальні установи стаціонарної форми навчання для отримання вищої освіти. Суспільство повинне підтримувати потяг школярів і студентів до знань, до отримання вищої освіти. Особливо важливо це на сучасному етапі, коли престиж вищої освіти в суспільстві помітно знизився, тому що у підлітків не без впливу ЗМІ формуються інші ціннісні орієнтири. До того ж прагнення України відповідати стандарту Болонської конвенції потребує докорінних змін. Дистанційне навчання широких шарів населення в наших невеликих містах і містечках уможливилося, з нашої точки зору, розширити доступ до якісної, не дуже дорогої освіти. Особливо це важливо для вивчення англійської мови як мови міжнародного спілкування для отримання міжнародної освіти чи високооплачуваної роботи. У нашій країні також розроблена й затверджена державна "Концепція розвитку дистанційного навчання в Україні". Проблеми забезпечення якісного дистанційного навчання стосуються й міждисциплінарних взаємозв'язків педагогіки, методики, управління, адміністрування, фінансування, прав інтелектуальної власності тощо. При якісному дистанційному навчанні велика увага приділяється подальшій оцінці кваліфікації, знань і вмінь випускників.

Найбільш привабливим підходом до організації навчальних курсів з англійської мови стає модульний. Наприклад, навчальний курс REWARD являє собою сукупність навчальних модулів, проходження яких можливе у послідовному чи вибіркового порядку, залежно від контексту використання курсу, і це дає прекрасну перспективу формувати навчальний план з набору незалежних навчальних курсів – модулів, що відповідає індивідуальним або груповим

потребам студентів, які прагнуть вивчити англійську мову. Модульна система найбільш органічно відповідає сучасним технологіям побудови навчальних планів і програм. Модульний підхід до організації навчальних курсів дистанційного навчання англійської мови, який запропоновано у підручнику REWARD, забезпечує можливість уніфікації всієї системи, навчання різних аспектів – фонетики, лексики, граматики для локальних і глобальних систем. Коли наявна достатня кількість модулів з базового курсу практики усного й писемного мовлення з чіткими методичними вказівками, виконаними на основі загальних вимог, створюються всі можливості оперативного розгортання програм підготовки й перепідготовки фахівців – майбутніх учителів англійської мови, або тих, які навчаються заочно, чи тих, що отримують другу вищу освіту або вчаться на факультетах перепідготовки й підвищення кваліфікації.

Модульна структура найбільш органічно відповідає сучасним технологіям побудови розподілених систем обробки інформації, що є технологічною основою системи дистанційного навчання. Крім цього, модульна структура побудови навчальних курсів з англійської мови ґрунтується на інформаційних, процедурних і логічних елементах, пов'язаних із презентацією навчальної інформації, правилами оцінювання й контролю. Таким чином, розглянувши принципи і методи побудови модульної системи дистанційної освіти й проаналізувавши результати роботи з експериментальною групою факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету, результати якої відображено в останніх публікаціях [5-8], ми сформулювали основні вимоги до методики створення курсів дистанційної освіти для вивчення англійської мови на якісно новому рівні:

- курси системи дистанційної освіти необхідно будувати за модульним принципом згідно із сучасними вимогами;

- інформаційні елементи модулів повинні бути побудовані на базі використання новітніх педагогічних прийомів, орієнтованих на самостійне й безперервне використання;

- зміст модуля має враховувати мету, включати варіанти його використання в різних контекстах, можливість зміни структури з урахуванням рівня підготовленості студента;

- кожен модуль обов'язково мусить включати компоненти, призначені для базового й підсумкового контролю знань студента;

- процедури оцінювання знань студента повинні бути орієнтованими на критерії базового стандарту оцінювання рівня знань;

- елементи модуля повинні комбінувати всі види мовленнєвої діяльності й мати перекресні посилення на аспекти мови.

Ми пропонуємо до складу модулів й елементів курсу включати набори чітких пра-

вил чи методичних рекомендацій, що забезпечують визначення проходження модуля або курсу залежно від значення оцінок і контексту. Названі вимоги є загальними для дистанційного вивчення англійської мови, забезпечують достатній рівень уніфікації для створення доступної системи дистанційної освіти, але не залежать від способу реалізації цієї системи. Освітні програми з англійської мови з урахуванням сучасних міжнародних рекомендацій Комітету з питань освіти при Раді Європи щодо рівнів володіння англійським мовленням можуть бути реалізовані в дистанційній формі з досягненням необхідної якості навчання. Цьому можуть сприяти як паралельне з професійною діяльністю навчання, спілкування через мережі зв'язку один з одним і з викладачами, тобто без відриву від роботи, так і одночасне звертання до багатьох додаткових джерел навчальної інформації завдяки комп'ютерним технологіям (електронним бібліотекам, офіційним освітянським сайтам, банкам даних тощо) великої кількості студентів. Так у випадках, коли студент працює або навчається паралельно у будь-якому ВНЗ, для людей похилого віку чи студентів-інвалідів ми віддаємо перевагу формі дистанційного навчання, тому що її використання для цієї категорії населення вигідно відрізняється від традиційного, стандартного. Наприклад, при використанні курсів дистанційного навчання в телекомунікаційному середовищі додаткові вимоги визначаються обраною технологією реалізації курсу. Але треба зауважити, що методичні основи індивідуалізації навчання на всіх рівнях з урахуванням персональних особливостей студентів розробляються ще дуже повільно.

Дистанційне навчання можна також розглядати не тільки як альтернативне традиційному навчанню, але і як додаткове до традиційного. Дистанційне навчання забезпечує неперевершену швидкість відновлення знань, дає змогу без обмежень розширити будь-яку аудиторію. Крім основної роботи зі студентським контингентом, воно також є зручним для таких соціальних верств суспільства, як інваліди і люди зрілого й літнього віку.

Застосування системи дистанційної освіти в процесі навчання залежить від цілей і завдань, поставлених у навчальному закладі. Це може бути або повна заміна традиційних способів навчання (весь процес навчання відбувається дистанційно, немає очних зустрічей викладача і студента, крім зустрічі на останніх державних іспитах або захисті дипломної роботи), або часткова її заміна. Таку систему ми рекомендуємо застосовувати на філологічних факультетах педагогічних університетів при підготовці майбутніх учителів англійської мови, які навчаються заочно. До додаткових традиційних способів навчання ми відносимо такі організаційні методи навчання: індивідуальні, груп-

ві; змішані (як це наведено у підручнику REWARD, завдяки Інтернет-форумам й іграм). Способи обміну інформацією передбачають роботу пошти, факсу, традиційного і мобільного телефонів, радіо й телебачення, системи телекомунікацій (комп'ютерні мережі). Доставка й отримання навчальної інформації, як правило, частіше може здійснюватися або звичайною електронною поштою (аудіо-, відео-, текстові матеріали), а також за допомогою систем телекомунікацій, або, рідше, з використанням радіо й телебачення.

Одержання професійних навичок у гуманітарних галузях, наприклад, при вивченні англійської мови, практично може бути ефективно реалізоване за допомогою технології дистанційного навчання. З погляду технічної реалізації елементів дистанційного навчання для професійної підготовки майбутніх педагогів найбільш привабливим є використання модульної системи презентації навчального матеріалу. З огляду на названі причини у систему дистанційного навчання для професійної підготовки вчителя англійської мови мають бути включені програмні компоненти, що реалізують моделювання реальних ситуацій у професійній діяльності, складання діалогів, дискусій, виконання проектів тощо. Вони уможливають ефективний контроль діяльності студентів із застосуванням і використанням їх професійних навичок. При цьому специфіка професійної підготовки потребує підвищеної адаптивності від системи дистанційного навчання, що пов'язано з необхідністю постійного і якісного контролю студента – від поточного до підсумкового, від яких залежить процес освоєння курсу.

Як і раніше, ми віддаємо перевагу предметним галузям для впровадження елементів дистанційного навчання. Особливо це важливо й ефективно при відпрацюванні професійних умінь і навичок мовлення й комунікації, а також застосуванні аудіо-, відеоматеріалів, мультимедіа чи програмного забезпечення (software).

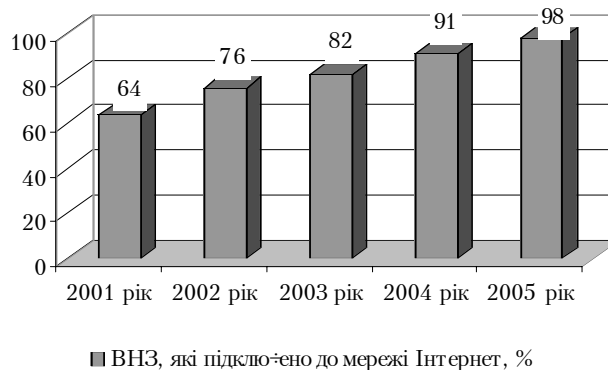
Для вирішення першочергового завдання – вибору методів і засобів використання системи дистанційного навчання у підготовці й перепідготовці майбутнього вчителя англійської мови – доцільно послідовно розглянути варіанти побудови системи дистанційного навчання для різних рівнів або ступенів освіти. Це дає змогу більш чітко окреслити вимоги до варіантів побудови системи з урахуванням доцільності, можливості й економічних факторів її створення. Критерії, які сформульовані для варіантів використання програмного забезпечення, повинні бути враховані й орієнтовані на використання електронних комунікацій, адаптивність і повноту використання технології дистанційного навчання. Зважаючи на це, ми не розглядаємо означені критерії в загальній групі критеріїв, застосовуваних тільки для названих груп.

Особливістю виділених критеріїв дистанційної освіти є їх взаємний вплив, тобто можливі ситуації, коли деякі властивості, що задаються критерієм, не можуть бути використані (із причин несумісності або економічної доцільності) із властивістю, обумовленою іншим критерієм. Так, аналіз взаємного впливу класифікаційних критеріїв організації системи дистанційного навчання виявляє, що найбільшу увагу щодо можливого поєднання класифікаційних ознак привертають такі два критерії і їх взаємні обмеження:

- ступінь застосування системи дистанційної освіти у процесі навчання;

- відповідна гнучкість й адаптивність системи дистанційної освіти.

Ми впевнені, що повний або частковий перехід до системи дистанційної освіти в нашій країні можливий, але він має бути досить поступовим. Це зумовлено з необхідністю мати відповідну матеріально-технічну базу і штат персоналу, складністю забезпечення надійності оцінювання, необхідністю усної комунікації англійською мовою для розвитку професійних умінь і навичок студентів. Діаграма 1 ілюструє дані головного управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації і Харківського науково-методичного інституту безперервної освіти за 2005 рік про динаміку кількості ВНЗ, які підключено до мережі Інтернет.

Діаграма 1. Дані головного Управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації і Харківського обласного науково-методичного інституту безперервної освіти за 2005 рік про динаміку кількості ВНЗ, які підключено до мережі Інтернет

Досить не просто говорити ствердно про доцільність використання систем дистанційної освіти для одержання вищої освіти і професійної підготовки з використанням зазначеної системи при підготовці студентів очної форми навчання. Менше обмежень є для отримання другої освіти, перепідготовки в інститутах підвищення кваліфікації, і це, насамперед, обумовлено гнучкістю й менш високими вимогами на рівні державних стандартів, насамперед тому, що додаткова або друга освіта чи підвищення кваліфікації характеризуються меншими вимогами до контролю якості засвоєння матеріалу у процесі навчання, а велика частка відповідальності покладається на самого студента; тому спектр структурних варіантів дистанційного навчання в цьому разі, з нашої точки зору, значно ширший. Ми поді-

ляємо точку зору тих дослідників, які стверджують, що у XXI ст. освіта буде більш індивідуалізованою, менш прив'язаною до конкретного місця й розкладу, увага зосереджуватиметься саме на комп'ютерних, інформаційних й комунікативних технологіях освіти.

Таким чином, принцип побудови навчального матеріалу в дистанційному навчанні повинен забезпечувати студента більшою свободою в самостійності вибору модулів і кредитів вивчення матеріалу. При реалізації цієї системи для додаткової чи другої освіти доцільно застосовувати комплексні варіанти доступу до інформації, а як контролюючі, підсумкові завдання використовувати проектні, проблемні роботи, що потребують використання всього набору знань, умінь і навичок, отриманих упродовж курсу перепідготовки за допомогою дистанційної освіти. Аналіз можливостей дистанційного навчання дає нам змогу сформулювати початкові й перспективні варіанти побудови дистанційної системи вищої освіти для вивчення англійської мови як у системі професійної підготовки, так і в перепідготовці фахівців. Добре відомо, що гарних методів навчання англійської мови існує стільки, скільки існує гар-

них викладачів. У процесі навчання студентів у ВНЗ зміст, методи й засоби навчання тісно пов'язані і взаємозумовлені. Педагогічна майстерність викладача полягає в тому, щоб відібрати потрібний зміст, застосувати оптимальні методи й засоби навчання відповідно до програми й поставлених освітніх завдань щодо підготовки майбутніх учителів англійської мови. Зауважимо, що в ХНПУ нами продовжується експериментальне впровадження дидактичних принципів Я.Коменського в умовах комп'ютерних освітніх технологій на сучасному етапі наукового дослідження.

Наші спостереження показали, що принципи педагогічної системи, які поєднують нові технології із процесуальною орієнтацією навчання, пріоритети особистісних відносин й індивідуальний підхід, демократичне керування і спрямованість змісту викладання англійської мови за модульною системою, є найважливішими при впровадженні дистанційної освіти. У наш час можна говорити вже про те, що іноді суто традиційне навчання тільки за паперовими підручниками, особливо з англійської мови, без упровадження мультимедійних технологій оці-

нюється як малоефективне, зайве, споглядальне. Тому при комбінуванні традиційної освіти з новими комп'ютерними технологіями необхідно впроваджувати комп'ютерні навчальні програми, електронні словники, довідники, енциклопедії, що сприяють поліпшенню сучасного стану навчального процесу – традиційного і дистанційного.

Як показала експертна оцінка, методологічними основами організації дистанційного навчання англійської мови є:

■ створення максимально сприятливих умов навчання кожної людини, охочої опанувати англійську мову;

■ відкритість й індивідуальний підхід у процесі організації й навчання англійської мови;

■ закріплення за студентом персонального викладача-консультанта (тьютора), який поєднує якості викладача, консультанта й менеджера;

■ організація спілкування слухачів між собою і з викладачем очно і дистанційно, за допомогою різних інформаційних і комунікативних засобів – англійських чатів, форумів, Інтернет-конференцій тощо, залежно від технічного забезпечення процесу дистанційного навчання й можливостей студентів.

Позитивні соціальні результати використання нових технологій в Україні поступово впроваджуються у навчання громадян у місцях їх проживання й професійної діяльності. Це закономірно приведе до ліквідації відставання периферійних центрів від великих міст навчання в руслі вільного отримання освіти, інформації, культурних досягнень. Використання в освітньому процесі новітніх досягнень інформаційних, телекомунікаційних, комп'ютерних технологій, безперечно, сприяє просуванню українського студента у світовий інформаційний простір згідно з вимогами Болонського процесу. Наші дослідження – анкетування, експеримент, включені спостереження щодо використання дистанційних форм навчання англійської мови студентів ВНЗ дали змогу дійти висновку, що ефективно використання навчальних площ, технічних, транспортних засобів, концентроване й уніфіковане подання навчальної інформації й мультимедіа до неї знижує витрати коштів на підготовку фахівців з англійської мови. Сучасний стан освітнього процесу, можливості засобів телекомунікацій, нагальні потреби студентів у вищій освіті роблять незаперечним факт необхідності впровадження хоча б елементів системи дистанційного навчання ще й тому, що це встановлює ту довгоочікувану соціальну рівноправність, якої протягом останніх десятиліть прагне Україна як європейська держава. Ми переконані, що дистанційне навчання від його традиційних форм відрізняють такі характерні риси, як індивідуальність, прозорість, гнучкість, тобто можливість навчатися в зручний для себе час, у зручному

місці й темпі. Студентові надається нерегламентований відрізок часу для освоєння дисципліни, як це передбачається у вищезгаданому підручнику REWARD. Тому саме така форма стає більш вагомим на ринку освітніх технологій, але потрібне системне, постійне вдосконалення форм навчання із застосуванням найновіших комп'ютерних, інформаційних, комунікативних досягнень. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі дослідження ми бачимо у розв'язанні проблем й окресленні перспектив дистанційного навчання, яке створює рівні можливості одержання освіти, незалежно від віку, місця проживання, стану здоров'я, соціального статусу громадян. Упровадження цієї системи освіти дасть Україні змогу стати на рівень високорозвинених країн, формувати міцну систему нових освітніх технологій, освоювати інноваційний шлях розвитку. Така освіта, яка забезпечує соціальну рівноправність, сприяє формуванню педагогічно цілісної, усебічно розвиненої особистості, розширенню її світогляду та світорозуміння, розвитку самостійності, ініціативності, толерантності, безперечно, має велике майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондратенко Н.Є. Дистанційне навчання – нова можливість розвитку освіти // *Постметодика*. – № 6 (32). – 2000. – С. 3-9.
2. Андрущенко Н.А. Концептуально-теоретичні засади дистанційної освіти (аналіз зарубіжних теорій) // *Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка: Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України. Збірник наукових праць*. – Харків: Стиль Іздат, 2005. – С. 16-21.
3. Собаєва О.В. Активізація діяльності студентів в умовах дистанційного навчання. Дисертація ...канд. пед. наук. Сумський державний університет. – Суми, 2001. – 107 с.
4. Інтернет в гуманітарному освітньому процесі: посібник для студентів вищих навчальних закладів // *Под ред. Е.С.Полат* – Москва: ВЛАДОС, 2001. – 272 с.
5. Костікова І.І. Вплив комп'ютерних технологій на підготовку викладача до занять // *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Збірник наукових праць*. – Харків: ХДАДМ (XXII), 2005. – № 23. – С. 40-45.
6. Костікова І.І. Реалізація параметрів комп'ютерного навчання англійської мови у системі вищої освіти // *Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка: Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України. Збірник наукових праць*. – Харків: Стиль Іздат, 2005. – С. 136-143.
7. Костікова І.І. Ретроспективний аналіз комп'ютерного навчання при підготовці фахівців з англійської мови // *Вісник Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. – Київ: КиМУ, 2005. – Вип. 6. – С. 155-167.
8. Костікова І.І. Умови використання комп'ютерних технологій у вивченні англійської мови // *Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка: Підвищення ефективності та якості підготовки фахівців педагогічної спрямованості. Збірник наукових праць*. – Харків: Стиль Іздат, 2005. – С. 74-84.

Стаття надійшла в редакцію 2.02.06 ■

Розкрито важливість оволодіння соціально-педагогічною мобільністю учителем початкових класів, що дозволить йому ефективно здійснювати соціалізацію молодших школярів. Висвітлено показники сформованості цієї якості, а саме: соціально-інформаційна насиченість учителя, його здатність до зміни статусно-рольової позиції, уміння діагностувати наявність суперечностей між процесом соціалізації учнів та їх особистісними потребами. Схарактеризовано рівні сформованості цих показників.

The importance of social-pedagogical mobility by the teacher of primary school mastering, that will permit him/her effectively achieve socialization of junior school students is disclosed. Characteristics of this quality level of development, such as the social & information teacher's level of awareness, his/her capability to change is status & role position, skills to diagnose the differences between the process of the students socialization and their personal needs. These characteristics levels of development is described

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Л.В.Зімакова

Зміни в соціально-економічному, політичному устрої держави зумовлюють необхідність оновлення освітньої галузі. Проблема соціалізації підростаючої особистості набуває державного значення, про що свідчать Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма "Вчитель", Державний стандарт початкової школи. З огляду на це постало питання про пошук та використання шляхів організації навчально-виховного процесу, спрямованих на формування соціалізованої особистості, здатної до вільного творчого розв'язання соціально важливих питань. У цьому аспекті важлива роль належить професійно-педагогічній готовності педагога до цього процесу, сформованості у нього необхідних якостей, знань, умінь та навичок.

Метою статті є розкрити значення соціально-педагогічної мобільності як однієї з якостей особистості педагога, яка необхідна під час процесу соціалізації молодшого школяра.

Завданнями є:

1. Уточнити теоретичний зміст поняття "соціально-педагогічна мобільність".
2. Визначити основні показники соціально-педагогічної мобільності вчителів початкових класів та рівні їх сформованості.

За даними українських соціологів, у нашій державі починають відроджуватися соціальні спільноти, прошарки, групи, що існували в соціальній структурі України першої чверті ХХ ст. [9, 297]. Це свідчить про зростання соціальної мобільності та пожвавлення соціальних переміщень, про які повинні знати педагоги.

Вищезгадані суспільні процеси внесли зміни у характер навчально-виховного процесу. Так, за дослідженнями Л.С.Волинець, суперечності між поступовим

процесом демократизації суспільства, новими вимогами до школи і її неготовністю вирішувати комплекс навчально-виховних завдань в умовах перехідного періоду до капіталістичних відносин зумовлюють характер взаємодії між дітьми і вчителями [2, 46]. Діти можуть сміливо висловлювати небажання вчитися, оскільки не мають ні пізнавального, ні соціально-економічного мотиву. Деякі втратили віру в силу знань, а натомість виросло сподівання на чудо грошей. Форми, методи і засоби засвоєння нових знань – застарілі, не витримують конкуренції з іншими джерелами інформації. Слово "вчитель" вже не має авторитетної сили, як це було двадцять – п'ятдесят років тому. Творчі поривання вчителя частіше за все наражаються на стіну соціально-економічних проблем. Сучасний початковий школі важко існувати в такому соціумі – вчителі не мають відпрацьованих психофізіологічних реакцій-відповідей на його прояви.

Традиційно соціальну взаємодію між учителем та учнем, за Габріелем Тардом, вважають однією із типових, а школу – фактором соціалізації особистості. Шкільний або класний соціум називають "міні-державою". Тому на сучасному етапі ми помічаємо протиріччя між школою та навколишнім світом. Діти здебільшого не отримують підтвердження шкільних канонів у життєвій практиці; шкільне життя рідко включає в себе ознаки, риси соціуму, рідко стає відбитком життя поза школою.

Особливо гостро стоїть питання організації процесу соціалізації дитини вчителем початкових класів. За анкетним опитуванням, проведеним нами, більшість учителів початкових класів не розуміють значення цього терміна та його

різницю з терміном "виховання". Менший відсоток респондентів вважає соціалізацію синонімом до слова "адаптація". І вже зовсім важко їм уявити специфіку цього процесу взагалі, і зокрема у стінах дитячого навчального закладу.

Соціалізація – це процес становлення особистості, набуття соціального досвіду, цінностей, норм, правил та ролей того середовища, у якому перебуває і формується особистість.

Процес соціалізації учня неможливий без здатності педагога до соціальних переміщень у широких масах суспільства, без *соціальної мобільності*. За даними словника іншомовних слів, *мобільність* (від лат. mobilis – рухомий) – це рухливість; здатність швидко щось виконувати [7, 442]. Під соціальною мобільністю соціологи розуміють "переходи людей із одних суспільних прошарків, груп в інші (соціальні переміщення), а також їх просування до престижних позицій з вищим доходом та більшою владою (соціальне сходження), або рух до більш низьких ієрархічних позицій (соціальний спад, деградація)" [9, 296]. Філософ, соціолог Ю.О.Васильчук розглядає три види мобільності: *територіальну*, яка вимагає "наявності власного транспорту, мережі автодоріг і системи обслуговування"; *виробничу* – "здатність і готовність змінити професію, вид і рід діяльності"; *соціальну* мобільність, "при якій стандартизація побуту, умов праці і заробітку людей дозволяє розвивати їх здібності працювати і жити в різних соціальних середовищах, змінювати і місто, і навіть країну перебування" [1, 9-10].

На нашу думку, у педагогіці **мобільність** – це якісна характеристика індивіда з позиції існування у його свідомості системи культурних цінностей, знання та дотримання ним соціальних норм, правил взаємодії в сучасному суспільстві та життєдіяльність (статусно-рольова позиція), що дає можливість говорити про активне просування до високих позицій людського існування (у навчанні, поведженні з іншими людьми, професійній сфері), чи, навпаки, рух до більш низьких ієрархічних позицій (деградація, соціальний спад, відмова від професії).

Уведення цього терміна зумовлене сучасним етапом швидких та непередбачуваних перетворень у суспільстві загалом, культурною неоднорідністю українського суспільства, політичним плюралізмом тощо. Саме в часи інтенсивної діяльності формується людина, "мобільна" майже в кожен момент життя [1, 9]. Молоді вчителі опиняються у найбільш скрутному становищі. Існують загальні причини, які

можна визначити тим, що, з одного боку, майбутні педагоги входять у той освітній соціальний простір, який було організовано незалежно від них попередніми поколіннями; з іншого боку, вони можуть змінити, перебудувати створену структуру, але ще не спроможні це зробити. Крім того, професія педагога віднесена, за результатами міжнародного дослідження "Сучасна професійна мобільність молоді з вищою освітою в суспільствах, що трансформуються", у ранг незатребуваних: "Здебільшого їхня (випускників, які не працюють за фахом) мобільність має регресивний характер і пов'язана з частковою або повною втратою професійної кваліфікації. Значний відсоток освіченої молоді обирає стратегії "виживання", відходить від інтелектуальної праці до торгово-комерційної діяльності, працевлаштовуючись охоронцями, водіями, перукарями тощо" [4, 32]. Поряд з економічним фактором зміни професії науковці І.Л.Демченко та О.О.Яременко називають "незадоволення змістом отриманої спеціальності або тим, чим доводиться займатися на робочому місці" [4, 32].

На нашу думку, професію педагога залишають здебільшого люди з низькою соціально-педагогічною мобільністю; люди, які не можуть відкрити в собі нові якості і можливості педагога, позбавлені професійно-педагогічного інноваційного мислення, прагнення у своїй професійній діяльності досягти чогось нового, неосвоєного тощо. Помилково буде вважати вчителя соціально нерухливим. Сам навчальний процес – це постійний рух уперед. Внутрішня його природа не може мати застиглого вигляду у будь-які часи розвитку суспільства. У педагогічних ВНЗ, інститутах післядипломної освіти повинна вестися мова про соціальну рухливість педагога, про його здатність до зміни характеру праці у рамках педагогічної діяльності та поза нею. Звичайно, для цього необхідно створити нові стартові можливості до вступу в конкурентну професійну боротьбу, тобто дати відповідну освіту, сформувати відповідну професійну статусно-рольову позицію. До найбільш престижних позицій у суспільстві й професійної досконалості приходять соціально рухливі, здібні до управління соціумом молоді люди. Ю.О.Васильчук вважає головним результатом нової мобільності віру людей у себе та своє майбутнє, у свої сили й здібності, що втілені у високі життєві запити і потреби, здатність швидко орієнтуватися та освоювати нові робочі місця, нове соціальне і навіть національне середовище [1, 10]. Ми ж вважаємо віру в себе і своє майбутнє, у

свої сили і здібності швидко орієнтуватися та освоювати нове важливою умовою виникнення соціально-педагогічної мобільності.

Отже, при застосуванні поняття "мобільність" у професійній педагогіці, зокрема, коли мова йде про готовність педагогів до соціалізації учнів, варто говорити про використання терміна *"соціально-педагогічна мобільність учителя початкових класів"*. Він відображає якісну характеристику педагога, його соціальну рухливість, дієвість, здатність швидко переключатися в різних соціальних спільнотах, орієнтуватися в умовах соціального існування, об'єднуватися у соціальні групи на основі інтересу (індивідуального та колективного) та займати відповідну професійну позицію.

Показниками сформованості соціально-педагогічної мобільності є: соціально-інформаційна насиченість; здатність до зміни статусно-рольової позиції; уміння діагностувати наявність суперечностей між процесом соціалізації учнів та їх особистісними потребами.

Розгляньмо докладніше перший показник – *соціально-інформаційну насиченість*.

Соціально-педагогічна мобільність учителя початкових класів є показником уміння розшифровувати (розуміти) інформацію про соціум, встановлювати суспільні зв'язки під впливом усіх факторів соціалізації (мікрофакторів – однолітків, батьків, школи, університету, ЗМІ, релігійних організацій; мезофакторів – етносу, типу поселення; макрофакторів – космосу, планети, світу в цілому, країни, суспільства, держави), тобто розшифровувати і використовувати її (інформацію) з метою вирішення нагальних завдань навчання, виховання та соціалізації учнів. Педагоги повинні вміти оцінювати сучасний стан освіти (економічний, соціальний, політичний, культурний), розуміти залежність освіти від соціально-територіальної структури суспільства (типу поселення), соціально-культурних процесів, що відбуваються у суспільстві України; виробляти власну професійно-особистісну позицію. Іншими словами – мати соціальні знання, які вони отримують ще під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу та набувають у процесі життя.

Ми розробили такі рівні сформованості першого показника соціально-педагогічної мобільності – соціально-інформаційної насиченості: *високий рівень* – педагог має ґрунтовні знання про соціум та його складові; виявляє повною мірою знання ціннісних соціальних орієнтирів, норм, правил; має ґрунтовні знання із со-

ціальної психології та педагогіки; *середній рівень* – учитель має окремі, але несистематизовані знання про соціум та його складові; знання соціально-ціннісних орієнтирів, норм, правил мають епізодичний характер, несистематизовані; володіє певними знаннями із соціальної психології та педагогіки; *низький рівень* – знаннями про соціум та його складові педагог володіє недостатньо, епізодично; не володіє знаннями про соціально-ціннісні орієнтири, норми, правила; знаннями із соціальної психології та педагогіки володіє недостатньо.

Така характеристика виникає у зв'язку з трансформацією в суспільстві функцій учителя і конструюванням нових умов його праці, до яких він повинен швидко пристосовуватися, активно, творчо та кваліфіковано діяти.

Соціально-педагогічна мобільність є показником інтеграції особистості педагога у різні соціальні спільноти, оскільки у процесі професійної діяльності педагогу доводиться проникати в різноманітні соціальні прошарки населення, які знаходяться навіть у різних суспільних площинах. Соціальні прошарки диктують характер взаємодії, характер експромту та екстремальності ситуації спілкування педагога. Педагогові доводиться щоденно приймати рішення, які ґрунтуються на особистісних цінностях і принципах. Якщо особистісні цінності не досить чітко окреслені, педагогові бракуватиме твердих переконань у судженнях; вони не матимуть серйозних відгуків серед дітей та їх батьків. Педагогу необхідно пам'ятати про вічні цінності людської моралі та цінності, що формує сучасність: творчий потенціал; життя, безпека та розвиток дитини; професійна ефективність та відповідальність, свобода тощо. Крім цього, специфіка соціальної статусно-рольової позиції педагога полягає не тільки у ролі носія цінностей, а й трансформатора, передавача їх у серця і душі дітей, оскільки педагог повинен уміти виявляти, формувати і розвивати інтереси, потреби, погляди, переконання, ідеали учнів тощо.

Також вважаємо за необхідне володіння учителем *здатністю до зміни статусно-рольової позиції*. Це є другим показником сформованості соціально-педагогічної мобільності. Протягом свого життя людина займає певну життєву позицію у суспільстві, так званий соціальний статус. Науковець у галузі соціальної педагогіки М.А.Галагузова відзначає, що соціальний статус визначає соціальну роль, тобто поведінку людини в соціумі [8, 78]. Особливо важливої цінності це набуває у часи падіння соціального статусу вчителя

[2, 46]. За дослідженнями Л.С.Волинець, причинами негативної зміни є "переорієнтація з авторитарних стосунків на демократичні" [2, 47]. Крім того, проблема полягає у невдалій "грі" вчителів, які прагнуть до демократичного стилю спілкування. Більшість із них перетворили демократичні стосунки на ліберальні, що й призвело до негативізму вчительської праці. Цікавим і доречним на цьому етапі буде згадати думку нідерландського історика Йохана Хейзінги про ігровий характер культури та теорію "соціальної драматургії" американського соціолога і соціального психолога Ервіна Гоффмана. Науковці роблять припущення, що "існує майже повна аналогія між театральною грою акторів на сцені та взаємодією людей у реальній дійсності; між методами та виражальними засобами, якими користуються і театральні актори, і індивіди як соціальні актори у щоденному житті" [6, 221]. Ланцюг соціальної взаємодії педагога можна розглядати як драматичний театр, у якому є глядачі, актори, сценарій, атрибути, ролі. Для нас головним є усвідомлення вчителями початкових класів набору їх соціальних ролей, а особливо статусно-рольової позиції педагога, вміння діяти в ретельно продуманій манері, подавати себе, як говорить Е.Гоффман, "відповідним чином тільки для того, щоб створити певне враження, яке заздалегідь викличе у присутніх конкретно бажані для нього реакції" [3, 190]. Але Е.Гоффман одночасно говорить про те, що індивід як виконавець соціальної ролі теж може програвати одну і більше партій, і що кожна з цих різних партій може бути зіграна виконавцем у серії обставин перед аудиторією одного й того ж типу [3, 196]. Як ми бачимо, з одного боку це сталість, відпрацьованість певних партій, а з іншого – "маніпуляція" ними, їх мінливість, рухливість.

Розгляньмо докладніше, яку статусно-рольову позицію займає вчитель початкових класів. Це питання досліджувала психолог І.О.Зимняя.

Заглиблюючись у педагогічну діяльність, людина змінює хід свого особистого життя і підпорядковує його професії. Хочеться відзначити, що це явище спостерігається в низці професій, наприклад, режисерській, акторській, професії лікаря, художника та багатьох інших. Вчитель, переглядаючи мультиплікаційний фільм, думає, як його застосувати у роботі з дітьми; спокійно не пройде повз вуличних бешкетників, які у своєму мовленні використовують лайливі слова, і обов'язково зробить зауваження. Більшість учителів "моралізують" спілкування з близь-

кими та родичами, докладно пояснюють хід будь-яких соціально-побутових дій. Пояснюється це, крім відданості професії, ще й нездатністю вийти із професійної статусно-рольової позиції педагога після завершення робочого дня, навчального року, після виходу на пенсію. Особливо це має негативний характер, якщо вчитель схильний до авторитарного стилю керівництва. Такі люди вважають себе у більшості життєвих ситуацій взірцями соціальної поведінки. Це максималісти, не здатні сприймати альтернативні види поведінки.

Варто розглядати статусно-рольову позицію відносно двох сфер – особистої та професійної.

I. Особистісний статусно-рольовий репертуар учителів початкових класів.

Це ступінь володіння рольовими очікуваннями та нормами, що характерні для суспільства, у різних сферах життєдіяльності вчителя (сімейній, професійній, дозвіллі тощо). Це індивідуальний соціальний досвід, який характеризується змістом життєдіяльності (практикою спілкування, предметно-практичною діяльністю, духовно-практичною діяльністю, участю у спортивному житті тощо).

Наведемо можливі варіанти особистісної статусно-рольової позиції учителя початкових класів: педагог, донька (син), дружина (чоловік), матір (батько), клієнт (покупець, пацієнт, читач бібліотеки тощо), спортсмен, музикант, художник тощо. Психолог В.Леві говорив, що людина є "сумішшю множин "я": "...все життя граємо своїх батьків, друзів і знайомих, героїв кіно, літератури і ще нескінченну кількість різних персонажів..." [5, 40]. Здатність до зміни статусно-рольової позиції проявляється відповідно до конкретних умов.

II. Професійний статусно-рольовий репертуар.

1. Це набір соціально значимих ролей у життєдіяльності учня в навчальному закладі: роль учителя, няні, лікаря, тренера, судді тощо, які найчастіше використовуються в нестандартних шкільних соціально-побутових ситуаціях.

2. Репертуар дидактичних ролей: наприклад, роль винахідника, актора, лікаря, космонавта, бізнесмена, садівника, кухаря, що використовуються у навчальних ситуаціях, дидактичних іграх, під час проведення уроків, свят тощо.

Нами були розроблені рівні сформованості здатності до зміни статусно-рольової позиції. Розгляньмо їх докладніше. *Високий рівень* – педагог повністю дотримується соціальних норм у своєму житті, враховує їх у професійній діяльності,

проявляє творчість у застосуванні рольових очікувань, відзначається легкістю у спілкуванні, має тенденцію до лідерства, відкритий, контактний; має позитивний досвід спілкування з учителями. *Середній рівень* – учитель припускається окремих недоліків у соціальній поведінці, у деяких сферах життєдіяльності; ціннісні орієнтири та правила, норми застосовує за шаблоном; виявляє неконтактність через "відсутність настрою" та подібних причин; соціально менш рухливий, проблематично змінює види діяльності. *Низький рівень* – педагог не використовує достатньо мірою на практиці знання ціннісних норм, правил; мало контактний і відкритий, не любить ризикувати, виявляє закостенілість у поглядах, соціально не рухливий; має переважно негативний досвід соціальних стосунків із власними педагогами.

Третім показником сформованості соціально-педагогічної мобільності є вміння діагностувати наявність суперечностей між процесом соціалізації учнів та їх особистісними потребами. Ми розробили такі рівні його сформованості: *високий рівень* – педагог виявляє інтерес до проведення обстеження індивідуальних особливостей дитини та соціального стану сім'ї; вміє використовувати будь-який вид діагностичного методу, правильно, логічно і послідовно обробляти інформацію; *середній рівень* – учитель виявляє формалізм у дослідженні індивідуальних особливостей дитини, соціального стану сім'ї та характеру стосунків дитини з членами родини, класу; виявляє неточності у застосуванні методів дослідження; володіє певними оцінками судженнями при обробці інформації; *низький рівень* – не володіє інформацією про соціальний статус та рольову поведінку дитини у класі та сім'ї; діагностичними методами володіє недостатньо, припускати помилок при їх застосуванні. Не володіє достатньою мірою оцінними судженнями: припускається нелогічних, примітивних оцінних суджень та помилок у висновках щодо надання рекомендацій для уникнення суперечностей між процесом соціалізації та особистісними потребами дитини.

Отже, рольовий репертуар учителя початкових класів досить широкий та різноманітний. Реальні життєві ситуації потребують від нього постійного експромтного маніпулювання ролями, знання моральних та соціальних норм. Кожного разу неповторність ситуацій викликає актуалізацію соціальних знань та вибір особливої рольової позиції, тому педагог повинен уміти діагностувати наявність суперечностей між процесом соціалізації

учнів та їх особистісними потребами, швидко реагувати, тобто виявляти соціально-педагогічну мобільність. Наведена вище інформація допоможе учителю поновому поглянути на професійну діяльність, зорієнтуватись у виборі методів і прийомів формування соціалізованої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильчук Ю.А. Социальное развитие человека в XX веке // *Общественные науки и современность*. – 2001. – № 1. – С. 5 – 26.
2. Волинець Л.С. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи. – К.: Логос, 2000. – 74 с.
3. Гоффман Э. Представление себя другим // *Современная зарубежная социальная психология. Тексты* / Под ред. Г.М.Андреевой, Н.Н.Богомоловой, Л.А.Петровской. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 256 с.
4. Демченко І., Яременко О. Економічна активність молоді: сучасний стан і тенденції розвитку // *Молодь України у дзеркалі соціології* / Заг. ред. О.Балакіревої і О.Яременка. – К.: УІСД, 2001. – 210 с. – С. 28 – 35.
5. Леви В. Искусство быть другим. – М.: Знание, 1981. – 208 с.
6. Симончук О. Повсякденне життя // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. – 1998. – № 4-5. – С. 212 – 246.
7. Словник інішомовних слів / За ред. О.С.Мельничука. – К.: ГРУРЕ, 1977. – 776 с.
8. Социальная педагогика: Курс лекций / Под общ. ред. М.А.Галагузовой. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 416 с.
9. Социология. Наука об обществе. Учебное пособие / Под общей редакцией проф. В.П.Андрущенко, проф. Н.И.Горлача. – Х.: Институт востоковедения и международных отношений. Харьковский колледжум. Кафедра истории, философии и политических наук, 1996. – 688 с.

Стаття надійшла в редакцію 31.10.05 ■

Розкривається актуальність проблеми розвитку мисленнєвої культури учнівської молоді, досліджуються перспективи використання в шкільному осередку дослідницької діяльності як ефективного засобу формування культури мислення старшокласників. Посилаючись на результати впровадження дослідницької діяльності у навчально-виховний процес загальноосвітніх закладів Дніпропетровщини, автор обґрунтовує педагогічні умови становлення такого багатогранного особистісного утворення, як культура мислення.

The great importance of problem of development of senior school students' culture of thinking is revealed in this article. The further usage of research work among the pupils as effective means of moulding cultural thinking is also investigated. Wing the results of this research work realization in the educational establishments of Dnipropetrovsk region, the author determines pedagogical conditions of moulding such a specific formation as culture of thinking.

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

О.В.Марченко

У численних психолого-педагогічних дослідженнях останніх років ідеться про різке зниження рівня базової культури сучасних старшокласників, зокрема культури мислення. Із поширенням впливу на молодь засобів масової інформації зростає потреба у формуванні культури мислення підлітків із наголосом на розвитку критичного мислення, вибіркового підходу до інформації, здатності її аналізувати, виробленні захисного механізму до тих засобів масової комунікації, які культивують насильство й аморальну поведінку. Крім того, нагальною потребою для сучасного школяра є оволодіння таким рівнем освіченості, що достатній для самостійного творчого розв'язання світоглядних завдань теоретичного і практичного характеру у різних сферах життєдіяльності. Формування нової генерації українців, які здатні до навчання упродовж життя, самостійного вибору і прийняття рішень, уміють творчо і самостійно мислити, є актуальною потребою сьогодення.

Необхідність розроблення нових підходів до проблем розвитку мисленнєвої культури зумовлена також і зростанням рівня соціокультурних і педагогічних вимог до вітчизняної системи освіти: значним посиленням ролі особистісно-творчого начала у навчанні, розширенням функцій і позицій учителів, що передбачає перехід від формально-функціональної передачі знань до оволодіння теорією і практикою, орієнтованою на гуманізацію навчально-виховного процесу. За цих умов взаємодія між учнем і вчителем набуває нового культуротворчого характеру, адже відбувається на паритетній основі, у координатах вищих загальнолюд-

ських цінностей і спрямована на формування культури мислення [10, с. 156]. Отже, нагальною потребою сучасної освіти є виявлення й обґрунтування педагогічних умов, у яких найбільш ефективно розвиватиметься мисленнєва культура учнів.

У досліджених нами джерелах визначаються певні норми, закони і правила, дотримуючись яких, мислення у змозі виконувати свою пряму функцію – здійснювати розмірковування. Логіка чітко регламентує форму довершеного вираження думки. Проте не лише форма, а й зміст є визначальною характеристикою мислення, так само, як норма і творчість завжди були взаємозумовленими складовими будь-якої культури.

Це так само стосується і культури мислення як необхідної складової психологічної культури особистості. У цьому аспекті цікавими є міркування Г.О.Балла, який досліджує категорію "культура особистості" у прямому зв'язку із гуманізацією загальної та професійної освіти. Розглядаючи культуру як систему механізмів реалізації й розвитку людської сутності, Г.О.Балл зосереджує увагу на психологічній культурі як проміжній ланці між духовним, з одного боку, і "земним", або матеріальним світом, з іншого. Зважаючи на те, що культура особистості формується як стихійно, так і шляхом цілеспрямованих впливів на особистість, дослідник визначає найбільш адекватний курс для сприяння становленню культури особистості – надання переваги діалогічній стратегії, у межах якої ці впливи стають складниками (й регуляторами) взаємодії рівноправних партнерів [2, с. 58 – 59].

Проблема розвитку культури мислення як важливого компонента загальної культури відображена у працях багатьох філософів (Аристотеля, Р.Декарта, Ф.Бекона). До проблем функціонування і розвитку мислення в різні часи зверталися А.В.Брушлінський, Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, З.І.Калмикова, Я.О.Пономарьов, М.І.Меєрович, В.В.Рибалка та ін. [3, 5, 7, 8, 9, 12].

Психолого-педагогічні пошуки зарубіжних учених (М.Вертгеймера, Д.Дьюї, М.Коула, В.Браунелла, Ф.Райса, С.Еріксена) мали на меті виявлення механізмів становлення процесу мислення, а також обґрунтування найбільш ефективних шляхів його активізації.

Один із таких шляхів було обґрунтовано у концепції активного навчання Д. Дьюї. Він розробив модель "повного акту мислення", сутність якої в тому, що учні мають відчуті конкретні утруднення, визначити проблему, сформулювати гіпотезу її подолання, одержати розв'язок проблеми чи її частини, перевірити гіпотезу шляхом спостереження чи експерименту. Прикладом організації такої діяльності може слугувати метод проектів, розроблений учнем Дьюї, американським педагогом В.Кілпатріком [6; с.79].

Вивчення психолого-педагогічної і філософської літератури з проблем формування культури мислення особистості створило досить барвисту і суперечливу картину досліджуваної проблеми. З одного боку, більшість дослідників розвиток мислення пов'язують з удосконаленням умінь і навичок здійснювати мисленнєві операції, а також із гармонійною взаємодією різних видів і форм мислення. Проте, культура мислення – явище багатокомпонентне і динамічне. Воно вбирає цілий спектр характеристик особистісного розвитку, серед яких важливу роль відіграють мотиваційна, мовленнєва характеристика розумових здібностей, ціннісних орієнтацій і, звичайно, аналіз розвитку логічного аспекту мислення.

З іншого боку, виявлена велика прогалина у розробленні методів і прийомів, які б сприяли розвитку мисленнєвої культури підлітків. Інновації, що пропонуються для навчально-виховної роботи сучасних загальноосвітніх закладів, не виходять за межі відомих концепцій активізації освіти – упровадження на уроках елементів проблемного, модульно-рейтингового освоєння матеріалу, а також реалізація методу проектів, різноманітних форм інтерактивного навчання. Не підлягає сумніву, що таке багатогранне особистісне утворення, як культура мислення, потребує тривалої і цілеспрямованої,

а головне, систематизованої і чітко структурованої роботи. З огляду на вищезазначене, метою статті є розгляд найбільш ефективних педагогічних умов формування культури мислення старших підлітків.

Своєрідним комплексом тривалих педагогічних заходів щодо формування культури мислення є, на нашу думку, дослідницька діяльність старшокласників на базі шкільного наукового товариства. На жаль, ідея самостійної творчодослідницької роботи як невід'ємної частини загальної освіти поки що не набула повноцінної реалізації. У загальноосвітніх середніх закладах ця робота розглядається переважно як позакласна і виведена за межі офіційного навчального плану.

Під час спостереження за реальною практикою організації дослідницької діяльності школярів у навчальних закладах Дніпропетровської області було виявлено значні проблеми, які гальмують, а подекуди й унеможливають реалізацію її визначальних принципів у навчально-виховному процесі.

Так, суттєвим недоліком в організації дослідницької діяльності школярів у більшості навчальних закладів є брак ґрунтовної систематичної підготовки старшокласників до реалізації дослідницького проекту, починаючи із постановки проблеми і завершуючи технічним оформленням роботи. Знання щодо ефективних методів і засобів розв'язання дослідницької проблеми учні отримують (якщо навчальні заклади співпрацюють із ВНЗ) у процесі спілкування з ученими, які здійснюють наукове керівництво проектом.

Але складність реалізації такого підходу полягає в технічній неможливості забезпечити повноцінну участь учених у створенні учнівських дослідницьких проектів на базі загальноосвітніх навчальних закладів, особливо це стосується сільських, а також віддалених від культурного центру міста шкіл. Тому постає нагальна потреба у формуванні нових світоглядних орієнтирів, а також відповідній фаховій підготовці вчителя – наукового керівника, що зумовлює поєднання двох важливих складових: обізнаності із психолого-педагогічними методиками роботи з учнем (те, чим володіє шкільний учитель) і особистісної позиції носія норм діяльності і цінностей наукового співтовариства (те, чим володіє вчений). На жаль, підготовка вчителів до творчої співпраці з учнями у царині науки є однією з найболючіших сучасних проблем,

яку ще не вдалося вирішити більшості педагогічних колективів загальноосвітніх навчальних закладів.

З огляду на означені проблеми, першочерговими умовами успішного розвитку мисленнєвої культури підлітків ми визначили *систематичність, комплексність, тривалість* педагогічних заходів. З метою реалізації цих умов ми за-проводили в загальноосвітніх навчальних закладах комплекс довготривалих заходів, спрямованих на інтенсивний саморозвиток учнівської молоді, підвищення логічної, мотиваційної, інтелектуальної, мовленнєвої та духовної культури – складових загальної культури мислення. У школах, що стали базовими для проведення нашого дослідження, було створено осередки реалізації означених заходів – шкільні наукові товариства.

Ми виходили з того, що наукове товариство учнів (НТУ) – це добровільне об'єднання старшокласників, які прагнуть удосконалити свої знання у певній галузі наук, набувати вмінь та навичок науково-дослідницької роботи в позаурочний час під керівництвом учителів та викладачів вищих навчальних закладів. Отже, діяльність наукових спілок у визначених освітніх закладах була спрямована на створення єдиного освітнього простору, що ґрунтується на традиціях наукового співтовариства і в межах якого розв'язуються завдання інтелектуального розвитку і професійної орієнтації підлітків.

Як пріоритетний напрям діяльності кожного наукового товариства учнів ми визначили розвиток у старшокласників найважливішого інструменту освоєння дійсності – вміння засвоювати не суму готових знань, а методи їх здобування, що в умовах стрімкого зростання сукупних знань людства набуває дедалі більшої актуальності.

Наукові товариства у досліджуваних загальноосвітніх закладах створювалися на засадах учнівського самоврядування, які були визначальними у формуванні структури і змісту діяльності НТУ.

З метою забезпечення ефективного функціонування НТУ нами було розроблено і впроваджено *модель управління діяльністю шкільної наукової спілки*, яка передбачає, що керівництво науковим об'єднанням здійснює Рада товариства, до якої обираються найбільш активні і досвідчені учні-дослідники.

У процесі впровадження означеної моделі визначилися основні напрями і зміст управлінської діяльності Ради НТУ.

Так, *інформаційний напрям* передбачав створення Банку творчих досягнень педагогів-наставників і учнів-дослідників, організацію випуску інформаційних бюлетенів, стіннівок, радіоповідомлень, усних журналів, газети з метою презентації і пропагування діяльності наукового товариства в школі. У деяких із навчальних закладів було розроблено проекти сайтів НТУ у мережі Інтернет. Крім того, діяльність у цьому напрямі була пов'язана із проведенням виставок науково-дослідницьких робіт учнів різного рівня, організацією тижнів і свята Науки. У деяких школах було створено Довідкове бюро товариства, де можна було отримати інформацію про умови, час і місце проведення конкурсів дослідницьких проектів, інтелектуальних турнірів, олімпіад різного рівня. У результаті учні цих навчальних закладів, які виявили бажання займатися дослідницькою діяльністю, мали більший доступ до осередків презентації власних наукових пошуків і, відповідно, змогли представити свої ідеї на широкий загал.

Управлінська діяльність у *науково-методичному напрямі* мала на меті методичну і теоретичну підготовку вчителів до співпраці з учнями у процесі дослідницької діяльності. За результатами проведеного наприкінці експерименту опитування вчителів-наставників, найбільш ефективними формами такої підготовки виявилися педагогічна рада, семінар, інформаційний тренінг, "круглий стіл", науково-практичне заняття із залученням спеціалістів ВНЗ.

У межах науково-методичного напрямку управлінської діяльності у кожній із досліджуваних шкіл було впроваджено систематичне вивчення законів і методів наукової діяльності на заняттях факультативного курсу "Науково-дослідницька діяльність учнів 9 – 11 класів".

Психологічний супровід і підтримка учнів і педагогів у процесі дослідницької діяльності здійснювалися як обов'язкові заходи *психологічного напрямку* управлінської діяльності. Найбільш прийнятними формами реалізації цих заходів стали, за нашими спостереженнями, тематичні консультації, психологічні тренінги, індивідуальні бесіди. Важливою ланкою управлінської діяльності у психологічному напрямі стало дослідження творчого та інтелектуального потенціалу учнів, а також нахилів і здібностей старшокласників до дослідницької діяльності. Проведена серед старшокласників діагностична робота дала змогу виявити проблемну групу підлітків, які схильні до девіантних проявів, і попереджувати ці прояви у по-

ведінці таких учнів шляхом залучення їх до участі у роботі товариства.

Напрямок діагностики і стимулювання діяльності передбачав реалізацію моніторингових процедур роботи шкільного наукового товариства: дослідження динаміки особистісного зростання підлітків, вивчення мотивів, цінностей і запитів учнів та вчителів, які залучені до наукової діяльності в школі. Надалі на основі результатів діагностики Рада кожного шкільного товариства розробляла власну систему засобів, спрямованих на заохочення учнів і вчителів до активної участі у роботі НТУ.

Результати впровадження у шкільну практику дослідницької діяльності старшокласників дали змогу визначити найбільш ефективні педагогічні умови формування культури мислення учнів:

а) упровадження в структуру навчального процесу моделі діяльності наукового товариства учнів (НТУ), у якій передбачено рівноправне функціонування двох компонентів: *освітнього* (теоретичне і методологічне освоєння основ наукової творчості суб'єктами дослідницького процесу) і *діяльнісного*, у ході якого відбувається реалізація дослідницького проекту;

б) моніторинг динаміки рівнів сформованості культури мислення як комплексу досліджень психічного, соціального і духовного розвитку особистості учнів;

в) повсякчасне інформаційно-методичне забезпечення дослідницького процесу, впровадження демократичних форм управління.

Порівняльний аналіз результатів дослідження рівня сформованості культури мислення старшокласників на початку навчального року та після річного терміну діяльності НТУ засвідчив: запропоноване науково-методичне забезпечення дослідницького процесу у загальноосвітньому навчальному закладі сприяє активізації творчого потенціалу старших підлітків, розвитку системності і критичності мислення, формуванню позитивного світогляду, що ґрунтується на загальнолюдських і національних гуманістичних цінностях. Упровадження авторських науково-методичних рекомендацій для вчителів забезпечило стійке зростання рівня теоретичної, методичної і психологічної підготовки педагогічних кадрів до організації творчої співпраці з учнями-дослідниками.

Таким чином, дослідницьку діяльність доцільно використовувати у школі як засіб пізнання, відповідний особливостям підліткового віку, що дає змогу вирішити проблеми, пов'язані із розвитком культури мислення старшокласників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г.О. Внутрішня свобода особи і особистісна надійність у контексті гуманізації освіти // *Культурологічні та психолого-педагогічні проблеми гуманізації освіти: Наук.-мет. зб. / За ред. Г.О.Балла. – К., Рівне. 2003. – Вип. II – С. 39 – 61.*
2. Балл Г.О. Категорія "культура особистості" в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти // *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: збірник наукових праць / за ред. І.А.Зязюна та Н.Г.Ничкало. – К., 2003. – С. 51 – 60.*
3. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение: Избранные психологические труды. – М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 390 с.
4. Вертгеймер М. Продуктивное мышление: Пер. с англ./ Общ. ред. С.Ф.Горбова и В.П.Зинченко. – М.: Прогресс, 2001. – 336 с.
5. Выготский Л.С. Психология развития как феномен культуры: Под ред. М.Г.Ярошевского. – М.: Из-во "Институт практической психологии; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 512 с.
6. Дьюи Джон. Общество и его проблемы. Пер. с англ. – М.: Идея-Пресс, 2003. – 160 с.
7. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
8. Калмыкова З.К. Развитие продуктивности мышления школьника: Автореф. дисс. канд. пед. наук: – М.: 1975. – 17 с.
9. Меерович М.И., Шрагина Л.И. Основы культуры мышления. – М., 2005. – 200 с.
10. Орлов В.Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: Монографія / За заг. ред. І.А.Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 276 с.
11. Райс Филип. Психология подростков и юношеского возраста: Учебник для вузов. – 8-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 657 с.
12. Рибалка В.В. Психология развития творческой личности: Навч. посібн. – К.: ІЗМН, 1996. – 236 с.

ЇòàðòöŸ ìàà³éòèà á gâààèö³s 13.03.06 ■

У статті розглядається мотивація діяльності викладачів технікумів через їх професійні потреби, інтереси і мотиви. Кожна із складових мотивації характеризується відповідними параметрами, які підлягають оцінюванню керівниками технікумів. На основі аналізу отриманих оцінок визначається рівень управління мотивацією професійної діяльності викладачів.

In this article technical schools teachers activity motivation is viewed through their professional needs, interests and motives. Every motivation constituent is characterized with corresponding parameters, which are to be evaluated by technical schools managers. Based on the analysis and evaluation teachers professional motivation control level is determined.

ТЕХНОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

В.М.Радченко

Метою цієї статті є визначення технології вимірювання рівня розвитку мотивації професійної діяльності викладачів технікумів як процедури управління персоналом вищого навчального закладу, що має високий творчий і професійний потенціал.

Технікуми відповідно до Закону України "Про вищу освіту" [1] віднесені до вищих навчальних закладів 1 рівня акредитації, діяльність яких спрямована на підготовку молодших спеціалістів, котрі в ринкових умовах мають стати конкурентоспроможними і мати високу мотивацію праці.

Вирішення цих завдань потребує посилення мотивації трудової діяльності педагогічних працівників закладів освіти, зокрема викладачів технікумів. Від якості педагогічної діяльності викладачів залежить формування особистості студента, ступінь його підготовки до трудової діяльності, ефективність праці у майбутньому.

Для того, щоб залучити кращі інтелектуальні та духовні сили суспільства в освітню сферу, недостатньо покладатися лише на застосування засобів морального й соціального стимулювання працівників. Викладачі за їх роботу мають отримувати достойну заробітну плату для відновлення своїх фізичних, духовних, творчих сил для подальшої педагогічної діяльності, мати додаткову матеріальну підтримку за якісні результати педагогічної праці, бачити перспективи власного професійного зростання, відчувати задоволення від виконаної праці, бути активними у застосуванні освітніх інновацій, розвивати власний професійний потенціал.

Національна доктрина розвитку освіти та Закон України "Про вищу освіту" засвідчують потребу в новому соціальному статусі вищої освіти як визначальному чиннику суспільного розвитку.

Тому сучасний стан вищої освіти потребує реформування, сутність якого відображена у таких основних завданнях: розроблення і вдосконалення нормативної бази системи педагогічної освіти; розроблення науково обґрунтованого прогнозу потреби у педагогічних кадрах; визначення оптимальної мережі закладів педагогічної освіти; організація ефективної системи профорієнтаційної роботи; розроблення та впровадження державних стандартів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; розроблення сучасної навчально-методичної літератури з психології, педагогіки і методики навчання; об'єднання працівників освіти різних рівнів для вирішення важливих проблем педагогічної освіти; створення системи цільового державного фінансування підготовки педагогічних кадрів [2].

Сучасне реформування освітньої системи потребує також створення "нової технології вищої освіти", у якій весь зміст освіти має бути підпорядкований розвитку особистості, а ідеалом навчання має бути особистість не з енциклопедично розвиненою пам'яттю, а з гнучким розумом, швидкою реакцією на все нове, повноцінно розвиненими потребами подальшого пізнання і самостійних дій.

Генеральний директор ЮНЕСКО з освіти Жак Галлак засвідчує, що "поява нових технологій, які сприяють підвищенню освітнього рівня та поширенню знань, а також глобалізації ринків, спонукають до комерціалізації освіти в усьому світі, що, зрозуміло, приваблює до себе підприємливих людей" [3].

Одним із основних напрямів "нової технології вищої освіти" визначена побудова навчального процесу відповідно до вимог розвитку пізнавальної, емоційної та мотиваційно-сислової сфери особистості, індивідуалізації навчання. Тому де-

далі більшої ваги в системі підготовки педагогічних кадрів набуває ідея формування і розвитку мотивації професійної діяльності педагогів засобами впровадження технології особистісно орієнтованого навчання, спрямованої на розвиток суб'єктивної сфери особистості педагога.

Н.Г.Протасова у своєму дослідженні привертає увагу до того, що особистісна орієнтація реалізується шляхом розвитку та активізації особистісних функцій педагога, до яких належать: *світоглядно-мотиваційна* функція, яка полягає у побудові системи поглядів на навколишній світ, місце в ньому людини, а також на основі цього формує переконання педагога, його моральні цінності та ідеали; *аналітико-рефлексивна*, що полягає в критичному сприйнятті дійсності та у контексті післядипломної освіти забезпечує аналіз можливостей освіти для розвитку особистісного потенціалу педагога; *творчо-перетворювальна*, яка забезпечує розвиток професійної активності, інноваційного потенціалу педагога; *вибірково-інтегративна*, яка реалізує ідею варіативності змісту та форм освіти, а також шляхів включення особистості у навчальний процес; *функція автономності*, що забезпечує незалежність, самостійність, особистісну свободу педагога [4].

До основних завдань, які забезпечують розвиток мотивації професійної діяльності викладачів, ми відносимо створення керівником технікуму соціально-психологічних, економічних та організаційних умов управління.

Під розвитком мотивації професійної діяльності викладачів технікумів ми розуміємо сукупність потреб, інтересів і мотивів, спрямованих на виконання ними дидактичної, виховної, організаційно-управлінської, громадсько-педагогічної та науково-дослідної складових педагогічної діяльності; під управлінням технікуму з розвитку мотивації викладачів – процес цілеспрямованого впливу суб'єкта управління (керівника) на об'єкт управління (система стимулювання викладачів), у результаті якого відбувається якісна зміна професійної діяльності викладачів за кожною з її складових відповідно до визначених професійних потреб, інтересів і мотивів.

Розглядаючи мотивацію "як спонуку особистості до активної діяльності, яка характеризує її готовність до конкретної дії" [5] та педагогічну діяльність викладача як науково-педагогічного працівника, діяльність якого характеризується творчістю, самостійністю, відповідальністю, нами визначено і науково обґрунтовано

зміст мотивації професійної діяльності викладача технікуму. А саме:

а) до професійних потреб викладача технікуму нами віднесено:

- своєчасне узгодження плану навчального навантаження, умов для участі у масових заходах; вільний вибір форм викладання та питань для розгляду на засіданнях кафедри; вільний доступ до бібліотечних фондів та Інтернету;

- покликання до вдосконалення навчального матеріалу, розроблення виховних заходів, застосування різних форм аудиторних занять, участі у громадсько-державних заходах, підвищення кваліфікації у різних формах;

- участь у роботі редколегій фахових видань, циклових комісій, рад органів громадсько-державного управління, різних творчих об'єднань;

- стимулювання за навчально-методичні, науково-методичні, наукові розробки, участь у громадсько-педагогічній, науково-дослідній та інноваційній діяльності;

- самореалізація шляхом участі в конкурсах, виставках, науково-методичних семінарах, науково-практичних конференціях, масових виховних заходах, засіданнях органів управління закладом освіти;

- комфортність при проведенні навчальних і виховних занять, обговоренні різних заходів на кафедрі, нарадах при членах адміністрації, виступах на конференціях та семінарах;

- соціоцентрична орієнтація під час розроблення авторських навчальних курсів і спецкурсів, інноваційних програм і проектів, нових форм організації навчання, спілкування з представниками різних громадських організацій, ознайомлення з вітчизняним і зарубіжним досвідом;

б) до професійних інтересів викладача технікуму нами віднесено:

- економічні інтереси – отримання премій завдяки економії, збільшення обсягу робіт та якості роботи;

- методичні інтереси – зацікавлення розробленням авторських методик викладання, технологій оцінювання та самовдосконалення;

- наукові інтереси – зацікавлення у виконанні дисертаційних досліджень, керівництві аспірантами та здобувачами, наявності наукової школи;

в) до професійних мотивів викладача технікуму нами віднесено мотиви належності, поваги і любові до педагогічної праці, визнання професійних досягнень, врахування естетичних смаків, створення

умов для постійного пізнання світу і самоактуалізації.

В основу визначення даних параметрів мотивації професійної діяльності викладачів технікумів нами покладено наукові засади теорій мотивації праці (раціонально-цільова теорія Ф.Тейлора; змістова теорія А.Маслоу, Д.Макклелланда, Ф.Герцберга; процесуальна теорія В.Врума, С.Адамса, Л.Портера - Е.Лоулера) та професійної педагогічної діяльності (І.А.Зязюн, С.О.Сисоєва, В.А.Семиченко, Л.П.Пуховська, В.В.Олійник).

Суттєвий внесок у розвиток мотивації праці в галузі управління персоналом здійснено в роботах Н.І.Кабушкіна, Е.А.Уткіна, А.С.Афоніна, М.Мескона, М.Альберта, Ф.Хедоурі, Г.В.Щокіна; оцінювання та стимулювання – у дослідженнях Ю.К.Бабанського, Є.С.Березняка, О.М.Волковського, Ю.А.Конаржевського, М.Л.Портнова, Ф.І.Пузирьова, І.П.Підласого, Г.А.Дмитренка, В.В.Олійника, П.В.Худоминського, Г.В.Єльнікової, С.О.Сисоєвої; ефективного управління закладами освіти в сучасних ринкових умовах – у роботах В.І.Бондаря, В.І.Маслова, Л.І.Даниленко, Н.М.Островецької, В.С.Пікельної; управління закладами освіти в умовах ринку на засадах теорії менеджменту інновацій – у роботах М.І.Портера, Н.Юсуфбекової, О.М.Попо-

вої, В.Ф.Паламарчук, Л.І.Даниленко, психології особистості та психології управління закладами освіти – в роботах В.А.Семиченко, Л.М.Карамушки, Н.Л.Коломінського та ін.

Мотивація праці розглядається в теорії через замкнений цикл: "потреби – інтереси – мотиви – дії". Потреби розглядаються через забезпечення, покликання, престиж, стимулювання, самореалізацію, комфорт, соціоцентричну орієнтацію; інтереси – через економічні, методичні і наукові параметри; мотиви – через належність, любов, повагу, визнання, пізнання, естетичність та самоактуалізацію.

Ми погоджуємося з тим, що мотиви – це стимули, які пройшли через свідомість людини і перетворилися на самостимули.

Педагогічну діяльність викладачів ми розглядаємо через дидактичну, виховну, організаційно-управлінську, громадсько-педагогічну та науково-дослідну складові [6]. Кожна з них характеризується відповідним змістом.

Нами розроблено зміст кожної складової педагогічної діяльності викладачів технікумів з урахуванням їх основних професійних потреб, інтересів та мотивів і оцінено їх врахування в управлінні технікумом (див.табл.1).

Таблиця 1

Визначення рівнів управління мотивацією професійної діяльності викладачів технікумів

Мотивація професійної діяльності викладачів	Оцінка: Так, ні, частково
<i>1. Особисті потреби:</i>	
А) Потреба бути членом: - редколегії фахового видання; - циклової комісії; - ради факультету; - профспілки; - творчого об'єднання.	Т Ч Н Н Ч
Б) Потреба у самореалізації під час участі у: - конкурсах, виставках; - масових виховних заходах; - розширених засіданнях деканату; - розширених засіданнях ректорату; - роботі науково-методичних семінарів, конференцій.	 Н Ч Ч Н Т
В) Потреба комфорту під час проведення: - навчальних занять; - виховних заходів; - різних заходів на кафедрі; - різних заходів на ректораті; - різних заходів на конференціях.	 Н Н Т Н Т
<i>2. Матеріальні потреби:</i>	
А) Потреба забезпечення: - плану навчального навантаження; - умов для участі у планових масових заходах; - вільного вибору форми викладання; - вибору планового питання для розгляду на засіданні кафедри; - вільного доступу до бібліотечних фондів та Інтернету.	Т Ч Ч Т Ч

Б) Потреба у стимулюванні за: - видання навчально-методичної літератури; - розроблення виховних заходів; - проведення спецкурсів та спецсеминарів; - участь у громадсько-педагогічній діяльності; - розроблення освітніх інновацій.	Ч Ч Ч Н Ч
3. Духовні потреби: А) Соціоцентричної орієнтації: - розроблення авторських навчальних курсів; - розроблення інноваційних проєктів; - розроблення нових форм організації навчання; - спілкування з представниками різних громадських організацій; - ознайомлення з вітчизняним і зарубіжним досвідом. Б) Покликання до: - вдосконалення навчального матеріалу; - розроблення виховних заходів; - застосування різних форм аудиторних занять; - участі у громадсько-державному русі; - підвищення кваліфікації в різноманітних формах.	Т Ч Ч Н Ч Н Ч Н Ч
4. Інтереси: А) Економічні: - премії завдяки економії, - премії завдяки збільшенню обсягу робіт, - премії за якість роботи. Б) Методичні у розробленні авторської: - методики викладання; - технології оцінювання студентів; - технології самовдосконалення. В) Наукові у: - виконанні дисертації, - керівництві аспірантами, здобувачами, - наявності наукової школи.	Т Ч Н Т Ч Н Н Ч Т
5. Мотиви: - належності; - любові; - поваги; - визнання; - пізнання; - естетичності; - самоактуалізації.	Т Н Т Ч Ч Ч Ч

За допомогою цієї таблиці нами визначено рівні управління мотивацією професійної діяльності викладачів технікумів (недостатній, достатній, високий). Зокрема, під час нашого дослідження, проведеного серед слухачів курсів підвищення кваліфікації в Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти АПН України, оцінка "так" у середньому була виставлена керівниками технікумів за 12-ма показниками, серед яких:

1. Найнижчі оцінки були поставлені за тими показниками, які свідчать, що керівники технікумів у процесі управління не враховують **потреби** викладачів у прийнятті ними активної участі у:

- засіданнях різних рад як органів громадсько-державного управління;
- освітніх конкурсах та виставках різних рівнів;

- громадсько-педагогічних заходах різних рівнів;

- спілкуванні з представниками різних громадських організацій;

- розробленні авторських виховних заходів.

2. Найнижчі оцінки були поставлені за такими показниками інтересів професійної діяльності викладачів, як:

- виконання дисертацій;
- участь у різноманітних формах самовдосконалення;
- отримання премій за якість у роботі.

3. Щодо задоволення **мотивів** професійної діяльності викладачів встановлено, що керівники технікумів найменше уваги приділяють мотиву любові. Вони не враховують його під час організації навчального процесу, і тому більшість викладачів реалізують свої улюблені справи не у навчально-виховному процесі (у виг-

ляді факультативів чи гуртків), а поза межами закладу освіти.

На основі введеної нами шкали визначення рівня управління мотивацією професійної діяльності викладачів з'ясовано, що він є недостатнім: 12 параметрів із 51 оцінено позитивно ("так"). Якщо позитивно оцінено 34 параметри і більше (від 66 % до 100 %), то рівень мотивації професійної діяльності викладачів є **високим** (якщо від 17 до 33 параметрів (33 % – 65 %) – **достатнім**; якщо менше ніж 17 (менше ніж 33 %) – **недостатнім**.

Одержані результати дають підставу стверджувати, що існує значне протиріччя між завданнями, визначеними Національною доктриною розвитку освіти [7], і конкретними діями керівників технікумів щодо професійного зростання викладачів.

Педагогічні працівники технікумів мають потребу у:

- більш раціональній організації і справедливій оплаті праці;
- створенні умов для реалізації власних творчих задумів;
- об'єктивній оцінці якості педагогічної діяльності.

З огляду на це в радіомеханічному технікумі м. Чернігова в системі управління нами створено такі умови для зростання мотивації професійної діяльності викладачів:

– **соціально-психологічні**, що характеризуються підтримкою сприятливого психологічного клімату в колективі, формуванням і розвитком організаційної культури закладу освіти шляхом застосування модульної структури та проектно-інвестиційної технології в управлінні;

– **економічні**, для яких властива багатоканальна система оплати праці викладачів завдяки застосуванню фандрейзинга як основного методу залучення додаткових коштів [8];

– **організаційні**, що характеризуються розвитком системи професійного зростання викладачів за допомогою створення в технікумі нових структурних підрозділів: служба моніторингу якості освіти; соціологічна служба з вивчення потреб викладачів; постійний фонд матеріального заохочення; постійна комісія з преміювання викладачів; тимчасові творчі групи викладачів, групи викладачів із розроблення освітніх інновацій [9].

Розроблені нами умови управління мотивацією професійної діяльності викладачів технікуму дають змогу враховувати їх професійні потреби, інтереси й мотиви і, як наслідок, сприяти підвищенню якості освітньої діяльності закладу загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про вищу освіту" // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 86, 15 червня. – С. 5 – 16.
2. Болюбаш Я.Я. Реформування педагогічної освіти: концептуальні засади // Рідна школа. – 1999. – № 1. – С. 3 – 4.
3. Галлак Ж. Захист загальних інтересів // Кур'єр ЮНЕСКО. – 2000, січень. – С. 15 – 19.
4. Протасова Н.Г. Гуманізація післядипломної освіти педагога. – К., 1998. – 151 с.
5. Краткий психологический словарь /сост.: Л.А.Карпенко /Под общей ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М.: Политиздат, 1958. – 431 с.
6. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навч. посібник. – К.: ІСДОУ, 1994. – С. 18 – 20.
7. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 2 – 4.
8. Підготовка керівника середнього закладу освіти: Наук.-метод. пос. /За заг. ред. Л.І.Даниленко. – К.: Міленіум, 2003. – 305 с.
9. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. – 358 с.

Стаття надійшла в редакцію 4.04.06 ■

Розглядається історія розвитку інституту домашніх вихователів в Україні від найдавніших часів до сьогодення. Коротко проаналізовано особливості функціонування інституту домашніх вихователів в Україні в різні історичні періоди.

The history of the family educators institute development in Ukraine from the earliest times to the present is examined. Features of the institute of family educators in Ukraine in the different historical period functioning is briefly analyzed.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ДОМАШНІХ ВИХОВАТЕЛІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Н.В.Ковалевська

Положення, проголошені Національною доктриною розвитку освіти України ХХІ століття, Державною комплексною програмою "Вчитель", Законом України "Про освіту", спрямовані на конструктивні багатовекторні зміни в усіх галузях освіти. Особлива увага приділяється реконструюванню, оновленню змісту індивідуального навчання та виховання. Нові наголоси розставлені у завданні відродження інституту домашніх вихователів. З огляду на необхідність дослідження давно забутої практики отримання освіти в домашніх умовах постають завдання виявлення найбільш цінного досвіду організації та функціонування інституту домашніх вихователів. Нового значення набуває щойно відроджений інститут домашніх вихователів, який передбачає розв'язання низки проблем сучасної сім'ї.

Питанням історії існування інституту домашніх вихователів приділяли увагу О.Зверева, А.Толстіхіна, Г.Романова, І.Сургучев, О.Захарова, Є.Сарапулова, М.Стельмахович, О.Корх-Черба, А.Бардінов.

Проблемами розвитку і функціонування інституту домашніх вихователів займалися А.Ганичева, С.Теплюк, К.Волинець та інші.

Метою статті є аналіз процесу зародження, розвитку, становлення та функціонування інституту домашніх вихователів в Україні. Завдання: запропонувати авторську періодизацію історії розвитку та становлення інституту домашніх вихователів в Україні.

На основі аналізу історичної, філософської, історико-педагогічної, суспільно-політичної літератури розроблено *періодизацію історії розвитку та становлення інституту домашніх вихователів в Україні*.

I етап (найдавніші часи). Далекими образами сучасних домашніх вихователів були старійшини первісного племені, які здійснювали передачу досвіду молодому поколінню. За часів родового устрою (приблизно 10 тис. років тому) вихованням дітей займалася група осіб похилого віку. Хлопчики та дівчатка до 10-12 років виховувалися ра-

зом. Після обряду ініціації хлопчиків-підлітків залучали до виконання релігійних обрядів, святкових ритуалів, навчали ігор, танців, співу. Дівчаток після переходу у стан жінок готували до виконання жіночих видів діяльності – збирання рослинної їжі, ведення домашнього господарства. На останніх етапах матріархату почали з'являтися примітивні заклади для виховання та навчання молодого покоління, але водночас існувала практика індивідуального навчання та виховання. Роль вихователів виконували найдосвідченіші старці, родички з багатим життєвим досвідом [12].

За часів патріархату догляд за дітьми доручався лише найдосвідченішим, спеціально призначеним людям. Для періоду розпаду первісного ладу характерним є поділ общини на стани. Представники станів вождів та жерців намагалися взяти під контроль процес підготовки молоді, при цьому жерці набувають необмеженої влади, огорнувши процес передачі знань таємницями та містикою. Траплялося, що жерці обирали учнями найздібніших, найталановитіших представників з інших станів. Оволодіння ремеслом жерця мало приватний характер, було індивідуальним із метою збереження таємниць "священної" справи. Найбільшого розквіту та могутності жерці, зокрема і в освіті, зазнали за стародавніх часів [11].

II етап (IV-II ст. до н. е.). У цей історичний період на території сучасної Правобережної України існував народ, який увійшов у світову історію під назвою трипільського. Зважаючи, що для доби трипільської культури характерним був матріархат, допускають думку, що основна робота з виховання молодого покоління лягала на жінку. Жінці-матері належала роль мудрої вчительки та наставниці, передусім дівчаток. Дівчаток навчали гаптування, вишивання, ткацтва, ліплення з глини (посуду, іграшок, культових фігурок).

III етап (I ст. до н. е.). Докняжа доба залишила мало відомостей про особливості

індивідуального навчання та виховання у сім'ї. Окреме місце у житті давніх слов'янських народів займали волхви, знахарі, які мали подекуди необмежену владу і широко використовували наданий їм пріоритет підготовки наступників аж до появи християнства [2].

IV етап (I-IX ст. н. е.). У V-VI ст. завершилося розселення слов'ян та їх умовний поділ на три групи: східну, західну, південну. У східних слов'ян у VI-IX ст. вихованням дитини до 5-6 років займалася мати, пізніше хлопчиків віддавали до спільних чоловічих жител, а дівчаток – до жіночих, де їх наставниками ставали брати та сестри по матері. Також вихованням дітей займалися найближчі порядні та благочестиві родичі, сусіди. Це суспільно-педагогічне явище мало назву "кумівство" і було поширене серед східних слов'ян у VI-VII ст. Починаючи з VIII ст. звичай віддавати своїх дітей для виховання "в чужі руки" існував лише у сім'ях князів та феодальної знаті. Розвиток ремесел сприяв ускладненню процесу підготовки молодого покоління до дорослого життя. У результаті в східних слов'ян з'явилася необхідність у спеціальному навчанні молоді. Цю функцію взяли на себе майстри, які не лише навчали учня спеціальних умінь та навичок, а й знайомили з особливими культовими знаннями.

V етап (X-XII ст. н. е.). У X ст. за часів становлення Київської Русі та запровадження християнства з'являються перші домашні наставники, які були покликані частково задовольнити гостру потребу у підготовці грамотних людей. Потрібно зазначити, що християнство прийшло на українські землі за часів розквіту Візантії, яка мала значний вплив на Київську Русь. Для Візантії характерним був високий рівень розвитку домашнього виховання та навчання. Не лише у сім'ях із високим соціальним статусом, але і в сім'ях ремісників діти навчалися читати та писати. У заможних сім'ях до хлопчиків 5-7 років запрошували наставника-педагога. Він мав спостерігати за іграми дитини, навчати грамоти, влаштовувати дозвілля дитини. Для сімей незнатного походження було характерне трудове, християнське виховання дітей, передача від батька до сина ремесла, а від матері до доньки вміння вести господарство. У заможних та знатних сім'ях, під наглядом педагога чи матері грамоти вчилися не лише хлопчики, але й дівчатка [5].

Справедливо вважати, що першими, хто скористався послугами домашніх наставників у Київській Русі, були представники княжих родин, але широкого поширення цей досвід не набув. Обов'язки наставника у княжій родині міг виконувати представник знатного роду, також до дітей запрошувалися годувальниці та няньки з незнатних. Прикладом навчання, що мало ін-

дивідуальний характер, були *монастирські школи*. Такі школи відкривалися при монастирях, де навчали новоприйнятих ченців. У школі при Видубецькому монастирі навчалися миряни та монахи, яких готували до можливої педагогічної діяльності. Учні мусили вивчати іноземні мови й живу розмовну, зверталася увага на особливості навчання лічби та читання [3].

У X ст. була ще така форма виховання, як "кормильство". "Кормильці" забирали дітей із сім'ї у віці 4-5 років і до повноліття виконували роль регентів, керували князівством, залучали вихованців до вирішення державних справ. Часто рідні брати виховувалися в сім'ях різних кормильців і не бачилися впродовж десятиліть. Такі братські стосунки не сприяли зміцненню родини, а призводили до кривавих сутичок за право посісти батьківський трон. Кормильці почали втручатися у політичні інтриги. У зв'язку із цим досвід передачі дітей на виховання регентів був припинений. Годувальників замінили високоосвічені домашні вихователі – "дядьки" [4].

Більшість дітей простих людей виховувалися у сім'ях. Іноді дітей віддавали на навчання майстрові. Майстри грамоти навчали письма, читання, рахунку. Навчання дітей часто було їх основною діяльністю. Іноді майстрами грамоти ставали люди різноманітних професій – книжні писарі, іконописці, дяки та інші.

З уведенням християнства функції вихователів беруть на себе священнослужителі. Відомостей про розвиток просвіти на Русі, починаючи з XII ст., майже немає. Відомо, що функцію виховання дітей знаті, їх навчання і за часів роздроблення Русі, і за часів монголо-татарської навали виконували священнослужителі, а вихованням та навчанням дітей представників незнатного роду займалися майстри грамоти. Водночас упродовж багатьох століть на Русі не було спеціальних закладів із підготовки вихователів та вчителів.

У Київській Русі підготовка дитини до дорослого самостійного життя здійснювалася, відповідно до суспільного стану, в умовах сім'ї. У стані ремісників дітей навчали батьки, але частіше віддавали на навчання до майстра-професіонала, який належав до того ж стану. Грамоти, письма, елементарного рахунку могли навчати у сім'ї, іноді роль вчителя брав на себе освічений родич або ж запрошували майстра грамоти. Таке навчання було приватним, платним, як говорили, "за мзду" [6].

VI етап (XIII-XV ст. н. е.). Часто єдиним шляхом задоволення прагнення до знань було книжне індивідуально-самостійне навчання, яке полягало у навчанні шляхом вивчення церковних книг, при цьому допомога наставника була мінімальною. Історичні джерела вказують, що у XIII-XV ст. прик-

ладом індивідуального навчання є діяльність переписувачів книг. Вони навчали своєї професії дітей із заможних сімей, отримуючи за ці послуги значну винагороду.

VII етап (XV-XVII ст.). Лише на початку XIV ст. для навчання дітей стали запрошувати іноземних педагогів. До цих радикальних змін спонукали об'єктивні причини, наприклад, розширення міждержавних зв'язків. Українські землі значний час перебували під впливом польських, угорських та литовських вельмож. Період козащини визначається піднесенням національної свідомості, створенням та розвитком унікальної педагогічної системи, розвитком наукової думки, культури, освіти. Відмінною рисою цього періоду став вільний студентський дух [7].

Часто студенти, які не мали достатньо засобів для існування та сталого місця роботи, вирушали мандрувати країною у пошуках тимчасового приробітку. Освічені, згодні виконувати додаткові доручення студенти – бурсаки – швидко знаходили роботу домашніх наставників дітей у заможних сім'ях. Мандрівні дяки, як їх ще називали, вирізнялися хистом до педагогічної діяльності, близькістю до народу, що виявлялося у прекрасному володінні українською мовою, розумінні народних звичаїв та традицій [10].

Яскравим прикладом педагогічної діяльності в якості домашнього вихователя є діяльність **Григорія Сковороди**. Залишивши вчителювання у Переяславській семінарії, він обирає шлях мандрівного вчителя. Г.Сковорода не лише проголошував ідеї демократизму, гуманізму, народності та патріотизму, але й застосовував їх у своїй педагогічній діяльності. Історик В.І.Червінський зазначає, що розпрощавшись з навчанням у богословському класі Київської академії, мандрівний філософ був домашнім учителем у поміщика Степана Томари в селі Коврай на Переяславщині. Григорій Сковорода критично оцінював виховання, яке отримували на той час діти української шляхти. Він апелював до того, що такі вихователі не турбуються про "виховання високих внутрішніх якостей вдачі". У своєму творі "Благородний Еродій" Г.С.Сковорода протиставляє природне виховання штучному дворянському [1].

VIII етап (кін. XVII – поч. XIX століття). Домашнє виховання набуло ще більшого поширення. Історики пов'язують такий розвиток подій із політичними та соціальними змінами, які відбувалися у Російській імперії та Австро-Угорщині (землі України були поділені між Австро-Угорщиною та Російською імперією). Освітня політика уряду, зокрема російського, пропагує ідеал високоосвіченої молодої людини. Державні навчальні заклади не могли повністю задовольнити потребу у навчанні

та вихованні молодого покоління. Небажання батьків віддавати дітей до навчальних закладів створює умови для розвитку домашнього виховання та навчання.

Якщо на початку XIV ст. з'являються перші домашні педагоги у сім'ях вищої знаті, царських сім'ях, наприкінці XVII – на початку XVIII ст. гувернерів-іноземців запрошують майже в кожную знатну сім'ю. Тогочасних батьків не турбувала професійна компетентність, зміст виховної та навчальної роботи вихователя, звертали увагу лише на зовнішні її атрибути. Запрошення до дитини вихователя-іноземця вважалося показником заможності сім'ї та її високого соціального статусу.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. виникає гостра потреба у вітчизняних кадрах, що призводить до появи перших спеціальних закладів із підготовки домашніх педагогів (гувернерів). У Російській імперії одним із перших був відкритий Смольний інститут благородних дівоч. Згодом відкривається значна кількість навчальних закладів, де готували домашніх вихователів. На початку XIX ст. започатковано та відкрито заклади різних розрядів, де могли отримувати освіту не лише діти аристократів.

У XIX ст. і на території України, яка перебувала під протекторатом Російської імперії, відкривалися перші вищі педагогічні навчальні заклади. Київський університет, заснований 1834 р., займався підготовкою педагогічних кадрів. У 1842 р. існували педагогічний, юридичний та медичний інститути. У середині XIX ст. вдосконалювався зміст підготовки педагогічних кадрів, свідченням цього процесу були новостворені кафедри педагогіки.

Міцного удару неконтрольованому процесу індивідуального виховання та навчання дітей іноземними підданими завдав указ, який зобов'язав іноземців мати відповідний атестат. Підставою для отримання атестату ставали успішно складені екзамени. У 1834 р. побачило світ Положення про домашніх наставників та вчителів.

IX етап (XIX – поч. XX ст.). Індивідуальне навчання та виховання стає пріоритетним напрямом педагогічної практики. Держава намагалася посилити контроль за діяльністю домашніх педагогів із метою запобігти поширенню шкідливих для держави політичних та соціальних ідей. Державними циркулярами було заборонено в'їзд іноземних гувернерів, видано чіткий перелік закладів, які готували до роботи з дітьми в умовах сім'ї. Поступово створювалася розгалужена система вищої та середньої педагогічної освіти.

Відбувався активний процес відкриття середніх жіночих навчальних закладів – епархіальних училищ, які контролювалися Синодом. Такі заклади займалися підготов-

кою вчителів початкових класів та домашніх учителів.

У другій половині XIX ст. Міністерство народної освіти визнало за необхідне відкривати педагогічні курси. На курси зараховувалися слухачами молоді особи, які мали 16 років та закінчили навчання у повітовому училищі та гімназії. На початку XX ст. продовжувалася розбудова системи професійної освіти в Україні. У Києві з ініціативи голови Фребелівського педагогічного товариства Івана Сікорського було засновано Фребелівський інститут, а Товариство народних дитячих садків відкрило Школу нянь. Ці два заклади проіснували до 1918 року [9].

Яскравим прикладом вдалого домашнього навчання та виховання стала **сім'я Косачів**. У родині панувало літературне оточення. Мати-поетеса, батько, який прихильно ставився до літератури, дядько-вчений були найпершими домашніми вчителями та вихователями шести дітей. Високоосвічена мати-наставниця Олена Пчілка вважала, що вільний дух "Кобзаря" Шевченка, поезії Гете, Гюго, Байрона, Міцкевича, Конопницької справляють значно кращий вплив на процес формування свідомості дітей, ніж гімназійна офіційна наука. Підтвердженням правильності материнського рішення стали здобутки та звершення її дітей. Донька Ольга стала письменницею, відомою широкому загалу під іменем Олеса Зірка, син Михайло – письменником та перекладачем, відомим як Михайло Обачний, та донька Лариса стала видатною поетесою, званою під псевдонімом Леся Українка. Мати давала не лише елементарні знання дітям з різних наук, особливу увагу вона приділяла читанню та вивченню іноземних мов. Збереглися відомості, що Леся Українка вивчала та знала французьку, англійську, італійську, німецьку, польську, болгарську, старогрецьку, латинську мови. Вона читала багато творів у оригіналі різними мовами та робила вдалі переклади. Велика увага у сім'ї приділялася навчанню гри на музичних інструментах. До дітей Косачі запрошували вчителів музики. На жаль, хвороба не дала змоги Лесі Українці розвинути свої надзвичайні музичні здібності. Свідомість відомої поетеси була звільнена від догм гімназійного навчання. Леся Українка мала прогресивні погляди на події, що відбувалися наприкінці XIX – на початку XX ст. Лариса Петрівна була другою дитиною в сім'ї, тому сама була для молодших дітей учителем та вихователем. У дев'ятнадцять років вона написала для молодшої сестрички підручник "Стародавня історія східних народів." Надзвичайний вплив на формування свідомості дітей із сім'ї Косачів справляли їх найближчі друзі – Старицькі та Лисенки.

Діти **Старицьких** – чотири доньки Маня, Люда, Оксана та Оля здобували дошкільну

освіту вдома. Родина знаменитого драматурга була осередком українського духу на Наддніпрянщині наприкінці XIX – на початку XX ст., де підтримувався вогонь боротьби за українську культуру. Письмениця Валерія О'Коннор згадує: "У Старицьких завжди було повно людей. Кого тільки не було в них! Тут зустрічалися всякі інтереси: мистецькі, наукові, політичні, але щодалі, то все виразніше забарвлені українською національною закваскою". Тісні зв'язки між видатними прогресивними діячами української науки, освіти, культури сприяють зародженню дружби між їх дітьми. Люда Старицька, Валерія О'Коннор, Женья та Маруся Косинські, Орест Остроградський, Валентина Магденко та інші діти з прогресивних українських сімей влаштували в домі Старицьких, за прикладом батьків, театральні вечори.

Мати Миколи Лисенка, випускниця Смольного інституту, прагнула виховати його на французький манер. У спогадах Михайла Старицького зустрічаємо такі рядки: "Перше виховання нашого композитора було організоване на французький манер: чиста французька мова, вишукані манери, танці та вміння триматися вільно у вітальні – ось що вимагали від дитини. З мистецтва ще допускалася гра на фортепіано: батьки Лисенка дуже любили музику. Так як Микола з дитинства виявляв любов до гри на фортепіано, то батьки вирішили, що у нього є покликання до музики та найняли йому з п'яти років вчительку музики. Перші уроки грамоти Микола отримав від матері французькою мовою, по "Education maternelle", а відомий поет Фет, який служив в тому ж орденському полку (де й батько Миколи), навіть дорікав матері Лисенка, що вона вчила першої азбуки на французькій мові та взявся вчити хлопчика російській мові". Контрастним, протилежним материнському "у французькому стилі" вихованню було виховання хлопчика бабусею та її оточенням. Бабуся, її економка, няня хлопчика та бабусині дівчата говорили лише українською мовою, були схильними до простоти. Старицький згадував: "Заохочувала (бабуся) до роздумів, займала фантазію дитини народними казками та піснями, а вечорами відпускала весь полк служанок для забав з паничем; цими забавами ставали різноманітні народні ігри" [8].

Х етап (XX ст.). Після 20-х років XX ст. інститут домашніх вихователів зазнає краху. На зміну ідеям індивідуального навчання та виховання приходять ідеї виховання та навчання дітей в умовах колективу. Цей етап характеризується за ідеологічним змістом вимог суспільства до сімейного виховання і підготовки педагогічних кадрів. Характерною ознакою епохи була відсутність будь-якої підтримки педагогічних систем, які спрямовувалися на виховання

особистості. Державна політика щодо системи освіти набувала дедалі більшої заангажованості.

Проявом індивідуального навчання та виховання за часів СРСР є індивідуальна робота педагогів з дітьми, які мають особливі потреби (діти з психічними розладами, хронічними захворюваннями тощо). З такими дітьми вчителі проводили навчальні заняття в умовах сім'ї, за що отримували державну платню. Також елементи індивідуального навчання та виховання дітей були завуальовані явищем репетиторства. У XX ст. постійно зростала кількість навчальних закладів, які займалися підготовкою педагогічних кадрів. Це були навчальні педагогічні заклади різних рівнів (училища, технікуми, інститути, університети, академії), крім того, тривалий час існували однорічні педагогічні курси (класи), які готували педагогів для дошкільних закладів та початкової ланки освіти.

XI етап (кін. XX ст. – поч. XXI ст.). Соціально-економічна криза зумовила кризу системи освіти, що призводить до її реформування. Це мало відображення в законодавчих документах. Так, наприклад, назва професії "гувернантка" вперше прозвучала у державному документі у 1998 р., коли Кабінет Міністрів затверджував Тимчасовий перелік професій. Потрібно зазначити, що такий крок було зроблено на основі Закону України "Про освіту". Ще раніше, у 1994 р. З.Г.Зайцевою було розроблено кваліфікаційну характеристику професії "гувернер". В умовах кризи соціально-економічного, духовного, культурного розвитку суспільства особливо вразливою стала сім'я. Саме тому держава здійснювала кроки щодо підтримки та захисту сім'ї. Так, у Законі України "Про освіту" у статті 59 "Відповідальність батьків за розвиток дитини" зазначається: "3) Батьки або особи, що їх замінюють, зобов'язані: ...сприяти здобуттю дітьми освіти у закладах освіти або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу". Дошкільну освіту, яка є фундаментом, первинною складовою частиною системи безперервної освіти, можна отримати як у дошкільному закладі, так і в сім'ї, про що зазначено у Законі України "Про дошкільну освіту". Так, у статті 8 "Роль сім'ї у дошкільній освіті" говориться: "1) Сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти у дошкільних та інших навчальних закладах або забезпечити дошкільну освіту в сім'ї відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти". У статті 9 "Здобуття дошкільної освіти" зазначається: " ...5) Дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, що їх замінюють: у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів та форм власності; у сім'ї, за допомогою фізичних

осіб з високими моральними якостями, які мають відповідну вищу педагогічну освіту, ліцензію на право надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти та фізичний стан здоров'я, який дозволяє виконувати обов'язки педагога".

На сучасному історичному етапі інститут домашніх вихователів переживає відродження та піднесення, що виявляється у зростанні попиту на послуги домашніх педагогів, інтересу науковців до цього виду суспільного навчання, створенні освітніх закладів (відкриття нових спеціальностей на педагогічних факультетах) з підготовки домашніх вихователів, організації курсів з підготовки гувернерів. Специфічним проявом епохи стало явище появи іноземних вихователів (Великобританія та Франція).

Стаття не розкриває повною мірою специфіку функціонування інституту домашніх вихователів на теренах України. Конкретизації та уточнення потребують деякі дані щодо становлення процесу індивідуального навчання та виховання, особливостей професійної підготовки домашніх вихователів в окремі періоди. Це є метою подальшої роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191 с. – С.143.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібн. для студ. вищ. пед. закл. – К.: Академія, 2001. – 576 с. – С. 478-482.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібн. для студ. вищ. пед. закл. – К.: Академія, 2001. – 576 с. – С.483.
4. Зверева О.А., Ганичева А.Н. Семейная педагогика и домашнее воспитание. – М., 1999. – 225 с. – С.18.
5. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: Учебное пособие для педагогических учебных заведений / Под ред. академика РАО А.И.Пискунова. – 2-е изд., испр., и дополн. – М.: ТЦ Сфера, 2001. – 512 с. – С. 93.
6. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: Учебное пособие для педагогических учебных заведений / Под ред. академика РАО А.И.Пискунова. – 2-е изд., испр., и дополн. – М.: ТЦ Сфера, 2001. – 512 с. – С. 155-156.
7. Історія педагогіки / За ред. проф. М.В.Левківського, докт. пед. наук О.А.Дубасенюк. – Житомир: Житомирський державний педагогічний університет, 1999. – 336 с. – С. 105-106.
8. Микола Лисенко у спогадах сучасників: у 2 т. / Ред кол.: А. П. Лашенко (голова) та ін. – К.: Муз. України, 2003. – Т.І / Упоряд., передм. та комент. Р.Я.Пилипчика. – 344 с.: іл. – С.12-13.
9. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Академія, 2004. – 456 с. – С.65.
10. Саратулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера: Монографія. – К.: МАУП, 2003. – 264 с. – С.30-31.
11. Саратулова Є. Г. Виникнення та розвиток гувернерства в Україні // Рідна школа. – 2001. – № 7. – С.70-72.
12. Фіцула М. М. Педагогіка: Навч. посібн. для студ. вищ. пед. закл. освіти. – К.: Академія, 2002. – 528 с. – С.437-438.

Стаття надійшла в редакцію 6.02.06 ■

Автор характеризує власне бачення проблеми визначення змісту управлінської (організаційної) культури. Проаналізовано поняття "культура організації" та його основні складові і види: "корпоративна силова", "особистісно орієнтована", "цільова", "рольова". Наголошено на вагомому значенні особистої культури керівника.

Author characterises his own point of view on a problem of content of management culture. Concept 'organization culture' and its parts and kinds: 'power culture', 'person culture', 'task culture', 'role culture'. The manager's person culture significance is stressed.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

В.В.Медведь

Проблема культури набуває в наш час першочергового значення, оскільки вона є потужним фактором соціально-економічного розвитку суспільства. Культура відіграє дедалі більшу роль у формуванні та зміцненні громадянського фундаменту суспільства, розвитку творчих здібностей людини, побудові соціального, демократичного, правового суспільства. Вона впливає на всі сфери індивідуальної життєдіяльності: працю, побут, спосіб життя й мислення.

Розв'язання цієї проблеми в сучасних умовах відбувається шляхом цілеспрямованого формування певних видів організаційної (управлінської) культури підприємства та відповідної культури його персоналу. Тому важливим завданням науки є розроблення різних варіантів формування і розвитку управлінської культури організацій, зокрема освітніх, до яких належать професійно-технічні навчальні заклади. Завданнями практики управління освітньою сферою є розвиток цільового управління закладами освіти з одночасним формуванням відповідної культури персоналу.

Із позиції сутнісного розгляду та цілеспрямованого формування культури взагалі й управлінської (організаційної) культури зокрема, інтерес становлять дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, які розглядають цілеспрямовані системи (Р.Акофф, Ф.Емері [1]), менеджмент як інструментарій формування культури (М.Армстронг [2]), стратегічний менеджмент як засіб спрямування персоналу на прийняття корпоративних цінностей, зокрема в системі освіти (К.Боумен [3], А.Вакуленко [3], Б.Гаєвський [6], Г.Дмитренко [10], В.Капіца та ін. [13], В.Олійник [17], Г.Хаст [14]), види організаційної культури (Ф.Морозов [15]). Незважаючи на різнобічний розгляд зазначеної вище проблеми, поняття культури органі-

зації та культури персоналу залишається недостатньо вивченим і розробленим.

Метою цієї статті є наукове тлумачення та розгляд поняття культури взагалі та управлінської (організаційної) культури зокрема, для подальшого моделювання системи формування та розвитку такої культури в закладах освіти.

Сучасне реформування освітньої галузі визначене Державною національною програмою "Освіта" (Україна століття) [9], законами України "Про освіту" [11], "Про професійно-технічну освіту" [12], Національною доктриною розвитку освіти [16]. У зазначених документах передбачається демократизація та гуманізація управління освітою шляхом звернення до особистості учня і педагога.

Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти наголошується: "В Україні має стверджуватися стратегія прискореного, випереджального розвитку освіти й науки, фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сутнісних сил особистості, які забезпечують її самоствердження й самореалізацію" [16, с. 2]. Тому актуальними для сучасної освіти є питання підвищення ефективності управління закладами освіти, у яких діти вперше стикаються з поняттям культури в соціумі, системою взаємин щодо розвитку особистості та її самореалізації в колективі. Із цих позицій набувають актуальності рівень і характер культури взаємовідносин у колективі освітнього закладу та культури управління його керівника.

Існує велика кількість визначень поняття "культура". У науці застосовуються різні підходи до розгляду сутності, структури й специфіки культури, бо вона відбиває життєдіяльність суспільства з різних боків і напрямів, внаслідок чого характеризується багатомірністю й різноплановістю. На наш погляд, найбільш повно можна сформулювати це поняття

як специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, що представлений у продуктах матеріальної та духовної праці, у системі норм і заходів, духовних цінностях, сукупностях ставлень людей до природи, один до одного і до самих себе.

Культура притаманна всім формам людського існування як його характеристика й обов'язкова ознака. Слово "культура" походить від латинського "cultura", що означає "виховання", "освіта", "розвиток" [7, с.182].

У широкому розумінні термін "культура" включає всі набуті шляхом виховання властиві людині суспільно санкціоновані способи поведінки й діяльності, а також результат цієї діяльності.

Згідно із сучасними уявленнями, культура – це комплекс суспільних норм моралі або система суспільно визнаних категорій, настанов, забобонів, звичаїв, традицій, які регламентують міжлюдські взаємини, а також звичаї і приписи, що торкаються таких аспектів суспільного життя, як структура сім'ї і родини, статевих моральність, поділ праці, відношення власності, структура політичної влади, товариська етика, віра, релігійні символи, уявлення про світ, природу і місце людини в ній. До культури належать:

1. Матеріальне виробництво, об'єднане поняттям "технологія", яке включає виробництво засобів, що становлять матеріальну основу існування людини (їжа, житло, одяг) тощо;

2. Мова та інші допоміжні засоби комунікації (жестикуляція, мистецтво, а на більш високому щаблі розвитку культури – письмо).

Загалом культура слугує важливим універсальним механізмом адаптації людського суспільства, кожної людини зокрема до різноманітних умов і вимог природного і соціального середовища. Адже суть культури, яка у своєму початковому значенні означала обробіток, плетання, виховання, освіти, полягає в системі всіх взаємин та дій людей, суспільства, які змінюються з часом та відповідно до міри пізнавальних надбань суспільства і ступеня його духовного розвитку.

Отже, культура виявляє себе від початку людської історії до нашого часу, збагачуючись науковими відкриттями і мистецькими здобутками, всім тим, що створене людством. Таким чином, можна сказати, що культура – це сфера духовного життя суспільства, яка охоплює, насамперед, систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької). Ця система включає установи й організації (школи, ВНЗ, клуби, театри, творчі

спілки, товариства тощо), що й забезпечують духовне зростання суспільства. Справді, фактично під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності [5, с.472].

Таким чином, будь-які прояви матеріального та духовного життя можуть розглядатися як відображення культури. Людина є носієм особистої культури.

У цьому вимірі культура постає як сукупність матеріальних і духовних цінностей, причому не лише вже створених, а й тих, які передбачається створити тепер і в майбутньому.

Узагальнюючи історичний досвід людства, можна говорити про три форми існування цінностей:

1. Цінності, які виступають як суспільний ідеал, як вироблене суспільною свідомістю і колективним переконанням абстрактне уявлення про атрибути необхідного в різних сферах суспільного життя. Такі цінності можуть бути загальнолюдськими, "вічними" (Істина, Краса, Добро, Достаток, Справедливість), конкретно-історичними (суспільний устрій, виробниче господарство, демократія тощо).

2. Цінності, що існують у вигляді об'єктів матеріальної та духовної культури або як зразки людських вчинків, які уособлюють конкретне втілення суспільних ціннісних ідеалів (етичних, естетичних, політичних, правових тощо).

3. Соціальні цінності, які, переломлюючись крізь призму індивідуальної життєдіяльності, входять у психологічну структуру індивідуума у формі особистих цінностей і стають одним із джерел мотивації поведінки.

У свідомості індивіда особисті цінності відображаються у формі ціннісних орієнтацій і можуть слугувати важливим чинником соціальної регуляції взаємовідносин людей і поведінки індивіда. Поняття "культура організації", "культура підприємства" стали невід'ємною складовою частиною літератури з менеджменту.

Культуру організації можна розглядати як систему цінностей, філософію підприємства, яку поділяють усі працівники. У поняття філософії підприємства входять легенди, ритуали, символи, які зрозумілі для всіх працівників і якими вони керуються у повсякденній діяльності.

Культура організації зміцнює внутрішні зв'язки між працівниками і структурними підрозділами, сприяє посиленню мотивації членів організації, забезпечує ефективнішу координацію, ніж формальна система контролю і планування. Культура організації сприяє також уп-

ровадженню інновацій і їх використанню в діяльності підприємства.

Культура підприємства включає його історію і традиції, спогади про вдалі часи й успішне подолання труднощів, а також анекдоти і легенди, які ветерани охоче розповідають новачкам.

До культури організації належать не тільки назви марок продукції, які вона випускає, а й соціальні контакти працівників поза її межами: спілки, спортивні компанії тощо.

Останніми роками було проведено чимало досліджень, які показали, що організаційна культура так само стосується успіху компанії, як і її продукція, технічна компетентність або ж навіть частка ринку. Важливість організаційної культури відносно процесу стратегічного управління також є визнаною.

Не можливо і не потрібно впроваджувати стратегічні зміни без належної уваги до панівної в організації культури. Це може полегшити або заблокувати кожний критичний етап процесу змін: від визначення змін, які потрібні для адаптації до змінюваного ділового оточення, до втілення необхідної стратегії. Культура відбивається у способі, яким менеджери вищого рівня організації визначають завдання, вибудовують їх за важливістю, ставлять мету й розподіляють ресурси, щоб їх досягти, а також у тому, як на все це реагує персонал. Культура відображається у лояльності та прихильності персоналу, який залучений до процесу стратегічного планування.

Мова йде, насамперед, про культуру цільового управління, що є поширена в економічно розвинених країнах і значно забезпечує їм економічне процвітання, якого Україна не змогла досягти дотепер, маючи багаті природні ресурси. Головною причиною цього, на наш погляд, є властиве нам невміння (зумовлене ментальністю) організувати доцільну трудову діяльність у межах панівного реактивного управління, що істотно відрізняється від цільового за ефективністю. Цього невміння можна уникнути при свідомому формуванні нової для нас управлінської культури – культури цільового управління, реалізуючи тим самим дієвий підхід до зміни сучасної системи управління вітчизняними організаціями.

Іншими словами, управлінську культуру, сформовану на базі специфічної трудової ментальності, не можна розглядати як застиглу сукупність раз і назавжди набутих цінностей: на неї потрібно свідомо впливати через відповідну діяльність людей, насамперед керівників.

Для глибшого проникнення в суть організаційної культури розглянемо її елементи: лідер, світогляд, культурні цінності, характеристики поведінки, норми, психологічний клімат в організації, ритуали, традиції, лозунги, легенди, цінності тощо.

У наш час найбільш поширеною у менеджменті є точка зору, згідно з якою організаційна культура є проекцією лідера організації: яким є лідер, такою є і організація. Тобто ступінь того, наскільки організаційна культура лідер-центрована, є одним із факторів розуміння організаційної культури. Якщо ви є керівником, то й культура вашої організації буде відображати вашу особистість, включаючи невроз. Поведінка, яка моделюється лідером і управлінською командою, формує культуру і практику організації. Поведінка членів цієї команди, їх реакції на кризові ситуації, повсякденні розмови – усе це визначає тон культури. Якщо на момент приходу керівника на свою посаду культура організації вже сформована, він просто успадковує сильний набір традицій; тоді він може грати роль зберігача старої культури. З іншого боку, окремі лідери приходять на своє місце для того, щоб докорінним чином змінити організаційну культуру. Отже, можна стверджувати, що стиль лідерства визначає організаційну культуру.

Лідер найперше повинен засвоїти ту управлінську культуру, що дасть змогу максимально використовувати трудовий і ресурсний потенціал організації для досягнення її цілей.

Організаційна культура включає такі компоненти:

- *світогляд* що спрямовує дії членів організації відносно решти працівників, споживачів її продукції і конкурентів;

- *культурні цінності*, що панують в організації: "якість роботи" або "оцінюване лідерство", символи і міфологія;

- *характеристики* поведінки при взаємодії людей: ритуали і церемонії, а також мова спілкування;

- *норми*, прийняті в організації, наприклад, "заробив – одержав" або способи обґрунтовано відмовитися від нового завдання; до норм належать "правила гри", що їх новачок повинен засвоїти у процесі свого становлення як члена організації;

- *психологічний клімат* в організації.

Розкриймо детальніше деякі поняття.

Ритуали це колективні дії, які не мають технічного значення, хоча в тій чи іншій культурі відповідають якимось соціальним потребам. В організації вони охоплюють не тільки відзначення встановлених свят, а й чимало інших актів

(проведення зборів, ділове листування, розроблення планів, підбиття підсумків тощо) та формальних обставин, що супроводжують певну діяльність і стосуються тих, кого не засуджують за запізнення на ті чи інші збори; того, за яких обставин хто має говорити першим тощо. Здійснюються ритуали згідно з традиціями.

Традиція у перекладі з латині означає "передача". Її сутність як соціального явища полягає в тому, що вона є основним механізмом соціального і культурного успадкування. За допомогою традицій зберігається не лише матеріальний і духовний досвід попередніх поколінь, а й відтворюється найцінніше в культурній спадщині, що має загальне значення для представників того чи іншого суспільства. Отже, традиція як елемент соціальної та культурної спадщини передається від покоління до покоління і зберігається в суспільстві впродовж віків.

Наступною невід'ємною частиною організаційної культури є *гасла*. Вони дають нам змогу скласти досить повне уявлення про основні цінності організації.

Важливою ланкою організаційної культури можна назвати *легенди*. Легенди відображають історію. Вони ґрунтуються на змінах, що відбуваються на підприємстві, у закодованій формі передають успадковані цінності організації, сприяють розвитку нових культур.

Жоден із цих компонентів окремо не представляє культуру організації. Однак загалом вони можуть дати уявлення про організаційну культуру.

У літературі описано декілька різновидів корпоративної культури. Розгляньмо класифікацію Ф.Морозова [15]. Основною класифікацією є стиль управлінської культури керівника.

Якщо організація функціонує на основі системи правил, процедур і стандартів, дотримання яких повинно гарантувати її ефективність, то культура організації є *бюрократичною (або рольовою)*. Основним джерелом влади тут є не особисті якості працівника, а його статус в ієрархічній структурі. Усі рішення приймаються, як правило, тільки керівником.

Бюрократична культура жорстко обмежує людину. При підборі працівників здебільшого враховується їх готовність точно виконувати інструкції. Особисті амбіції та ініціативність при цьому типі культури недоречні. Така культура розвивається у великих організаціях, що працюють на досить стабільному ринку і мають стійкі позиції. Звичка дотримуватися конкретних посадових інструкцій не дає людям змоги діяти ефективно в нестандартній ситуації.

Інший вид організаційної культури – *"силовий" (культ особистості, або культура ордена)*. Керівник організації, для якої властивий такий вид культури, крім адміністративної влади наділений також явно вираженими лідерськими якостями.

Як правило, навколо такого лідера сформоване особливе коло працівників, за допомогою яких він здійснює керівництво. Але останнє слово завжди залишається за ним.

Працівники компанії з такою культурою можуть бути менш обмеженими у своїх діях, ніж у бюрократичній організації. Вони ініціативніші і навіть беруть участь у прийнятті рішень. Але за ними здійснюється більш жорсткий контроль. При цьому, крім формального виконання обов'язків, від людей вимагається особиста лояльність до свого шефа, і саме цей фактор найчастіше буває вирішальним.

Зазвичай "силову" корпоративну культуру мають організації, що перебувають у стадії формування, оскільки такий вид культури сприяє мобільності і легкій адаптації до будь-яких змін на ринку. Проте мобільність залежить, насамперед, від особистісних і професійних якостей керівника.

Організації із "силовим" типом корпоративної культури обмежують розвиток підприємства, оскільки їх керівники не бажають ділитися владою. Тому на підприємствах із силовою культурою завжди сильна плінність кадрів, особливо серед фахівців нижчої і середньої ланки.

Ф.Морозов пише, що існує вид культури *перший серед рівних*, який відзначається *особистісною* орієнтованістю. У такому колективі, як правило, працюють фахівці з високим рівнем професіоналізму й особистої відповідальності. Зрештою, такі працівники можуть взагалі обійтися без керівника. Особистісна корпоративна культура надає величезні можливості як для задоволення амбіцій, так і для реалізації особистих інтересів й ініціатив членів організації. Як правило, діяльність працівників не контролюється "зверху", а тільки координується. Підлеглі мають велику самостійність і можуть працювати за графіком. Функції кожного працівника не закріплені в інструкції і часом навіть не визначаються його формальною посадою. Головний критерій ефективності в таких колективах – професійне й чітке виконання взятих зобов'язань.

Для цього типу культури властива ієрархічність відносин: керівник займає положення першого серед рівних, а всі рішення приймаються колегіально. Рядові працівники беруть у цьому пряму участь і завжди обізнані з планами керівництва.

Особистісно орієнтована корпоративна культура трапляється нечасто. Як правило, вона панує в організаціях, діяльність яких потребує творчого підходу. Іноді вона формується не в самій організації, а в якомусь її відділі або підрозділі.

Однак недоліком такої культури є можливість анархії, зіткнень амбіцій працівників, неузгодженість їх дій. З цієї причини довго вона існувати не може. Найчастіше в такій організації виділяється лідер, і культура переходить у "силову".

Четвертий різновид організаційних відносин – *цільова культура*. Ф.Морозов образно називає його *єдина команда*. Цільова культура формується в організаціях, діяльність яких спрямована на вирішення конкретних завдань. Наприклад, у компаніях, що діють в умовах ринку, який динамічно розвивається, організації із цільовою корпоративною культурою, як правило, мають досить розмиту структуру. Тому посадові обов'язки кожного працівника тут чітко обмежені й розписані, кожен відповідає за "свою" ділянку. Робота членів організації жорстко контролюється, іноді використовується система звітності.

Керівник у таких організаціях звичайно виконує функції "координатора" і не підкреслює свого лідерства. Як і в колективах з особистісно орієнтованою культурою, рішення приймаються колегіально і співробітники мають доступ до всієї внутрішньої інформації.

Основна увага в організаціях із цільовою культурою приділяється професіоналізму працівників, оскільки тут прийняті колегіальні методи роботи. Колеги нерідко підтримують неформальні відносини.

Цільова культура ефективна тоді, коли ситуативні вимоги ринку є визначальними в діяльності організації.

Для нашого дослідження важливо розкрити й науково обґрунтувати саме культуру цільового управління (КЦУ), яку доцільно формувати в освітній сфері України, особливо у професійно-технічних навчальних закладах, які першими потрапили в трансформаційний потік ринкових відносин.

Таким чином, розвиток ринкового середовища та всі реформаційні процеси, що відбуваються у зв'язку із цим у нашій країні, викликають зміну системи відносин усередині організацій. Ці відносини обумовлені відповідною управлінською культурою, яка в літературі з менеджменту частіше називається *організаційною*, *корпоративною* або *управлінською культурою організації*. Велике значення для формування управлінської культури

організації має особиста культура керівника (лідера).

Ми розкрили сутність загальної культури та культури організації, що створює основу дальшого розроблення системи формування і розвитку культури цільового управління в закладах освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акофф Р., Эмери Ф. О целенаправленных системах / Пер с англ. – М.: Прогресс, 1974. – 233 с.
2. Армстронг М. Основы менеджмента: Как стать лучшим руководителем. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. – 512 с.
3. Боумен К. Основы стратегического менеджмента / Пер. с англ. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 175 с.
4. Вакуленко А. Концепции управления персоналом в системе менеджмента качества // Персонал. – 2001. – № 2. – С. 31-34.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпін: ВТФ "Перун", 2001. – 470 с.
6. Гаевский Б., Палеха Ю. Культура управления и организационная культура // Персонал. – 1998. – № 4. – С. 60-63.
7. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
8. Гошко А.О., Дмитренко Г.А., Князев В.М. Контури нового управлінського курсу трансформації України. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 176 с.
9. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття). – К.: Радуга, 1994. – 61 с.
10. Дмитренко Г.А. Стратегический менеджмент в системе образования. – К.: МАУП, 1999. – 176 с.
11. Закон України "Про освіту". – К.: ГЕНЕЗА, 1996. – 36 с.
12. Закон України "Про професійно-технічну освіту" // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 32. – С. 215.
13. Капица В.Ф., Макряк В.Л., Родин В.Е. Культура управления персоналом. – Кривой Рог: Минерал, 1997. – 118 с.
14. Корпоративна культура організацій ХХІ століття: Зб. наук. праць / За заг. ред. Г.Л.Хаета. – Краматорськ: ДДМА, 2003. – 216 с.
15. Морозов Ф. Своя культура ближе к делу. <http://www.iteam.ru/publications/strategy/section_32/article_316/>
16. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26 (4984). – С. 2-4.
17. Олійник В.В. Методологічні засади цільового управління освітою // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 111-118.

Стаття надійшла в редакцію 6.02.06 ■

ЗНАЙТИ СВОЮ ГРУ

В.В.Шкода

Якби я був багатою людиною, заснував би газету з назвою "За життя". Спрямування газети було б винятково демократичним. Довелося б навіть обмежити склад авторів. Так би ми і заявили: редакція не приймає матеріали від психологів, педагогів, лікарів, священників, юристів, фінансистів, політиків, валеологів, сексологів, цілителів, екстрасенсів та ін. Наша газета фахівців не потребує. Ми спиратимемося на аматорів, а не на тих, хто навчає жити зі службового обов'язку. Життя – заняття, у яке поринає кожен.

Будь-який аматор матиме доступ у газету. Ми не станемо розрізняти читачів і авторів. Ми створимо мережу. Нехай життєлюбів розповідатимуть про себе ніби товаришам по пригоді. І щоб жодних цитат, класичних персоналій, наукових пояснень, посилок на історичні події. Є ти, і твоє життя. Будь ласкавий, розкажи коротко про якийсь незвичайний випадок, поділися живим спостереженням або "відкриттям велосипеда". Цінним є досвід окремої людини.

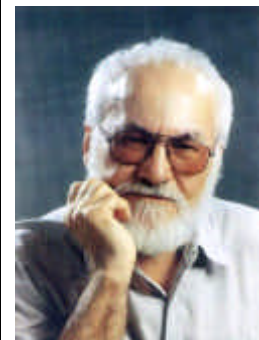
Мета цього проекту – утверджувати ідею автономії особистості. Допомогти людині знайти довіру до себе. Щоб не боялася вона власних думок. Найбезглуздіших і навіть диких. Можу навести як приклад думку, що недавно з'явилася. **Я вважаю, що будинок, у якому живе людина, не повинен мати більше ніж два поверхи.** Жити і навіть працювати людині, скажімо, на двадцятому поверсі протиприродно. Це не є сумісним із її природою. Я не збираюся доводити, як мовиться, істинність цієї думки. Мені байдуже, чи має вона суспільне значення. Це – приклад власної, для багатьох безглуздої, думки. А скільки у будь-якій сфері діяльності людей із приблизно такими думками. Їх називають схибленими, недомками, хворими. Якщо вони набридають зі своїми думками, їх звинувачують у психологічній несумісності, виштовхують із колективу.

Нічого подібного не було б, коли б утвердилася у нашому житті думка про поліморфізм особистостей або ліберальний принцип: "усі різні, усі рівні". Узагалі, у розмові про життя я пропоную триматися особистості. Тому що саме особистість, зрештою, є справжнім носієм життя. Тільки конкретна людина мислить, прагне, відчуває біль, радіє і страждає.

✓ Життя народу, нації, життя ідей тощо – усе це – метафори. Господь створив одного Адама, від нього утворилося все сучасне людство з державами, націями й іншими формами єднання.

У наш час, час свободи при наявності засобів, багато хто мислить себе самостійними в оцінках, судженнях і навіть діях. Справді, прямі зовнішні обмеження сьогодня істотно послаблені порівняно з колишнім життям. Тим часом існують, і, певно, існуватимуть вічно, обмеження, що випливають із самої природи людського суспільства. Існують системи єднання, що нав'язують індивідові соціально прийнятне мислення і поведінку. Грати у свою гру значить бути собою, не особливо переймаючись своєю невідповідністю чому-небудь.

У суспільстві, де панує науковий світогляд, циркулюють загальні думки – ідеї, проекти, напрями. У такому суспільстві конкретна людина, поглинена системою єднання, замало розмірковує, вона просто шукає інформацію в авторитетних джерелах. Спілкуючись з іншими, вона тільки і робить, що відтворює те, що

Володимир Васильович
ШКОДА,
доктор філософських
наук, професор

"У його текстах немає і натяку на словесну еквілібристику. Він філософує, як я упевнений, у єдино можливий спосіб. Прочитавши його тексти, дізнаєшся більше, ніж знав і розумів раніше".

Володимир Кузнецов, доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник Інституту філософії НАН України

довідалася. Довкола неї снують експерти, коментатори та інші профі, котрі пояснюють, як треба вважати, ставитися, думати, розуміти. Коли явиться їй власна думка, людина недовірливо і боязко вдивляється в неї, не зважуючись простежити її розвиток. Згодом у неї ніби атрофується здатність спонтанно народжувати думки.

Цивілізована людина живе, будучи підключеною до матеріальних систем єднання. Це – системи постачання і комунікації: водогін, газопровід, електричні мережі, телефон, Інтернет. Життя в такій системі супроводжується ризиком, але це усвідомлюється тільки при грандіозних аваріях. Люди, котрі не відчували до певного часу пов'язаності спільною долею, усвідомлюють це об'єднані спільним лихом. Між іншим, у рекламах елітного житла на першому місці – автономність. Вам гарантують незалежність від масштабних систем єднання. Цінність технічного прогресу я вбачаю в тому, що людині надається можливість усамітнення, яке проте не виключає позбавлення повноцінного спілкування.

Найбільш небезпечною, на мій погляд, системою єднання є телебачення. Гадаю, що при завантаженні свідомості надлишковою інформацією у вигляді візуальних образів притупляється здатність мислити. Сьогодні людина рідко чує досить тривале системне мовлення, у якому думки пов'язані часовим (оповідання) або причинним зв'язком. Однак це є необхідним: вслухаючись у таку мову, і ще читаючи, людина набуває уміння мислити. Майже всі телевізійні програми передбачають масовість, фрагментарні, уривчасті емоційні висловлювання.

Підступна діалектика єднання наявна у феномені "великої особистості". У дитинстві нам розповідають про людину N, на яку ми переносимо враження, породжені сприйняттям близьких. Так, ця людина така ж, як вони. І вихователі нам уміло підіграють. Але у певний момент ми раптом виявляємо, що N не людина, це – символ епохи. Або узагальнення всіх належних до неї людей, як сказав би логік. У ньому світитися платонівська ідея, додав би філософ. А діти – не логіки і не філософи – скандують: "Будемо як N!". Буття понад світом "великої особистості" має курйозний вияв: відомо, що діти іноді сумніваються в тому, що такі особистості відправляють природні потреби. У ситуаціях глобального єднання історія – це опис життя царів, полководців, героїв. Сьогодні неоіндивідуалізм як апологія конкретної особистості, тобто особистості поза соціальним статусом, виявляється в інших історіях. Це прискіпливий опис дрібних деталей буття певної епохи або того, що називають "повсякденним життям".

Як бачите, ми плавно перейшли до **систем єднання ідеального плану**. Це суть соціальні норми (право і мораль), мова, наукове знання, релігійні вірування, ідеології. Наука – найрафінованіша система єднання. Її походження, у цьому аспекті, прекрасно описав Томас Кун. Виявляється, були часи, коли кожна людина могла досліджувати природу приватно. Ні наукових інститутів, ні ступенів і звань, ні журналів, ні підручників – нічого такого не було. Допитливі уми, кожен на свій кшталт, задовольняли власну цікавість. Кожен сам по собі, наодинці з природою. Але вони раптом ніби сходилися у професійну групу, і, відтак, започатковували наукову дисципліну, коли хтось із них публікував видатну працю. Це безпрецедентне досягнення привертало до себе увагу решти, усі починали працювати в одній манері або **парадигмі**, покинувши свої колишні захоплення.

Об'єднавче начало науки, що передбачає наслідування, не усім до душі. Перефразовуючи Дмитра Карамазова, можна сказати від їх імені: "Добра наука, а людину шкода".

У чому сенс життя як планетарного явища? – У збереженні і примноженні самого себе. Це прекрасно ілюструє феномен епідемії. Приклад парадоксальний, але цілком адекватний. На першому плані тут негативний смисл: хвороба, смерть, втрата популяцією життєвої сили. Однак це так тому, що справа стосується нас. А тим часом інша сторона заявляє про себе могутнім імпульсом життя. Цей спалах життя повинен бути стриманий заради головної умови – збереження генетичної розмаїтості. Так що плюралізм у культурі – методологічний, політичний, естетичний тощо має онтологічне підґрунтя. Усілякі монокультури послаблюють сукупну силу життя.

✓ Довше живи, народжуй дітей, терпляче стався до інакших поглядів, смаків, норів – ці заповіді логічно впливають із сенсу життя.

Культурна розмаїтість завжди в небезпеці. Її головний ворог – **наслідування**. І знову парадокс. Через наслідування індивід привласнює досвід, накопичений багатьма поколіннями. Усі помилки залишено у минулому, еволюційно відібрано ефективні правила будь-якої діяльності, вони апробовані в тисячах і тисячах ситуацій: запозичай і застосовуй. Але наслідуючи, індивід не живе своїм життям. Він функціонує у межах системи єднання. Наслідування – це повтор, імітація, плагіат. Наслідувати, якщо хочете, – вульгарність. Вільна людина, виявивши перед собою проблему, насамперед, вдивляється в себе, намагається знайти рішення у власному досвіді і сподівається на свою кмітливість. Зрозуміло, можна пошукати прецеденти, запозичити розв'язання, якщо проблема типова. Але в цьому разі ми позбавлені можливості пережити одне з найсильніших і благотворних почуттів – радість відкриття.

Відверте наслідування – **мода**. Кант відносив моду до двох рубрик: "до рубрики марнославства, тому що у її меті немає внутрішньої цінності, і до рубрики глупоти, тому що тут наявна рабська залежність від прикладу". Сьогодні оцінка Канта виглядає занадто суворою, але залишається на силі її смисл – принизливо бути образом іншої особистості, рабом прикладу.

Мабуть, найсуворішу систему єднання становлять юридичні установлення, закони. Є максима – підпорядковуйся всім законам, навіть несправедливим. З погляду уникнення неприємностей така тактика правильна. Але розмірковування про право і справедливість втрачають усяку силу, коли йдеться про життя людини. Сократ доводив, що справедливіше прийняти смерть за вироком суду, ніж бігти з в'язниці. За цю покірність об'єднавчій силі закону Ф.Ніцше назвав його "чудовиськом". Справді, судові рішення прийнято виконувати. Якщо вести розмисел у просторі життя.

✓ А на грані життя/смерть усілякі міркування сходять на пси. Тут людина перебуває в становищі крайньої необхідності, не обмеженої жодними межами. Якщо вона при здоровому глузді, то зробить для свого порятунку все, що в силах зробити, і понад те. Мета системи єднання, названої вихованням, – витравити з душі людини безумовний життєвий порив. Відносно Сократа система своєї мети досягла.

Отже, системи єднання – реальність. Нікуди від них не подінешся, треба рахуватися з ними. Не більше, оскільки **своя гра** – це коли **ваші порушення правил системи стають її правилами**.

P.S. Охочі ознайомитися з іншими працями доктора філософських наук, професора В.В.Шкоди можуть підписатися на розсилку електронного журналу *Articulus*, надіславши замовлення на адресу shkoda@kharkov.ukrtel.net

Шкода В.В. Філософія in Action. – Харків: Консум, 2004. – 432 с.

Нова книга В.В.Шкоди написана в жанрі, як він його сам визначив, "газетної філософії". Але це не оповіді про саму філософію, не популяризація начебто здобутих нею істин. Це спонтанні відгуки на події, що мають публічний інтерес. Або локальні узагальнення побіжних спостережень, які підкидає нам невичерпне на вигадки життя. Люди практичні байдужі до абстрактного мисленнєвого конструювання. Прихильникам гри у поняття, навпаки, цікава затьмарена проблемами буденність. Філософія в дії намагається їх звести. Це очікування плідної зустрічі або гри у поняття на полі буденності...

НАШІ АВТОРИ

Вісич Катерина Павлівна,
учитель біології та валеології Новосанжарського НВК

Гладка Таміла Іванівна,
методист центру педагогічних інновацій та інформації Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім.М.В.Остроградського

Десятун Олександр Федорович,
заступник директора Новосанжарського НВК з науково-методичної роботи

Ельникова Галина Василівна,
доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту освіти Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України

Зімакова Лілія Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Корolenка

Калантиря Ганна Іванівна,
учитель початкових класів Новосанжарського НВК

Ковалевська Наталія Володимирівна,
асистент кафедри дошкільної педагогіки ПДПУ, аспірантка Інституту педагогіки та психології професійної освіти АПН України

Костікова Ілона Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри теорії та методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди (ХНПУ)

Марченко Олена Вікторівна,
науковий співробітник Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Медведь Валерій,
директор Севастопольського центру професійно-технічної освіти, здобувач кафедри менеджменту освіти ЦПППО АПН України

Радченко Віктор Миколайович,
здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук ЦПППО АПН України, директор Чернігівського радіомеханічного технікуму

Решетило Микола Іванович,
директор Новосанжарського НВК

Романець Геннадій Олександрович,
начальник відділу освіти Новосанжарської райдержадміністрації

Сиротенко Григорій Олексійович,
старший викладач, завідувачий центром педагогічних інновацій та інформації ПОІППО

Скирда Наталія Миколаївна,
учитель історії та суспільних дисциплін, учасниця міжнародної програми обмінів з громадянської освіти "CIVITAS", тренер Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова Доба"

Шкода Володимир Васильович,
доктор філософських наук, професор Харківського національного університету ім. В.Каразіна

*На 1 стор. обкладинки: Гра в квіди.
Фото із сайту http://hpmovie.variety.ru/photo_archive/q_harry_snich.jpg*

*На 3-й стор. обкладинки: Емма Уотсон, виконавиця ролі Герміони Грейнджер із кіноциклу про Гаррі Поттера.
Фото із сайту <http://potter.migraph.ru/?m=gelery>*

CONTENTS

School of Future

WORD TO THE READER

'School of Future' Means 'Where Students Are Comfortable to Study'.
H. Syrotenko

PHILOSOPHY OF EDUCATION

Development of the Manager's Power of the School Manager in the System of In-service Teacher Training.
H. Yelnikova

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Today in 'School of Future'. Some Notations from School Headmasters Regional Seminar Workshop in Novi Sanzhary. Way of Experiments To Innovative Education.
T.Hladka

Innovativity in Education Establishments of Novi Sanzhary Region.
H.Romanets'

Visit Card of Novi Sanzhary Secondary Education Institution. Education Establishment Managing: Achievements, Issues, Innovative Searching Perspectives.
M.Reshetlyo

How to Teach English (from the Experience of Teacher V.A.Moroz).
O.Desiatun
School Students' Civic Culture Forming.
N.Skyrda

Course 'Culture of Self-determination'.
K.Visych

Education on Economy Begins From the First Grade Today.
H.Kalantyrina

Does Garry Potter Threat To Ukrainian School?

English Language Distance Education as Means for XXI-st Century Computer Technologies Realization.
I.Kostikova

Social & Pedagogical Mobility of Primary School Teacher.
L.Zimakova

Development of the Thinking Culture of the Senior Grades Students By the Means of Research Work.
O.Marchenko

Technology of the Level of Teachers of Higher Educational Establishments' Professional Activity Determination.
V.Radchenko

RETRONETHODS

Institutionalization and Functioning of Home Educators at the Territory of Ukraine: Historical Aspect.
N.Kovalevska

MANAGEMENT AND BUSINESS EDUCATION

Theoretical Basis of Management Culture' Content Determination.
V.Medved'

DVDASKAL COMPLAINS

Find Your Game.
V.Shkoda

При підготовці цього номера використовувалося обладнання, отримане від Міжнародного фонду "Відродження", Бюро з освітніх та культурних програм США (BESCA), Ради з міжнародних досліджень та обмінів IREX

Ціль на вершину - попадеш на середину

Г. Сковорода

ДОВІДКА «ПМ»: ПОСТ... (лат. *POST – DAM, ЗА, ПІСЛЯ*) — префікс, що означає наступність.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал Полтавського обласного інституту післядипломної (постдипломної) педагогічної освіти, адресований усім, хто виховує і вчить, вчиться чи любить освіту або просто цікавиться проблемами школи.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який прагне розвивати «ДАЛІ» методики полтавських педагогів:

Г. Сковорода,
Я. Козельського,
І. Котляревського,
М. Остроградського,
В. Короленка,
П. Юркевича,
А. Макаренка,
Г. Ващенко, О. Астряба,
В. Сухомлинського.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який бажає виразити те, що знаходиться «ЗА» методикою й акумулювати в собі новий досвід хоча й однієї, але надзвичайно важливої верстви нашого суспільства — батьків і педагогів.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал про те, що потрібно вчителю «ПІСЛЯ» вузівської методики — таємниці його особистісного знання та фаху, які не віднайти в численних методичних книжках.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який спільно з усією педагогічною громадою вирішує, що є знання, і шукає тих, хто знає, що дає можливість це вирішувати.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, що прагне вчити вміння читати і слухати, вміння жити і робити справу.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, несумісний з уявленням про сучасну педагогіку як мішанину різноманітних елементів у шкільній навчальній програмі — економіки та еротики, електроніки та східної містики, латини та біоенергетики, астрономії та астрології, щоб відразу одержати прищесня нової ери й Апокаліпсису.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал перш за все не пісний, а тому в ньому змішуються жанри і стилі мовлення, з іронією підкреслюється нестабільність і умовність усіх методичних систем і педагогічних технологій.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал не антиметодики, бо неможливо відкинути методику як розділ педагогіки, а журнал, який відмовляється від методик, що нівелюють особистість та орієнтовані на так званого “середнього” учня.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал з єдиною стратегією: на базі плюралізму педагогічних ідей та концепцій відшукувати суть чужого досвіду, передавати його нашим читачам у тісному поєднанні з усіма фактами життя Полтавщини, з її місцевими й національними традиціями.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який не лише констатує розлад концептуальних структур, що визначали методику недалекого минулого, але й бачить у цьому шанс нового: різноманітність конкретних педагогічних технологій, конкуренцію різних парадигм педагогічної творчості.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який усвідомлює, що ми всі опинилися в тому пункті історії педагогіки, коли в ній стали можливими радикальні зміни, про які заявлено в державній національній програмі “Освіта “УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ”, і можливість ця тісно пов’язана з **ПОСТМЕТОДИКОЮ**.

Те, що робиться сьогодні, — це питання досвіду і **МЕТОДИКИ**.

Те, що може робитися, — це питання **ПОСТМЕТОДИКИ**.

Кожний свідомий громадянин мусить матеріально й духовно підтримувати свої рідномовні журнали як головні двигуни наукового вивчення й збільшення рідної мови.

Іван Огієнко

Для отримання “Постметодики” поштою у 2006 році достатньо:

1. Перерахувати 54 гривні на розрахунковий рахунок 35424005000783 в УДК у Полтавській області, МФО 831019, код 22518134, м. Полтава, “ПМ”. “ПМ-2006. Передплата”.
2. **Увага!** Копію платіжного повідомлення або квитанцію поштового переказу просимо обов’язково надсилати редакції, чітко вказавши свою адресу.

Адреса редакції: 36029, м. Полтава, вул. Жовтнева, 64, Інститут післядипломної педагогічної освіти «ПМ-2006. Передплата».

Журнал призначається для

Для всіх ціна вільна, а для Вас